

Alexandra Valderhaug Rush

Hjem er mer enn et hus

- en studie av hjemfølelse på et bokollektiv for eldre

Masteroppgave i Geografi

Trondheim, våren 2012

Et hjem er mer enn et hus

- en studie av hjemfølelse på et bokollektiv for eldre

Mastergradsoppgave i geografi
Alexandra Valderhaug Rush
Geografisk institutt
Norges Teknisk- Naturvitenskaplige Universitet
Mai 2012

Abstract

Alexandra Valderhaug Rush. 2012: A home is more than a house. A study of the feeling of home at an institution for elderly people. Master's thesis in Geography, Department of Geography, Norwegian University of Science and Technology, Trondheim.

The main focus of this thesis is how an institution for elderly people provides a sense of home for those who live there. In the thesis I raise the following main research question; *In what ways is the institution a home for the residents?* Based in the main question, three sub-questions were raised: *What is a home for the residents? What is required for the residents to call the institution a home? Can a feeling of home be strengthened at the institution?*

Fieldwork was undertaken during the summer of 2011, when I worked as an assistant caretaker at an institution. I undertook qualitative interviews with and participant observation of the residents while also being an employee at the institution. To be an employee gave me the opportunity to also be a researcher during work hours. This provided invaluable insights into the daily life and home making practices at the institution.

The theoretical framework consists of theories related to ideas about home, institutions as homes and how elderly people mobilize senses of home at an institution. Crucially, these needs to be seen as connected. To analytically answer the research questions, then, this study draws on of theories from critical geographies of home. Home is a complex concept, which contains different meanings and aspects for humans. The meaning of home is connected to more than a physical building. Home is a place filled with ideas, symbolism, and is often a place for gender roles. Human's ideas of home are not separate from the context in which they exist.

Empirically the study shows that to have a place to live is not the same as having a home. One of the most formidable challenges for the care sector is to provide the elderly with a place they identify as their home. Unfortunate some will not experience this because of their mental or physical condition, their longing for their former homes, and a lack of a lack of individuality within the structures of an institution.

Forord

For noen vil trolig denne mastergradsoppgaven virke mindre interessant fremfor mange av mine medstudenters oppgaver. Jeg kan ikke nekte for dette, men jeg vil argumentere for at min oppgave er mer samfunnsrettet mot et tema som står nært hjertet til en del mennesker. Enten med hensyn til hjemfølelsen, opplevelser av at en selv blir eldre, eller at familiemedlemmer flytter til institusjoner.

Til å begynne med ønsker jeg å takke min veileder Gunhild Setten. Uten henne hadde jeg ikke visst hvilken ende jeg skulle begynne på i dette prosjektet.

Familie og venner som trodde jeg ville klare dette når jeg selv var i tvil fortjener en stor takk. Takk til alle som lyttet til meg og hjalp meg gjennom prosessen, vet ikke hva jeg skulle gjort uten deres støtte. Jeg ønsker også å takke mine medarbeidere på bokkollektivet som var veldig forståelsesfulle når jeg satt og skrev i en felts dagbok fremfor å delta i diskusjoner i pausene. Håper dette ikke var til bry.

Mest av alt ønsker jeg takk beboeren som har delt med meg fra sine liv om hvordan det har vært å være bosatt på bokkollektivet. Denne mastergradsoppgaven kunne ikke ha vært skapt uten deres livshistorier.

Alexandra Valderhaug Rush, 16 mai 2012, Trondheim.

Innholdsfortegnelse

1. Innledning.....	1
1.1 Motivasjon for tematikk til mastergradsoppgaven.....	1
1.2 Problemstillingene.....	3
1.3 Hjem.....	4
1.3.1 Hjem i geografi.....	4
1.3.2 Alderdom og hjem.....	5
1.4 Oppgavens struktur.....	6
2. Hjemmets dimensjoner.....	8
2.1 Oppfattelser av hva et hjem er.....	8
2.1.1 Hjem som en fysisk bolig.....	8
2.1.2 Hjem som en følelse.....	9
2.1.3 Hjem er både følelser og det fysiske.....	9
2.2 Hjem som ideal, hushold og identitesstyrker.....	11
2.3 Institusjon som hjem.....	15
2.4 En gjenstand er mer enn en ting.....	18
3. Hjemmet i slutfasen av livet.....	21
3.1 Alderdom, eiendom og ønsker om å dra hjem fra institusjoner.....	21
3.2 Ønsker og bestemmelser.....	22
3.3 Eldreomsorgens fokus på hjem og pleie.....	25
3.4 Normer og regler på institusjoner.....	27
4. Metodologiske valg og refleksjoner.....	32
4.1 Kvalitativ metode.....	32
4.2 Forberedelser og tilgang til feltet – etiske utfordringer.....	35
4.3 Feltarbeidet på bokollektivet.....	37
4.3.1 Rollen som pleieassistent.....	38
4.3.2 Rollen som forsker.....	41
4.4 Refleksjoner rundt feltarbeidet og datamaterialet.....	44
5. Bokollektivet på Fauske.....	52
5.1 Øy identitet.....	52
5.2 Byggets historie.....	52

5.4 Bokollektivet i dag	54
5.4 Beboerne.....	58
5.4.1 Bjørg.....	58
5.4.2 Eline	61
5.4.3 Olga	66
5.4.4 Marianne.....	71
5.4.5 Solveig.....	74
6. Opplevelser av hjem og livet på et bokollektiv.....	77
6.1 Hva er et hjem for beboerne på bokollektivet?	77
6.2 Hva skal til for at beboerne kaller bokollektivet et hjem?	80
6.3 Kan hjemfølelsen styrkes på bokollektivet?.....	82
6.4 På hvilke måter er bokollektivet et hjem for beboerne?.....	86
7. Avslutning	90
Referanser.....	94
Vedlegg 1	102

1. Innledning

1.1 Motivasjon for tematikk til mastergradsoppgaven

Hjem er et begrep brukt i allmentalen hvor betydningen ofte blir tatt for gitt. Norsk kultur (og kanskje vestlig kultur mer generelt) er preget av hjem representert gjennom en fysisk bolig som mennesker er bosatt i. Tankegangen om idealhjemmet reflekterer stedets sosiale normer for hva det bør inneholde, og hvordan det skal fremstilles. Målsetningen med denne mastergradsoppgaven er blant annet å vise at den hverdagslige oppfatningen av hjem er mangelfull ettersom den ikke reflekterer hjemmets mangfoldighet. I seg selv er begrepet både fleksibelt og multi-dimensjonalt, hvilket gjør det vanskelig, om ikke umulig, å finne en universal definisjon (Blunt & Dowling 2006). Det er heller ingen selvfølge at mennesker kun har ett hjem. Noen ser på hytten for eksempel som sitt andre hjem. Göran Lantz (1996) hevder at mennesker i sitt liv har tre hjem; barndomshjem, hjemmet en skaper selv og hjemmet hvor mennesker tilbringer sine siste dager. Denne oppgaven vil fokusere på det siste hjemmet. Bakgrunnen for dette valget ligger blant annet i den spesielle situasjonen mennesker, som befinner seg i dette *siste* hjemmet, opplever sin egen situasjon og hvordan de knytter dette til en hjemfølelse. For å få en forståelse for dette har jeg valgt å fokusere på et bokollektiv for eldre mennesker.

I begynnelsen av mastergradsoppgaveprosessen hadde jeg store problemer med valg av tema. Jeg hadde et ønske om å skrive en mastergradsoppgave som kunne være til nytte for noen andre som enten har en interesse for temaet, eller som skal arbeide på lignende institusjoner. Oppgaven skulle også sentreres rundt et tema jeg kunne brenne for. I den tidligste fasen fikk jeg en oppfordring om å studere nettverket rundt meg for å se om det kunne være noe som jeg ønsket å forske på, eller som kunne hjelpe meg med tilgang til kommende feltarbeid. Valget falt etter hvert på omsorgssektoren hvor jeg har arbeidet tidligere. Jeg ønsket å se nærmere på opplevelsen av å være bosatt i institusjoner som i teorien har funksjon som et bosted og hjem for beboerne. Institusjoner i Norge har ofte et hjemlig preg i form av interiør, men det ser ut til å være noen kriterier som setter en stopper for hjemmefølelsen. Olav Garsjø (2008) hevder

i boken *Institusjon som hjem og arbeidsplass* at det er to grunnleggende forhold som bidrar til at institusjoner ikke oppfattes som hjem for beboerne. Han peker på at institusjoner har betalt arbeidskraft, og at familien ikke bor sammen med beboerne. Solveig Hauge og Frode Jacobsen (2008) viser i boken *Hjem – eldre og hjemlighet* at hjem for mennesker har med følelsen av å være hjemme og tilhørigheten til et hjem, enten det er i private boliger eller på institusjoner. Boken vektlegger eldre menneskers livssituasjoner og hvordan de håndterer den, og det er dette jeg har studert i mitt mastergradsprosjekt.

Bakgrunnen for valget av temaet i denne mastergradsoppgaven er videre påvirket av to hovedfaktorer. For det første ble interesse for hjemtematikken vekket gjennom en presentasjon av Geografisk institutt sitt prosjekt; *Thinking Geographically about House and Home*. Instituttet har utført elleve prosjekter under denne paraplyen. Formålet med det samlede prosjektet var for det første, å utfordre og utvikle eksisterende diskurser om hus og hjem innenfor geografien og andre disipliner. For det andre ønsket en rekke ansatte ved instituttet å teoretisere og analysere forholdet mellom hus og hjem. Det tredje formålet med prosjektet var å teoretisere og utvikle metodiske perspektiv på tvers av mennesket og den fysiske verden i relasjon til hus og hjem. Det siste formålet lå i instituttets ønske om å starte et forskningssamarbeid på tvers av ulike felt innenfor faget. Perioden for dette prosjektet pågikk i årene mellom 2005 og 2012.

Den andre drivkraften for valg av tema lå i mine tidligere arbeidserfaringer på et bokollektiv for eldre mennesker. Dette bokollektivet ble forøvrig det samme bokollektivet jeg utførte feltarbeidet. Tidligere erfaringer økte min interesse for å virkelig skape en forståelse for hvordan beboerne oppfattet sin livssituasjon og behovet, og deres muligheter til å fortsatt kunne ha et *hjem*. Spesielt ettersom de var i en posisjon hvor de mister deler av kontrollen og styringen over eget liv. Beboerne jeg møtte gjennom tidligere arbeidserfaring, og noen under mitt feltarbeid, hadde alle ulike metoder for å takle livssituasjonen sin. Jeg ble fasinert over de små tingene i hverdagslivet de gjorde for å forbedre eller endre sin egen posisjon på bokollektivet, og det er i stor grad dette denne oppgaven handler om.

1.2 Problemstillingene

Hele sommeren 2011 utførte jeg et feltarbeid på et bokollektiv på norskekysten. Til sammen ble over to hundre timer brukt sammen med informantene. Gjennom oppgaven vil informantene ofte bli omtalt som beboere eller brukere. Et av grunnene til ordvalgene lå i deres posisjon på bokollektivet. Informantene var bosatt og beskrives som brukere ettersom de var brukere av tjenesten de fikk og boforholdene på kollektivet. Begreper som pleietrengende og lignende var avskaffet ettersom det kunne oppfattes som mindre verdige betegnelser.

Med hensyn til at jeg tilbrakte lang tid sammen med informantene ga dette meg muligheten til å prøve ut flere retninger for den endelige tematikken under kommende prosjektarbeid. Hovedtemaet var alt forhåndsbestemt, men med hensyn til tidsaspektet fikk jeg muligheten til å intervju beboerne om de fleste sider ved deres liv, både før de kom til bokollektivet og tiden de tilbrakte der. Som et resultat av denne lange prosessen sto jeg igjen med en tematikk jeg ønsket å spesialisere meg mer i. Hovedproblemstillingen min lyder dermed som følger;

På hvilke måter er bokollektivet et hjem for beboerne?

For å skaffe meg en mer grunnleggende forståelse av hva dette innebærer valgte jeg å stille tre underspørsmål;

Hva er et hjem for beboerne?

Hva skal til for at beboerne kaller bokollektivet et hjem?

Kan hjemfølelsen styrkes på bokollektivet?

Bakgrunnen for disse spørsmålene lå i mitt håp om å skape en mer utfyllende forståelse for beboernes opplevelser av å være bosatt på institusjonen. Følelsene av å være bosatt på institusjoner er veldig individbasert, men jeg føler likevel at oppgaven tar for seg en

grunnleggende forståelse for hvordan lignende situasjoner i en generalisert forstand kan utspilles.

For å tilegne meg kunnskap om hvordan det oppleves å være bosatt i bokollektivet valgte jeg å bruke en kvalitativ tilnærming til feltarbeidet. Ut fra teoriene til Mike Crang & Ian Cook (2007) deles kvalitativ metode inn i tre trinn. Det første steget er anskaffelsen av tilgang til stedet eller gruppen forskeren skal studere. Under det andre steget skal forskeren bo eller arbeide sammen med disse menneskene i håp om å skape en forståelse for deres oppfattelse av verden. Det tredje trinnet gjennomføres når forskeren drar tilbake til 'skrivebordet' og eksplisitt starter analysen av datamaterialet. Det er på dette stadiet at forskeren setter sammen alt han/hun har lært for å skape en helhetlig forståelse, og et resultat. Denne mastergradsoppgaven er et resultat av fullførelse av disse tre trinnene.

1.3 Hjem

1.3.1 Hjem i geografi

Fokuset på hjembegrepet har de siste ti årene blitt utforsket av flere vitenskapelige retninger, eksempelvis innen antropologi, sosiologi, helsefag, historie og geografi. Som tidligere nevnt var et av drivkreftene bak mitt valg av tema basert i Geografisk Instituttets prosjekt om hus og hjemtematikk. I innledningskapitlet til en bok (Brun & Setten, under arbeid) som kommer som et resultat av dette prosjektet heter det at hjem er med på å skape en forståelse for menneskers tilhørighet. Ved å forstå hva som legges i hjembegrepet for mennesker og hva hjem er for dem, kan vi forstå noe om hvor og hvorfor de føler tilhørighet. I dette legges det at hjem er sterkt preget av symbolikk og følelser. Om mennesker ikke forbinder et hjem med følelser vil det trolig for dem ikke regnes som et hjem, men ofte bare som et bosted. Teoretisk har jeg valgt å støtte meg til geografene Alison Blunt og Robyn M. Dowling som tar for seg en kritisk forståelse og tilnærming til hjembegrepet i boken *Home* (2006). Disse geografene retter et kritisk blikk mot oppfattelsen av hjem som en bolig. Hjem er hva mennesker selv legger i det, og forståelsen av hva begrepet innebærer er etter deres synspunkter individuelt og kontekstbetinget. For noen er hjem boligen de er bosatt i, for andre er det tanker om tidligere bosted. Cathrine Brun viser i artikkelen *Home in temporary dwellings* (under utgivelse) blant

annet til et møte hun hadde med en familie som har måttet flykte fra sitt bosted. Selv om de har vært fordrevet i rundt ti år, forbinder for eksempel familiefaren fortsatt hjem med stedet de måtte forlate, fremfor hvor de nå var bosatt.

I seg selv er hjembegrepet og forståelsen av det preget av multi-dimensjonale aspekter. Med hensyn til dette kan hjem aldri studeres separert fra konteksten det befinner seg i. Hvor mennesker lever er påvirket av samfunnet rundt dem, og dermed deres forståelse av hva et hjem bør inneholde, og dermed hva det ikke trenger å inneholde. Teoriene til Blunt & Dowling (2006) viser at hjem består både av materielle og immaterielle kvaliteter. Det materielle kan fremstilles i en fysisk bolig, mens det immaterielle reflekterer følelsene som mennesker forbinder med et hjem. Tematikken i denne mastergradsoppgaven er dermed spesielt følelsesladet. Hjem er i seg selv noe som står mennesker nært, og det blir et dobbeltfølsomt tema ettersom oppgaven fokuserer på hjemmet i sluttfasen av livet.

1.3.2 Alderdom og hjem

Innenfor geografisk forskning eksisterer det i nokså liten grad datamateriale og forskning utført relatert til tematikken hjem og alderdom. Det meste av litteraturen som finnes av hjemforståelse innenfor eldreomsorgen eksisterer i omsorgsrelaterte fagbøker. Dette gjenspeiler seg bl.a. i bøkene; *Aldring og livsvilkår* av Hanne Tuntland (2005) om prosessen knyttet til å bli eldre og opplevelser av funksjonsnedsettelse, og boken *Hemmet i vården-Vården i hemmet* av Gaunt & Lantz fra 1996. Den siste boken fokuserer på tematikk rundt hjemmesykepleieren og utbygging av hjemmehjelpfunksjoner. For å vise til et geografisk eksempel kan en artikkel av Ann Varley (2008) trekkes frem. Varley skriver blant annet om hvor vanskelig det var for henne (og faren) at han ble diagnostisert med Alzheimers, og ble overført fra hjemmet til en institusjon. Med hensyn til det manglende fokuset på hjem og alderdom innenfor geografisk forskning vil jeg derfor argumentere for at mitt prosjekt kan komme med nye innspill relatert til forståelsen av hjem og det å bo på institusjon for eldre mennesker. Mitt fokus på boforholdene tar hensyn til både konteksten i forhold til bokollektivet jeg studerte og beboernes tidligere hjem. Dette er relevant i forhold til brukernes hjemfølelse mens de lever i bokollektivet i dag.

Gjennom mitt eget datamateriale vil jeg vise at fokuset på hjem som en bolig for familien ikke gjelder for alle. Mange mennesker bor i kollektiver eller andre boformer som faller utenfor det vi kanskje kan kalle det typisk norske. "Det norske", som trolig gjenspeiler et generelt vestlig fokus, er preget av at et hjem inneholder en heterogen kjernefamilie sammensatt av far og mor med barn. Dette vil bli diskutert mer utfyllende i kapittel to og tre. Et institusjonelt bokollektiv for eldre mennesker passer ikke inn under en typisk oppfattelse av hjem, selv om mange opplever å være bosatt på institusjon over lengre tid, særlig i alderdommen. Noen er på institusjon frivillig, mens andre er bosatt der ved tvang. Behovet for institusjoner rettet mot eldre mennesker har med alderdom og endringer i familieholdninger hvor staten etter hvert overtar deler av ansvaret for samfunnets eldre generasjoner. Med alderdom oppstår fysiske og/eller psykiske plager for folk flest. Hverdaglige oppgaver kan etter hvert bli problematiske med en eldre kropp. Hørselen, synet og balansen endres, og kan resultere i store konsekvenser for menneskers hverdagsliv. For noen pleieavhengige vil livet utspille seg i hjemmets arena med assistanse fra hjemmehjelp eller hjemmesykepleieren, eller de flytter inn på private eller statlige institusjoner hvor hjelpen er mer tilgjengelig. Andre havner i den situasjonen at de ikke lenger får ta avgjørelsen om de skal flytte inn på institusjonen selv. De kan oppleve å *bli flyttet til sitt eget beste*. Også dette er tema for denne oppgaven. Med bakgrunn i de tema jeg her har dratt opp og de problemstillinger jeg har presentert vil oppgaven ha følgende struktur.

1.4 Oppgavens struktur

I kapittel to tar jeg for meg første del av oppgavens teoretiske grunnlag. Kapitlet vil blant annet fokusere på hjembegrepet og hvordan det blir oppfattet og teoretisert. Teori som blir vist til i dette kapitlet viser til tre tilnæringsmåter for å forklare hjembegrepet. Det første er hjem som en fysisk bolig. Den andre forklarer hjem ved å fokusere på at det blir skapt gjennom følelsesmessige tilknytninger. Det tredje fokuset på hjembegrepet blir fremmet av de som har en kritisk tilnærming av forståelsen av hva det inneholder. Kritisk geografi om hjembegrepet, som oppgaven er støttet på, hevder at hjem kan gjenspeile både følelser og noe fysisk. Her vil jeg vise til de ulike oppfattelsene av hva et hjem er, og hvordan institusjoner kan fungere som hjem. Kapittel tre er også et teorikapittel, men mer rettet mot alderdom og institusjoner for eldre mennesker. I denne delen ønsker jeg å vise at dagens eldre kan havne i

en situasjon hvor de ikke alltid får ta ansvar og avgjørelser for sine egne liv. Mennesker som blir avhengige av hjelp utenfra står ovenfor to valg. Enten å være bosatt i eget hjem hvor de ofte opplever at hjemmet endres gjennom *en invasjon* av hjelpeapparater, eller at de pleieavhengige blir overført til institusjoner. For noen eksisterer ikke disse valgene, og de blir overført til institusjonen mot sin vilje, men *til deres eget beste*. Med dette kapittelet ønsker jeg å fremheve hvor vanskelig denne prosessen kan være for eldre.

Det fjerde kapittelet er relatert til masteroppgavens metodevalg. Her viser jeg hvorfor valget falt på kvalitative metoder, og hvordan deltagende observasjon og intervjuer som redskaper under feltarbeidet ga meg fordeler. Kapittelet vil også gi en beskrivelse av øykommunen feltarbeidet ble utført, om tilgangen til feltet, utfordringer knyttet til teori og praksis, og at forskningsetikk ble en sterk faktor i hvordan oppgaven skulle utføres og settes sammen. De vekslende rollene som forsker og ansatt blir tatt opp i dette kapittelet. Helt til slutt reflekterer jeg rundt feltarbeidet og datamaterialet.

Kapittel fem handler om livet på bokollektivet. Boligens historie og dens funksjoner blir blant annet gjennomgått. Til sammen hadde jeg fem hovedinformanter under feltarbeidet. Alle var kvinner bosatt på bokollektivet. Fire av kvinnene hadde vært bosatt på kollektivet over flere år, og nærmet seg nitti eller hundre år. Den femte av dem var på bokollektivet som avlastningspasient under sommeren. Informantene delte sine livshistorier og opplevelser av bokollektivet både under arbeidstiden min, og under ekstratiden jeg tilbrakte på bokollektivet. I løpet av kapittelet beskriver jeg i detalj hver kvinne eller beboer, og rommet deres med det formål å skaffe en best mulig forståelse for deres liv på bokollektivet.

Kapittel seks inneholder resultater av prosessen med feltarbeidet og tiden hvor jeg har analysert intervjuene i ønske om å få svar på spørsmålene stilt i problemstillingene; *På hvilken måte er bokollektivet et hjem for beboerne?* Og dens underliggende spørsmål om *Hva er et hjem for beboerne? Hva skal til for at beboerne kaller bokollektivet et hjem?* Og *Kan hjemfølelsen styrkes på bokollektivet?*

Det sjuende og siste kapittelet i oppgaven er en avslutning hvor jeg kort oppsummerer arbeidsprosessen og resultatet som feltarbeidet ga.

2. Hjemmets dimensjoner

2.1 Oppfattelser av hva et hjem er

“Home does not simply exist, but is made”

(Blunt & Dowling 2006:23).

Gjennom livet har mennesker tre hjem hevder Lantz (1996) Det første er barndomshjemmet. Her utspilles de tidligste fasene i livet. Det andre skaper mennesker selv og med dette mener Lantz hjem som blir utformet gjennom ekteskap og reproduserende praksiser. Individene har her gjerne større innflytelse på normer og gjenstander innenfor husets fire vegger. Det tredje og siste er hjemmet er det hvor mennesket aldres og deretter går inn i livets siste fase. Eksempel på dette kan være aldershjem eller sykehjem. Hva som påvirker hvilket hjem mennesker er bosatt i er knyttet til beboernes alder og evne til å håndtere de nødvendige oppgavene i hverdagen. Lantz forstår et hjem som en fysisk bolig. Senere vil det stilles spørsmål ved denne definisjonen? Er den for enkel? Er alle hjem en bolig eller et hus?

2.1.1 Hjem som en fysisk bolig

Nordmenn flest forbinder bolig og hjem som en og samme ting, argumenterer Hauge & Jacobsen (2008) og Hillestad (2008) for. Nordmenn kan ha en tendens til å ha et generaliserende syn på boligen som begrenser den til et sted en oppholder seg. Når nordmenn fokuserer på hjem som et sted tar de og hensyn til hjemmet struktur og omgivelsene rundt boligen (Hauge & Jacobsen 2008, Balteskard 2008). Etersom hjem regnes som en fysisk struktur i Norge for folk flest er det er muligens derfor vi ligger på verdenstoppen i økonomisk investering i boligen (Thoresen 2008). Om byggets fysiske struktur er i god stand kan den fremstå som et godt sted for den som observerer den. Denne holdningen til hva et hjem er, er kun skapt av individene selv. Staten har fremmet og påvirket dette synet. Dette kommer frem i hvordan staten direkte, eller indirekte styrer familiære og intime opplevelser av hjem hevder Blunt & Dowling (1996). Hvorfor det er slik kan en bare spekulere i, men det kan ha en sammenheng i hvordan styresmaktene er med på systematisk kategorisere mennesker for å skape ro og orden i samfunnet.

I både historiske og moderne tekster har den materielle kulturen blitt studert i relasjon til ulike objekter innad hjemmet. Her vises det endring i både bruk og meninger over tid, samtidig som de gir en oversikt over datidens politiske praksis. Eksempler er utviklingen av domestisk

konsum og hva som utstilles i og utenfor hjemmets fysiske struktur. Andre studier har valgt å fokusere på det holistiske og prøver dermed å forstå den materielle kulturen relatert til den globale verden. Gode eksempler finnes hos Bada (2003), Hamada (1989) og Ngai (2003) som fokuserer på konsum, produksjon, kultur, økonomi og globalisering.

Arkitektoniske planer og interiørdesign gir en visuell nøkkelkilde for analysen av hjem. Gjennom planer og design får observatøren en visuell fremstilling om smak, stil og konsumet til eieren samt informasjon om boligens plassering. En privatbolig av tre passer for eksempel dårlig inn i det norske bybildet ettersom det eksisterer lover for å forhindre bybrann. Bygninger har blitt innskrevet meninger og tro som reflekterer og reproducerer ideer om kjønn, klasse, seksualitet, familie og nasjon. Et stort antall studier har studert disse fenomenene med referanse til ulike rom innenfor hjem. Dette spesielt i sammenknytninger med feministiske og postmodernistiske retninger. Geografene Blunt & Dowling definerer hjem et sted som en plass hvor vi lever, men ikke noe som nødvendigvis har en fysisk struktur. Dette går på kryss av nordmenns generelle oppfattelse av hus som hjem. For disse geografene betyr ikke hus nødvendigvis hjem, og et hjem trenger ikke å være en bolig. Å skape et hjem har og med følelser hevder de.

2.1.2 Hjem som en følelse

Nyere forskning, som kritiske geografi innen hjemforskning, er negativ til fremstillingene av hjem som kun en fysisk bolig. Denne retningen fremhever hjemmets dimensjoner som ikke nødvendigvis er forankret i det fysiske. De viser til tanker om hjem gjenspeiler ofte følelser om trygghet og familiære bånd. Mennesker kan dermed være bosatte i en bolig uten å oppfatte det som et hjem. I humanistiske retninger innenfor geografien settes ofte hjemmet i sentrum av studiene. Dette kan ses i sammenheng med relevansen av følelsen av hjem må være tilstede for det kan oppfattes som et hjem. Den humanistiske retningen fokuserer mer på hjem som et signifikant og meningsfullt sted (Blunt 2009, Blunt & Dowling 2006). Her ilegges individets opplevelser av boligen gjennom følelser. Ved å tilegne følelser til boligen skaper mennesker et hjem i sammenheng med tilhørighet og behag. Tankegangen i humanistisk geografi om hjem er preget av ideen om hjem som noe langt mer enn hus og følelser. Hjemmet defineres som hjertet.

2.1.3 Hjem er både følelser og det fysiske

Kritiske geografer som fokuserer på hjembegrepet er ikke en avgrenset disiplin innenfor geografien. Den er sammensatt av flere teoretiske fagretninger. Eksempler på dette er feminismen, marxismen, postkolonialismen og queerteorier (Hickey & Lawson 2005). De kritiske tilnærmingene til forståelsen av hjembegrepet er preget av tre tankeganger hevder Blunt & Dowling (2006). For det første er fokuset på hjem sammensatt av både det materielle og det immaterielle. Både gjenstander og følelser er viktige bestanddeler når det kommer til å danne et hjem. Det andre fokuset er sammenknytningene i og utenfor hjemmet. Her ilegges det elementer som makt og identitet som krysser hjemmets fysiske målbare grenser. Regler i hjem blir for eksempel synliggjort gjennom kommunikasjon, og styrket gjennom en hjemproduserende praksis. Geografisk forskning på hjem er gjeldende langt utenfor husholdet og fungerer som et bindeledd mellom fortiden og nåtiden. Det er gjennom slike studier man kan skape forståelser for hvilke usynlige rammeverk som eksisterer i hjemmet. Hva som knytter hjem sammen med påvirkningskrefter utenfor boligen blir hovedsakelig styrt av politiske ideologier. Det tredje fokuset er at hjem består av flere skalaer. Hjem i seg selv er multidimensjonalt. Et eksempel på dette er eksistensen av tre økonomiske målinger som eksisterer i hjemmet i form av en fysisk bolig. For det første er signifikansen hjem har på den nasjonale og den individuelle økonomien. Mennesker betaler for boligens fysiske rammeverk, og husbyggingindustrien skaper arbeidsplasser. For det andre er hjem sammenknyttet til sosiale, økonomiske og kulturelle distinksjoner mellom mennesker som utgår fra husholdningen. Dette kan ses i sammenheng med hvordan mennesker finansierer boligen, enten i form av kjøp, eller leie av privatpersoner eller staten. Den tredje økonomiske skalaen som eksisterer innenfor hjemmet er husarbeidet. Denne kategorien inneholder alt fra opprettholdelsen av boligens standard til matlagingen. Hjem er dermed en kilde og lokalitet for flere økonomiske relasjoner, og henger dermed sammen med Blunt & Dowlings teorier om at hjem har flere skalaer.

Blunt & Dowling argumenterer derfor for at;

“... home is not a fixed and static location, but is rather produced and recast through a range of home-making practices that bind the material and imaginative geographies of home closely together and exist over a range of scales.” (2006:228).

Cathrine Brun (kommende utgivelse) har gjennom sitt arbeid innenfor geografien hatt et sterkt fokus på internt fordrevne mennesker. I artikkelen *Home/Homelessness: Home in temporary*

dwellings beskriver hun om et møte med en familie i Tbilisi Georgia i 2003. Familien bor under intervjuet på et tidligere hotellrom, og har gjort dette siden 1992. Hun spør familien om de anser dette rommet som deres hjem. Nei, svarer ektemannen «...our home is in Abkhazia, this is our prison, it is only our shelter. Everyday we are only waiting to return». Hun skriver videre «I did not visit them in their house and home in Abkhazia. In this former hotel room they make me feel I am visiting their present home, but it is a place where they make home.» (Under utgivelse:1).

Brun viser til i sin tekst at hjemmet blir kontinuerlig skapt, og at det dermed ikke er en statisk lokalitet. Hjem er et produkt som blir skapt gjennom prosessen av hjemproduserende praksis som binder det materielle og det immaterielle sammen. Hjemproduserende praksiser innebærer symbolske handlinger som blir utført i boligen. Å ta imot gjester, og praksisen av å ønske andre mennesker inn i ditt rom er gode eksempler på dette hevder hun videre. En kan dermed argumentere for at hjem er et begrep sterkt preget av følelser. Menneskers opplevelser av hjem blir styrt av ulike krefter som igjen påvirker menneskers oppfattelse av det. Eksistensen for en mal i dannelsen av hjem eksisterer ikke. Hjem er ikke alltid noe en kan ta på, men det kan føles. For å skape et hjem må en gå gjennom prosesser som blander følelser og gjenstander. Hvordan mennesker danner en opplevelse av hjem blir derfor følt gjennom kroppen. Psykologen Kristen Thorsen (2008) hevder at hjemmet setter både rammer for og innhold for hverdagslivet til mennesker. I denne sammenheng definerer Thorsen hverdagslivet som livet man lever til daglig. Hverdagslivet er den viktigste delen av menneskers liv. Det er der man har struktur, utfører aktiviteter, opplever og får utspill for sine følelser, har en tidsrytme og et sted hvor man utfører gjøremål. Thorsen skriver videre at hjem befinner seg i sentrum av hverdagslivet.

2.2 Hjem som ideal, hushold og identitesstyrker

"Home place can be a suburb, neighborhood, nation, or indeed the world."

Blunt & Dowling 2006:29.

Menneskers oppfattelse av hjem og hjemmets betydning er en sosial konstruksjon påvirket av media, populærkultur og staten. Disse fremhever ideelle forestillinger om en fysisk bolig som et hjem. Her er det ofte bildet av den heteroseksuelle kjernefamilien med en selveid bolig i utkanten av bystrøkene som er adskilt arbeidsplassen som blir fremmet. En måte å fokusere på hjem er gjennom idealets tanker om hjem som et sted hvor spesielle egenskaper har råderett.

Mange passer ikke inn i disse idealene. Blunt & Dowling (2006) viser i boken *Home* til boligprosjekter som er designet for å huse flere familier. Prosjektene gir beboerne muligheter til å dele ansvar som barnepass utenfor kjernefamilien. Andre boligprosjekter er designet for grupper uten familiære bånd. Noen delte husprosjekter går på tvers av generasjoner, mens andre er designet for utvalgte aldersgrupper, for eksempel eldre kvinner. For noen er bosettelse i slike boligprosjekter mer fordelaktige enn å være selveier av et hus. Maria Brenton (i Blunt & Dowling 2006:264) hevder enkelte mennesker foretrekker å dele med andre. I boligsituasjoner som dette har de alltid er noen å snakke med, muligheter for at andre beboere vanne planter mens man er borte, og sikkerheten i kunnskapen om at hvis de skulle bli syke eller faller vil noen av gruppe medlemmene hjelpe dem, er for mange å foretrekke fremfor å bo alene i enebolig.

Hjem blir representert ved begreper som; feminitet, privat, følelser, reproduksjon, tradisjonelt, lokalt og statisk. Den dualistiske motsetningen til hjem er arbeidsplassen. Den historiske tankegangen viser fremstillinger av arbeidsplassen som maskulint, rasjonelt, produktivt, moderne, globalt og dynamisk. Idealet om hva et hjem er og representeres gjennom er en generalisert tankegang som ignorerer de ulike dimensjonene som sammenknyttes med hjembegrepet. Katz (2009) viser til den økte eksistensen av forskning om hjem og skillet mellom det private og det offentlige. Feminister har blant annet rettet oppmerksomheten mot maktkamper i hjemmet og at dette er delvis offentlige rom påvirket av krefter utenfor hjemmet. Dette vil bli vist nærmere til i neste avsnitt. Finnbakk (2004) beskriver dørstokkene som det viktigste skillet mellom det private og det offentlige rommet. Selv stiller Blunt & Dowling seg kritisk til den dualistiske tankegangen om hjem som en privat sfære. De argumenterer for forståelsen av hjem som et sted representeres gjennom kryssede sfærer, som inneholder elementer både fra det private og det offentlige. Tambs-Lyche (1996) hevder at kultur er en sterk faktor i oppfattelsen av hva som kan regnes som private eller offentlige rom. Han viser til kastesystemet i Sør-Asia og deres uskrevne regler for de ulike kastene rettigheter i tilgang til de ulike rommene. Kultur og maktfordelinger har dermed mye å si for hva som regnes som offentlig og hva som regnes som private rom. Kjønnfordelingene mellom hjem og arbeid i dagens Norge er et tydelig eksempel på endringer både i og utenfor hjemmet. En kan dermed argumentere for forståelsen av hjem i den generelle formen er et ideologisk begrep med begrunnelse i at hjemforståelsen som har

blitt skapt av påvirkningskrefter utenfor hjemmet. Hjem kan fungere som et ankepunkt for menneskers historie og identitet ettersom utrolig mye utspiller seg i det sosiale hjemme. Ut fra geografiske metoder som intervju og etnografisk forskning kan en tilegne seg kunnskap om hjemmets minner, hverdagsliv og familiære forhold. Relevansen av historiske intervju har vis seg å være spesielt avslørende om hvordan hjem og livet i husholdningen har endret seg gjennom tidsløpet. Et hushold blir av Gullestad (1984) definert som et sted hvor beboerne deler felles tak, måltider, budsjett og omsorg for hverandre. Hun hevder og at det er felles produksjon innenfor husholdet. Her kan en argumentere for at tilberedningen av maten er en del av produksjonen. Klassiske marxister har fokusert på husholdet som et sted hvor arbeideren finner styrke og har en mulighet til å *lade opp batteriene*. Arbeideren kan gjøre dette ettersom husholdet kun er et sted hvor de kan få mat, hvile og søvn. Marxistene har blitt kritisert for sin manglende fokus på de sosiale dimensjonene som eksisterer innad husholder. Feministiske geografer har på sin side studert husholdet og hjemmet ut fra et kjønnsperspektiv (for eksempler se tidligere arbeid av Doreen Massey). Feministiske studier gir informasjon om opplevelser og tanker i og om hjemmet. De anerkjenner det dynamiske konseptet av hjem, både som en metafor og opplevelse. Feministisk forskning har blant annet fokusert på hvordan hjem og husholdet er et rom for makt og motstand mot de ideologiske forestillinger om kjønnsrollen i hjemmet (Panelli 2004). På lik linje med feminister har postkolonial forskning innenfor geografien fokusert på hjem ut fra en politisk vinklet forståelse. De har studert hjemmet som et sted for undertrykkelse og et område for motstand av idealer som preger hjemforståelsen (Blunt & Dowling 2006). Om en fokuserer på hjem som et sted, må en ta hensyn til at det er formet av utøvelsen av makt og motstand av fremstillingene om hva som er utenfor og hva som ikke passer inn i hjemmet. Hjem har blitt dannet gjennom sosio-politisk og kulturelle prosesser som varierer i tid og rom. Hva hjem er, og hva det betyr har noe å si for hvem du er og hvor du befinner deg. Blunt & Dowling trekker frem eksempler fra det britiske imperiets storhetstid hvor flere britiske kjernefamilier migrerte til India. Som nyinnflyttede i India prøvde enkelte britiske kvinner å gjenskape tidligere hjem i en annen kontekst. Interiøret kunne gjenspeile britisk stil og smak selv om topografien utenfor boligdøren ikke reflekterte det britiske landskapet. Flere av emigrantene lengtet etter mennesker og steder som representerte hjemmet i Storbritannia. Tanken om venner, familie og den britiske topografien skapte savn for fedrelandet. (For norske eksempler se Holt-Jensen (2007) beskrivelser av reisebrev sendt av nordmenn som hadde migrert fra norske fjorder og fjell til de store viddene i Dakota i Amerika). Barn som migrerte unge, eller var født i India

opplevde Storbritannia til tider som fremmed når de ble sendt tilbake for skolegang eller når familien flyttet tilbake. Flere av disse barna forbant hjem med boligen og landskapet i India.

Om en ser på eksemplet ovenfor om de britiske familiene som flyttet til India er det tydelig at følelsen av hva som er hjem har mye å si for menneskers identitet. Lantz (1996) teoretiserer tre nivå i menneskers identitetsdannelse. Det første nivået er *intimsfären*. Her viser han en sammenheng mellom mennesker identitet, og hvordan den vises gjennom det kroppslig og dens nærmeste attributter som utsmykking, eksempelvis kjønn, klær og smykker. Det andre nivået til Lantz er *personsfären*. Denne bedømmingen er mer forankret i hvordan individet selv er med på å skape sine fremstillinger og livsfortellinger. På dette identitetsnivået er hjem i form av eierskap i en fysisk bolig mest fremtredende. Andre eksempler kan være eierskap i bil og båt. Dette fokuset setter mer preg på identiteten gjennom gjenstander som mennesker har anskaffet seg, og som en eier i form av at andre ikke kan bruke eller tre inn i uten tillatelse fra eieren. Det tredje og siste nivået er *identifikasjonsfären*. Her blir identiteten til mennesker preget av konteksten. Sammenhengen er langt større enn hva bekledningen eller eierskap representerer. Mennesker kan ikke skape eller tilegne seg alle dimensjonene som utgjør deres identitet. Identifikasjonsfären er en del av menneskers livshistorie. Identiteten er påvirket etter hvor en er bosatt, og hva de velger å identifisere seg etter. Eksempelvis land, fylke, kommune og tettsted. Alle elementene er med på å gi en forståelse av stedet og menneskers kompleksitet. Hvem, eller hva, har noe å si for hvordan mennesker identifiserer seg med steder. Ved å sammenligne seg med noen utenfor den norske landegrensen identifiserer man seg ofte som en nordmann. I diskusjon med en annen nordmann kan man definere seg ut fra by eller region, mens i samtale med en lokalbekjent identifiserer en seg ofte ut fra boligen som brukes som hjem. Sted og hjem er derfor lokalitetsbetinget.

Bergh (1996) viser til hjem som monument over mennesker livsløp. Noe som henger sammen med Lantz teorier om hjem som en fysisk bolig som er representativt element mennesker kan tilegne seg. En kan dermed argumentere for relevansen av det visuelle, biologiske, eierskap av hjem/bolig og hva mennesker identifiserer seg etter er med på å skape en presentasjon av menneskers levd liv. Bergh beskriver hjem ut fra den generelle ideologien om hjem som en fysisk struktur. Med hans tankegang kan en argumentere for hvordan hjemmets fysiske struktur, og tilstanden til mennesker fysiske kropp kan fortelle observatøren noe om menneskers levd liv. En mulig indikasjon på hvor et menneske kommer fra i Norge kan være

dialekten. Det er også et skille mellom ordforrådet til et lite barn og en familiefar i slutten av førti-årene. Samtalepartneren får dermed forventninger (men ingen fasit!) ut fra hvor de befinner seg og alderen på kroppen ut fra det visuelle.

2.3 Institusjon som hjem

“He’s not alone. As one of the staff said to me, “they all want to go home.””

Varley (2008:57) i samtale med en pleier på institusjoner hvor faren er bosatt.

Ideelt sett skal mennesker ha retten til å bo hvor de selv måtte ønske det, men i noen tilfeller klarer ikke mennesker å kontrollere sin egne tilværelse og må derfor ha hjelp utenfra. Ofte er ikke dette tilstrekkelig til at en kan fortsette å være bosatt i sitt eget hjem. Beboeren kan dermed mot sin vilje bli overført til en institusjon. Dette gjelder blant annet mennesker som for diagnoser med sykdommer som demens og Alzheimers. I slike tilfeller vil andre ta avgjørelsen for den rammede med tanker om at det er til deres eget beste (Gaunt & Lantz 1996).

I den norske institusjonstilværelsen vektlegges i dag et hjemlig preg. Dette gjelder spesielt institusjoner som skal fungere som bolig over lengre tid for beboeren. Enkelte tilbringer store deler av sitt liv på en institusjon. Noen opplever å være i barnevernsinstitusjoner gjennom hele oppveksten, mens andre har fysiske eller psykiske nedsetninger som gjør det problematisk å leve uten assistanse. For disse menneskene kan hjemfølelsen være tilknyttet institusjonstilværelsen. Andre kan gjennom aldersrelaterte nedsetninger, som stive ledd eller dårlig syn, oppleve hjemmet de hadde opprinnelig, vil oppfattes som fremmed, og dermed ønsker institusjonstilværelsen velkommen. Selv om målet er å skape en følelse og funksjon av et hjem, klarer ytterst få institusjoner dette. To av årsakene til dette, hevder Garsjø (2008), ligger i mangelen av familie rundt seg og at pleierne er betalt arbeidskraft. Poulsen (2005) viser til eksistensen av to tilnæringsmetoder for å gi et verdigrunnlag i bosammenheng på institusjoner. På den ene siden prioriterer det å skape et hjem etter beboernes ønsker. Den andre siden prioriterer institusjonens fysiske rammer. Gaunt & Lantz argumenterer for i boken *Hemmet i vården, vården i hemmet* om det manglende fokuset på institusjoner for eldre mennesker og hjemmet. De viser til en internasjonal samling av 533 bøker og artikler skrevet mellom 1980 og 1991 som omhandlet alderdom henviste kun 18 til hjemmemiljøet. I dag har hjem og hjemmet fått et langt sterkere fokus innenfor forskningen.

Hjemfølelsen er viktig for at beboeren skal føle seg avslappet, trygg, og er dermed grunnleggende for å gi beboeren en bedre hverdag.

Det er umulig å skaffe et enstydig bilde av institusjonstilværelsen. Institusjonsbeboere har ulike alder, funksjonsnivå, behov og bakgrunner til oppholdet. På lik linje med dette skriver Garsjø at det er problematisk å anskaffe et bilde av hvordan institusjonstilværelsen er for beboerne. Dokumenter rettet mot institusjoner, spesielt innenfor eldresatsingen, brukes begrepet bolig langt mer enn institusjon hevder Bliksvær (2005). Han viser videre at i omsorgsperspektivet blir begrepet bosted noe materielt og fysisk som har økonomisk mening. Tekster som omhandler pleietrengende og beboere på institusjon har sjeldent brukt begrepet hjem når de beskriver boforholdene (se Bliksvær 2005, Garsjø 2008, Kostopoulos 2007). Dette kan og ses i sammenheng med kritiske geografiske forskning om hjembegrepet, og forståelsen om at boligen og hjemmet kan være to separate ting. Den bevisste ordformuleringen av *bolig* og ikke *hjem* kan være en konsekvens av oppfattelsen av at institusjoner ikke nødvendigvis representerer hjem for beboeren, uansett hvor lenge de har vært bosatt på institusjonen. Men det er mulig for mennesker å føle seg hjemme på institusjoner om de får tilgang til sine personlige eiendeler som representerer hjemmet de har forlatt. De føler seg ikke nødvendigvis at de er hjemme, men gjenstandene kan styrke følelsen av trygghet og behag.

Boligskiftet er ofte knyttet til overganger i menneskers liv. Mennesker kan flytte ut av barndomshjemmet, blir utsatt for alvorlige ulykker eller blir syk, og har behov for sterk assistanse kan resultere i boligskifte. For flere er dette noe vesentlig ettersom bostedet henger ofte sammen med identiteten. Omsorgsinstitusjoner er med på å påvirke hverdagslivet til beboerne. Direkte er menneskers overgang til institusjoner og tilgangen til tjenester, indirekte er regler som legger begrensninger på beboere som er med på å endre den materielle strukturen. Danielsen (2008) argumenterer for at å ha et sted å sove tilsier ikke det samme som å være hjemme. Garsjø beskriver beboerens følelser av å bo på institusjoner som et *ambivalent forhold* til institusjonstilværelsen. Han argumenterer her for at beboeren ser både fordeler og ulemper med å bo på institusjon. Bliksvær viser til eksistensen fysiske begrensninger i form av lite plass, påtvunget naboskap og fellesskap, byråkratis og standardiseringer og rutiner i hverdagen. Institusjoner er ofte basert på faste timeplaner. Måltider, vekking, låsing av dører, regler for utgang og lignende eksister for å sikre kontinuitet og forutsigbarhet for beboerne hevder Garsjø. Det forventes at brukeren skal møte opp til måltider, og at dem skal opp fra sengen på enkelte tidspunkter. Andre forventinger er

relater til at beboeren (og den ansatte) skal innrette seg det sosiale systemet innenfor institusjon. Timeplaner skaper rutiner som igjen fjerner beboerens kontroll over eget liv. Selv med eksistensen av flere begrensninger har beboerne flere juridiske rettigheter etter norsk lov. De har lov til å ha med seg personlige eiendeler, rett til besøk og beboeren har religionsfrihet. Alle institusjoner skiller seg på en eller annen måte fra hverandre. Noen institusjoner eksisterer for mennesker med sterke behov for assistanse, mens andres eksisterer for dem med et svakere behov for hjelp utenfra. Garsjø beskriver institusjoner som en konfliktfull arena. I dette legger han at fellesskapets interesser krysser hverandre og grensene mellom privatkonflikter. Uenighet blir skapt av fremmedgjøring hevder han videre. Beboerne har med seg forventinger, normer og verdier til en ukjent verden. Resultatet er følelsen av maktesløshet, meningsløshet og isolasjon.

Skillet mellom det private og det offentlige er på institusjoner enda mer diffust enn i klassiske hjem. Soverommet, som for mange er det mest private rommet kan på flere institusjoner være åpent for personalet ettersom de må hjelpe beboeren. Personalet kan komme med renvaskede klær, hjelpe beboeren med stell, vekke dem om morgen og lignende. Kostopoulos (2007) ble i sitt feltarbeid oppmerksom på det manglende skille på private rom på institusjonen hun utførte sitt felt. Flere av de ansatte banket ikke på dørene til de private rommene før de gikk inn for å utføre arbeidsoppgaver. Hadde dette vært et vanlig hjem hadde trolig gjestene banket og ventet på tillatelse før de gikk inn i de private rommene. For pleierne ble tilgangen til rommene en del av arbeidsdagen, og dermed tenkte trolig ikke over sine handlinger om inntredelsen i beboerens private soverom uten godkjennelse.

Kristen Thorsen (1990) hevder at menneskers hjemfølelse ofte er sterkere i tilknytning til mindre institusjoner ettersom de fungerer bedre i relasjon til ivaretagelsen av hjemopplevelsen enn større institusjoner. Interiørmessig kan institusjoners oppholdsrom i Norge fremstilles som den generelle oppfattelsen av normale hjem. Bokhyller med lokalhistorie, gamle fotografier og håndarbeid relatert pynt i oppholdsrommene skaper en hjemmekoselig atmosfære. Personalet kan strekke seg for å lage følelsen av helg, årstidsvariasjoner og høytider, noe som hjelper på tilværelsen hevder Jacobsen (2008). Eksempler er pynting til jul, og friske blomster om sommeren.

2.4 En gjenstand er mer enn en ting

«Kjekt å ha, kjekt å ha. Ikke kast det, du får nok bruk for det en vakker dag.»

Øystein Sunde, «Kjekt å ha» (2005).

Mennesker lever i en symbolrik verden som de selv har skapt. Antropologen Victor Turner (1970) i sine symbolanalyser viser til symbolenes flertydighet. Han viser til at gjenstander og handlinger har ulike betydninger ut fra ulike perspektiver, men at de samtidig er med på opprettholdelsen av samfunnets struktur. Det symbolrike verdensbildet består delvis av gjenstandene som mennesker selv har anskaffet og dermed kommer direkte i uttrykk gjennom ens person og interesser. Hva et hjem er kan og oppfattes som noe symbolsk. De kritiske teoretikerne til hjembegrepet fokus på hjem som både noe materielt og immaterielt er med på å vise hvordan hjemmet i seg selv er noe symbolsk. Hjem er deretter fylt med andre symbolske gjenstander som gir personlige meninger for eier.

For å bruke Gaunt & Lantz ord;

«Det egna hemmets bevarande representerar en kontinuitet av den vårdane människans personliga livsstil- av tingen runt henne, av tingens nostalgiska och materiella värden, av deras nyttjande och ägande. Hemmet representerar också en unik blandning av familjesolidaritet med kärlekens och sentimentalitetens plats. Hemmet representerar ärven kontinuiteten av människans självbiografi iscensatt med dokument och fotografier, högtidliga gåvor och andre statussymboler» (1996:16).

Ettersom gjenstander har ulik symbolsk verdi er det problematisk å forstå andre ut ifra visuelle observasjoner. Betydningen i gjenstander har ofte en funksjon langt utenfor bruksområdet. En ring på fingeren har i Norge en langt sterkere symbolsk verdi enn gjenstanden i seg selv. Den symboliserer ekteskap gjennom troskap og kjærlighet. Andre symboler er langt mer kompliserte, og for mange vanskelig å utforme en betydning av. I sammenheng med dette kan det hevdes at mennesker omkranser seg med ikke gjenstandene i seg selv, men minner og følelser som blir representert gjennom ting. Gaver kan fremheve minner om hyggelige anledninger med familie og venner. Gjenstander har derfor en symbolsk verdi som på et personlig plan regnes ut fra minner og følelser fremfor den økonomiske betydningen eller bruksområde. Swane (2005) viser til at å ha ting rundt seg stimulerer

minner, og skaper en reise og bevegelse i tid og rom. Hun beskriver materielle gjenstander som livslinjer, og representerer eierens liv.

Enkelte ønsker muligens å fremme stolthetsobjekter fremfor andre som virker mindre ærverdige. Souvenirer fra turer, pokaler fra store begivenheter, og familiefotografier, representerer beboeren samtidig som det forteller observatøren om livet denne personen har levd. Gillian Rose (2003) har intervjuet fjorten mødre om deres familiefotografier. Hun kom frem til at der eksisterer tre primærårsaker til relevansen av fotografier. For det første er bildene som et bevis på hvordan personene ser ut. Hun viser her til et eksempel hvordan mødre bruker fotografiene for å lære barn å identifisere mennesker ved navn. Bildene kunne også brukes som sannhetskriterium mødre ikke kunne oppfatte der og da. Et av intervjuobjektene viste Rose blant annet et bilde av sitt syke barn. På fotoet er barnet tydelig veldig sykt, men når bildet ble tatt oppfattet ikke hun og ektemannen dette. Et tredje poeng er at familiefotografiene også eksisterer som en representasjon av personen på fotoet. Ved å se på fotografier skaper det nærmest en følelse av nærhet mellom observatøren og personen som er avbildet. Rose argumenterer for at menn kan ta bilder, men det er kvinner som lager fotoalbum eller setter dem på utstilling i boligen. Kvinnene fortalte henne at fotografiene ble brukt til opprettholdelsen av minner, og de pleide å se på bildene når de savnet individene på fotografiene. Fotografiene ble brukt som en substitutt for de virkelige mennesker.

Enkelte hevder at tidligere markørene forteller langt mer om individene som bor i boligen, fremfor personer som følger de nyeste interiørtrendene. Håndarbeid i form av duker og puter kan tyde på en kvinnes flittige hånd, og utstillingen av arvede gjenstander kan lære oss om en fortid som beboeren identifiserer seg med. Motargumentet for at fortidens hjem forteller observatøren mer om beboeren kan begrunnes i mulighetene de fleste nordmenn har til økonomisk rådighet når det kommer til kjøp av gjenstander. Tidligere var Norge et langt mer fattig land og brukte dermed en langt mindre prosentandel av økonomien på kjøp av pyntegjenstander til boligen. Med dagens storforbrukersamfunn kan eierens utsmykk boligen, og dermed ofte hjemmet, med nye objekter med jevne mellomrom som reflekterer beboerens stilsmak. Etter hvert som beboeren ønsker å endre noe skal det ikke mye til for at de bytter ut gjenstandene.

Goffman (1961) beskriver klær og gjenstander som identitetsutstyr. I boken *Asylums* hevder han at mennesker på mentalinstitusjoner opplever følelsen av identitetstap ettersom de ikke alltid har rettigheter til å ha med seg sine egne klær og gjenstander. Det er derfor viktig å gi mennesker rett til å omkranse seg med private gjenstander for at dem skal kunne ha et utgangspunkt for å føle seg hjemme. Ved å la mennesker ha identitetsutstyr hjelper på tilværelsen og opplevelsen av å bo og leve. For noen blir institusjonstilværelsen en stor del av menneskers liv, spesielt dem som må av fysiske eller psykiske årsaker bo på institusjoner. Disse individene kan til tider mangle hverdagslige opplevelser om verden utenfor institusjonen og dermed blir institusjonstilværelsen hjemmet. Ohlands (1996) har i sitt felt opplevd at mennesker med diagnosen dement til tider oppfattet institusjonstilværelsen som den normale tilstanden i livet. For noen av disse subjektene kunne institusjonen representere hjem. Han argumenterer videre for gjennom å gi beboerne tillatelse til personlige eiendeler styrker dette beboerens identitet. Eiendelene skaper identitets markører som ivaretar følelsen av trygghet, minner, og hindrer tap av selvfølelsen og den personlige identiteten.

3. Hjemmet i sluttfasen av livet

3.1 Alderdom, eiendom og ønsker om å dra hjem fra institusjoner

Alderdom har sterk sammenheng med tilgang og bruk av hjem. For noen eldre bor de ikke lenger i hjemmet som de selv har skapt ut fra Lantz (1996) inndelinger av de tre hjemmene i menneskers liv (barndomshjem, hjemmet du skaper selv og hjemmet hvor personer ender sine dager). Alderdom har dermed mye å si for hjemfølelsen til mennesker. Ut fra dagens defineringer regnes man som en eldre person når de er seksti syv år og oppover (Smeby & Karoliussen 1986). Denne avgrensningen er veldig generell. Mennesker oppfatter seg selv ikke nødvendigvis som en eldre person selv om de runder sytti år. Andre på sin kan oppfatte seg som en eldre person mye eldre enn sin biologiske alder. I januar 2011 fikk Norge en ny pensjonsreform som skal gi en fleksibel pensjon for de som har flyt 62 år til de er 75 år (Arbeidsdepartementet 2011). De som måtte ønske og er i stand til det kan arbeide etter tidlige fastsatt pensjonsalder. Hvordan mennesker takler alderdommen er påvirket av kroppen, sinnet og det sosiale livet hevder legen Peter F. Hjort (2005). En måte å se på kroppen er som et levende fenomen hever Povlsen & Hoff (2005). De argumenterer for at kroppens inneholder opplevelser og erfaringer som mennesker har samlet til seg og tilegnet seg gjennom kroppen. Blaakilde (2005) støtter dette synet og hevder at alderdom kan leses som en fortelling av innlærte kulturelle betydninger. Alderdom er et godt eksempel på dette. De fleste av oss opplever funksjonsbegrensninger etter hvert som vi aldres. Innskrenkninger i menneskers dagligdagse fysiske og psykiske handlingsmønstre skaper begrensninger for grunnleggende hverdagsrutiner (Avlund 2005). Balteskard (2008) hevder at mennesker som rammes av alderdom eller sykdommer kan oppleve det som en krenkelse. I dette legger det at mennesker som tidligere har klart det meste blir avhengig av bistand for å utføre hverdagslige oppgaver. Hun beskriver dette som at mennesker blir *satt ut av spill*. Et individ som er avhengig av bistand vil i tillegg muligens føle seg *hjemløs*. Å være hjemløs er ikke det samme som å mangle et sted å bo. Dette vil bli skrevet mer om senere i teksten. Ut fra hvilken fysiske og psykiske tilstand eldre mennesker er påvirket deres muligheter til å bo i sitt hjem. Om det ikke lenger er mulig å utføre hverdagslige oppgaver uten assistanse står de for endring i sitt hjem. Enten i form av å åpne sitt hjem for assistanse utenfor eller flytte fra sitt hjem om inn på en

institusjon. Dette er et sterkt dilemma for de pårørende ettersom det er en stor påkjenning for de fleste. Bergh (1996) påpeker blant annet at hjem er et monument over menneskers livsløp. Å oppleve sin tilværelse i hjemmet truet utenfra av helsemessige årsaker vil for de fleste oppfattes som et nederlag.

Om behovsavhengige fortsatt er bosatt i sitt originale hjem kan de oppleve at hjemmet endrer seg. Fysiske hindringer som trapper kan skape problemer for eldre mennesker med svake knær og dårlig balanse. Konsekvenser er nødvendighet for tekniske hjelpemidler, og avhengig av enkelt stell av boligen (renhold, oppvarming, vedlikehold). Selv med slik konsekvens skal beboeren fortsatt oppleve følelsen av trygghet i boligen med muligheter til å kontakte hjelp om behovet tilsier det hevder Smeby & Karoliussen (1986). Boligen og beboerens tilstand er alle med i evalueringen når helsevesenet ser på eldre menneskers boligsituasjon skriver de videre. Med hjelpemidlene kan endringer som flytting av møbler og endring av soveplass påvirke hverdagslivet til brukeren. Den ene sofaen blir muligens byttet ut med ei spesialseng og beboeren får en toalettstol på stuen ettersom badet eller soverommet kan befinne seg i en annen etasje i boligen. I en slik setting må brukeren åpne hjemmet sitt for hjelp utenfra. Dette er ofte i form av hjemmehjelp og/eller hjemmesykepleier. Thoresen (2008) argumenterer for at dette resulterer i et mindre privat og koselig hjem. Hjort (2005) viser til følelser av manglende kontroll over egen kropp og liv kan skape uroligheter, selv om de oppholder seg i en bolig de oppfatter som sitt hjem. Det blir dermed for noen en lettelse å komme til institusjoner hvor dem vet hjelpen er like i nærheten. En kan argumentere for å flytte fra hjemmet til en institusjon opprettholder brukeren ofte perspektivet om boligen som et hjem, og ikke et tidligere hjem preget av hjelpeapparater tatt inn utenfra boligstrukturens rammeverker. At deres hjem blir flyt opp med hjelpemidler blir for noen sett på som et større nederlag enn at dem må flytte fra hjemmet sitt. De har et ønske om å ivareta minnene om tiden de kunne bo problemfritt i sitt eget hjem.

3.2 Ønsker og bestemmelser

"I can't believe it, I just can't believe it." "Believe what, love?" "I never thought I'd end up in a place like this"
Varley (2008:58) i diskusjon mellom henne og faren etter han ble innlagt på institusjon.

For noen setter alderdommen stopper for tilgangen til sitt private hjem. De har ikke lenger et dilemma som dem skal flytte eller motta hjelp i boligen. Valget har blitt tatt for dem. I forskning relatert til eldre mennesker på institusjoner kommer det frem gjentatte ganger at de

eldre ofte spør personalet om når de skal få dra hjem fra institusjonen de var bosatt på (for noen eksempler se Varley 2008, Bergh 1996). For flere av disse menneskene eksisterer fortsatt håpet, selv om helsen deres setter stopper for hjemkomsten. Den norske prisbelønnede dokumentaren; *Dei mjuke hendene* (1998) omhandler eldre menneskers tilværelse på et norsk eldrehjem. I dokumentaren ser man et klipp fra to eldre damer som sitter sammen i en gammel sofa. Den ene kvinnen sier som følger «*Ja, nei, ingenting er bedre enn det. Å få komma hjem... når en ikke klarer seg selv, da er det ikke godt å komma seg hjem*». Hun forsetter videre med «*Men vi håper jo på det beste. Vi kan ikke ha det bedre enn her...når situasjonen er sånn*». Nabokvinnen forsetter samtalen med «*Men det er jo ikke normalt*». Den første kvinnen sukker ut ordet «*Normalt*» og ler litt for seg selv. Samtalen stopper opp og klippet avsluttes. En annen episode som blir filmet i dokumentaren med andre beboere viser en eldre dame som går rundt på institusjonen og leter etter utgangsdøren. Det har blitt mørkt ute forteller hun, og derfor må hun dra hjem. En annen kvinne som kjenner henne stopper henne i jakten og viser henne veien til et rom med hennes navn på institusjonen. Den første kvinnen argumenterer for at hun *ikke skal inn dit*, hun skal *hjem*. Den andre kvinnen ser litt oppgitt ut før hun spør den første kvinnen om hun blir hentet. Hun får i svar at hun skal gå hjem. «*Det er jo like opp gata*» forsetter hun videre. Med beboeren prøver å overtale henne til å bli natten. Da ler den første kvinnen oppgitt. «*Døren er ikke låst skjønner du. Jeg må i hvert fall ut*». Hun leter videre etter en utgangsdør som ikke er låst, mens damen som forsøkte å hjelpe henne blir filmet mens hun sitter i en sofa med et trist uttrykk. I et klipp lenger ut på kvelden vises de to kvinnene sittende i sofaen sammen med en pleier. Pleieren forteller at bamsen til den utrolige kvinnen ligger alt i sengen. «*Han venter på deg*» sier pleieren i et forsøk på å overtale kvinnen til å bli over natten. Etter hvert gir kvinnen opp og forteller at hun kan bli der natten ettersom det er sent, men når det blir lyst dagen etter skal hun dra hjem. Hun uttrykker hele tiden sin bekymring for at husdøren hennes ikke er låst. Videre forteller hun at hun ikke liker å være alene, pleieren bryter da ut «*Ja men det er derfor du kom hit*». Den andre kvinnen som også sitter på sofaen bryter ut i en latter. Kvinnen som ønsker å dra blir irritabel og beskylder henne for å være full. Det kommer tydelig frem at engstelsen til kvinnen er genuin ut fra hennes forståelse om hennes hjem og bosted som et annet sted enn institusjonen. Hun oppfatter dermed som at den andre kvinnen gjør narr av hennes situasjon, og konkluderer med at hun må være full.

Den fortvilede kvinnen som hadde et rom på institusjonen oppfattet det ikke som sitt hjem.

Kosebamsen blir vist flere ganger i dokumentaren ved kvinnens side kan representere en form for hjemproduserende prosess, men dette er ikke nok for kvinnen. En kan spekulere om kvinnen er dement ettersom flere klipp i dokumentaren viser kvinnes rom og liv på institusjonen. I noen av klippene kan observatøren se kvinnene ta del i gruppelivet på institusjonen, mens hun en annen gang oppfører seg urolig og uttrykker et sterkt ønske om å dra hjem. Dette kan ses i sammenheng med Ohlanders (1996) oppdagelse av dementes opplevelser av institusjonstilværelsen som det normale livet, mens andre ganger uttrykker at de ikke forstår at de er bosatt på institusjonen. Kvinnen presiserte tydelig at hjem var en annen plass enn institusjonen. For den eldre kvinnen er ikke det å være fysisk hjemløs det samme som den psykiske opplevelsen av å være hjemløs. En måte å se på dette er i sammenheng med kritiske geografers teorier om hjem og bolig kan være to separate ting. Boligen kan regnet som hjem om beboeren føler og anerkjenner det som sitt hjem. Å være bosatt er ikke tilstrekkelig. For familien som Brun intervjuet (vis til i kapittel to) i Georgia ga faren et sterkt ønske om å dra tilbake til Abkhazia, hvor de tidligere var bosatt. Dette selv om de har vært fordrevne i over ti år. Brun på sin side oppfattet hotellrommet deres hjem for nå, og viser til at familien holder på med en hjemproduserende prosess. Hotellrommet er ikke deres ekte hjem, men ettersom det er hvor de har vært bosatt over lengre tid har de på dette tidspunktet ikke andre muligheter enn å gjøre det beste ut fra situasjonen de befant seg i.

Flere eldre uttrykker et ønske om å bo i sin egen private bolig, som de regner som sitt hjem, selv om deres fysiske eller mentale tilstand gjør dette problematisk. Legen og forskeren Wergeland (2007) hevder i et innlegg i Aftenposten (vis til i Garsjø 2008) at enkelte eldre mennesker frykter mer å havne på institusjoner enn for døden. En kan dermed skape en forståelse av hjemmets relevans i menneskers liv. Ved å argumentere for at enkelte eldre mennesker frykter mer institusjonstilværelsen fremfor døden viser Wergeland tydelig relevansen av hjem i menneskers liv. Humanistiske geografers teorier om hjem som hjertet til menneskers liv spiller her en stor rolle. Uten hjertet kan mennesker leve et tomt liv. Mennesker lever selv om de ikke har et hjem, men livene deres utfyller seg muligens ikke i den grad det hadde gjort om de var bosatt i sitt eget hjem. Humanisters teorier om mennesker uten sitt hjem mister ankepunktet i livet, og dermed deler av minnene og gjenstandene som var knyttet til hjemmet symbolisk. Teoriene til Wergeland henger dermed godt sammen med Lantz (1998) tanker om hjemmet som det største og viktigste produktet i menneskers liv. Det representerer idealer og drømmer som mennesker produserer. Det er muligens derfor for

mange viktigere å bo i sitt hjem fremfor å være bosatt i nærheten av slektninger (Thorsen 2008). Eldre er ofte mer avhengig av nærmiljøet for sosial forankring og for opprettholdelsen av et sosialt nettverk. Dette kan ses i sammenheng med mobilitet problemer. Et eksempel på dette er menneskers opplevelser av nedsatt alderssyn med årene. Konsekvenser kan være tap av sertifikat. Eldre mennesker i Norge må etter vegvesenets retningslinjer ha med seg en gyldig legeattest etter fylte sytti år for å kunne kjøre bil (se vegvesenene). Om legen ikke utskriver denne attesten mister eldre retten til å kjøre bil. Uten muligheter til å kjøre selv, blir eldre avhengig av sitt sosiale nettverk, og offentlig transport for å forflytte seg. For noen kan dette bli problematisk ettersom ikke alle har et stort sosialt nettverk eller innskrenket helse som kan sette stopper for gåturer på egenhånd.

3.3 Eldreomsorgens fokus på hjem og pleie

«Legevitenskapen har kommet langt, det er ingen grunn til å legge skjul på. Men hvorfor tenker ingen på de små sykdommene våre? Hvorfor skal bare de dødelige lidelser prioriteres? De dødelige sykdommene dør man jo bare av allikevell».

Harald Heide- Steen Jr. «Småsykdommer», (2005:330).

Historisk sett har det vært lovfestet ansvar på familie og slekt om pleie og omsorg av de eldre i samfunnet. Eldre som ikke hadde slektninger ble tatt hånd om av lokalsamfunnet. Den første formen for sykepleien i Norge var gjennom diakonissene (Martinsen 1984). De representerte arbeid som finnes innenfor hjemmesykepleien i dag. Eldreomsorgen som eksisterer i Norge i dag er hovedsakelig blitt etablert etter 1970 årene. Dette ble til etter at de juridiske forpliktelsene barna hadde over ansvaret til foreldrene ble opphevet i 1964 (Romøren 2001). I Sverige har dem etter Gaunt & Lantz (1996) teorier eksistert en prinsipiell praksis om å la eldre mennesker bo hjemme i stede for på institusjoner helt fra femtitallet. Eldre skal få hjelpen inn i sitt hus fremfor å bli tvangsflyttet ut fra sitt hjem. Med alle symboler som omkranser hjemmet er det ikke mulig etter Lantz teorier om personer og identifiserende sfærer umulig å fokusere på hjemmet som et apparat med bare praktiske funksjoner. Hjemmet er ikke adskilt fra symbolikk, drømmer og ideal. Det er dermed for enkelte mindre problematisk å få hjelpen inn i hjemmet enn å flytte inn på en institusjon. Anders Bergh (1996) hevder på sin side at hjemmet ikke forblir et rent hjem når hjemmet blir invadert med hjelpeapparater. Han beskriver slike hjem for *institusjonaliserte hjem*.

I media blir eldreomsorgen på institusjoner ofte fremstilt negativt i forhold til hjemmet hevder

Alvsvåg (2008). Et eksempel finnes i et leserinnlegg av Jan Bølstad som blir vist til i Garsjø (2008). Bølstad retter kritikk mot opprettelsen av flere sykehjemsplasser. I innlegget skriver han at eldreomsorg skal handle om omsorg ikke bare sorg. Bølstad ønsker heller at den norske staten skal etablere flere hjem i form av omsorgsboliger. En omsorgsbolig defineres som «... en boenhet med to rom og bad som må være bygget slik den kan benyttes av sterkt funksjonshemmede, og slik at det kan ytes fullverdig pleie ved alvorlig sykdom og død.» (Romøren 2001:170). Teorien til Bølstad er idealistisk ettersom hjem ikke kan direkte bygges. Hjem må skapes gjennom flere hjemproduserende prosesser, og det må sterke følelsesmessige tilknytninger til før boliger blir omgjort til hjem. Garsjø påpeker at omsorgsboligene er større og ofte mer verdige enn boligdelen på et sykehjem. I en omsorgsbolig har beboeren mer privatliv og det er hyggeligere å motta besøk. Sammenlignet med Danmark og Sverige har Norge ligget på etterskudd når det gjelder utbyggingen av hjemmesykepleieren (Daatland 1997). Det norske helsevesenet er i dag mer bevist på å kombinere hjemmet og det funksjonelle. En har et ønske å flytte hjelpemidler inn i hjem i en større grad enn tidligere. Beboeren får dermed besøk av hjemmesykepleieren og hjemmehjelp inn i hjemmet. Det er ikke kun i Norge man ser denne utviklingen. Selv om Sverige har fått sterkere fokus fra institusjoner og inn i hjemmet har de fortsatt utviklingen argumenterer Gaunt & Lantz for. De viser blant annet til utviklingen av nye tekniske hjelpemidler og strukturen som eksisterer innenfor hjemmesykepleieren som positive aspekt med å la eldre være bosatt hjemmet sitt lenger enn tidligere. I Norge eksisterer det et ønske om bebyggelsen av flere små institusjoner med en hjemmekoselig atmosfære, hvor beboeren gjerne kan ta med seg egne møblement. Det har og de senere årene blitt iverksett flere kommunale prosjekter i håp om å forebygge ulykker i hjemmet (Poulsen 2005). For å gjøre dette har flere mennesker oppleve at hjemmene deres blir mer tilrettelagt for at dem kan bo der lengst mulig, dette er og med på å redusere kommunens kostnader i forhold til aldershjem og sykehjem (Romøren 2001, Gaunt & Lantz 1996). Noen kommuner bygger omsorgsboliger som skal fungere som hjem slik beboeren kan bo der livet ut hevder Romøren. Å lage boliger som mennesker avhengige av pleie kan bo i ut livet er muligens fordelaktig i den forstand at de kan avslutte sitt liv i en bolig de har bodd i over lengre tid. For andre som blir overført til bokollektiv med separerte boenheter er det mulig at beboeren kan oppleve omsorgsboligen som sitt hjem, og mister dermed deler av frykten for å ende opp i en institusjon de ikke føler seg hjemme i. Noen har ikke disse mulighetene, og kan oppleve en overgang til institusjonstilværelsen delvis mot sin vilje. Å flytte er en stressende prosess, spesielt for eldre som kan bli tvunget til å orientere seg til et

nytt bosted eller et nytt nærmiljø. Det kan dermed være ekstra problematisk for eldre mennesker å slå nye røtter på det nye bostedet.

Forestillinger om isolasjon, ensomhet, lite interaksjon med omverden, tvang og frihetstap er noen av fremstillingene media gir leseren om institusjonstilværelsen. Når leseren blir utsatt for negative fremstillinger er det forståelig at flere ønsker å være bosatt hjemme til livets sluttfase. For eldre på institusjoner eksisterer der standardrettigheter som; tilstrekkelig ernæring, rett til normal døgnrytme, tilstrekkelig personlig hygiene, enerom om ønskelig, og skjermet enhet for demente de siste dagene. Man skal ha retten til en verdig avslutning på livet. Handlingsplan for eldreomsorgen (St.meld. nr 50 1996-97) stadfester at eldre mennesker på institusjoner har retten til enerom om det var ønskelig innen 2003. Disse rettighetene har som mål å skape en mer behagelig tilværelse. Dokumentaren *Dei mjuke hendene* viser til et gammelt ektepar som deler soverom på institusjonen de er bosatt. Men «*Gifte folk får ikke dele seng*» forteller en oppgitt ektemann kameraet. Han syntes det «... er fryktelig at dem har blitt skilt av institusjonslivet etter at de kom dit». Mens konen ligger i sin seng kan en gjennom kameraet se ektemannen sakte men sikkert flytte sin egen sykeseng opp mot sin konens slik at de til sammen utgjør en dobbeltseng. Ektemannen legger seg så inntil sin kone. Hva som skjer når personalet oppdager hva mannen har gjort kommer ikke frem i dokumentaren. Dokumentaren skaper en sterk medfølelse for beboerne, og viser tydelig at selv om der er fordeler med å være bosatt på en institusjon eksisterer der flere elementer som en ikke tenker over før en selv opplever det på nært hold. For dette ekteparet var det tydelig en sterk påkjenning etter nesten et helt liv sammen ikke får holde rundt hverandre når de sover. Mannen med sin skrøpelige helse valgte å flytte sengen selv om ha vet at de trolig får konsekvenser.

3.4 Normer og regler på institusjoner

Som alle kulturelle landskap er institusjoner preget av normer og regler, både skrevne og uskrevne. Disse mer med på å forme kulturen som eksisterer innenfor institusjonstilværelsen. Blaakilde (2005) definerer kultur som en;

«... sammensetning av verdier, holdninger, erfaringer, tradisjoner og dagligdagse rutiner som danner normer ikke bare for hvert enkelt individ, men også for sosiale og samfunnsmessig struktur» (2005:34).

Kultur er dermed noe som påvirker det meste av hverdagslivet og skaper konsekvenser for normsystemet som skal utspilles i det sosiale rommet. Normene for fellesskapets hverdagsrutiner er med å påvirke hvordan beboere på institusjoner forholder seg til hverandre og de ansatte. Som nykommer til institusjoner har beboerne med seg forventinger, egne normer og verdier. Disse passer ikke nødvendigvis inn i institusjonens fellesskaps normsystem hvor det sosiale systemet stiller forventninger at man skal følge. Ofte vil to eller flere normsystemer kolliderer. I slike situasjoner til trolig enkeltindividets interesser går på bekostning av fellesskapet, og/eller institusjonens interesser. Forskjellen mellom beboeren og personalet er at de ofte har ulike systemer å forholde seg til. Ulike roller skal utfylles. Beboerrollen inneholder normer og begrensninger som er påvirket av det sosiale samspillet på institusjonen. Man må passe inn i fellesskapet for å være en del av det. Følelsen av den hittil ukjente verden kan skape følelser av maktesløshet, meningsløshet og kan resultere i at beboeren frivillig eller ufrivillig isolerer seg fra de andre beboerne hevder Garsjø (2008). Arbeideren på sin side må forholde seg til retningslinjer gitt av det norske helsevesenet. Ekteparet som tidligere hadde delt seng gjennom store deler av sitt liv opplevde trolig at deres nærhet ble ofret til fellesskapets beste. Fra pleierens side blir det mer problematisk å stelle mannens kvinne. Gjennom dokumentaren kan en blant annet se ektemannen trille sin kone rundt i rullestol. Denne kvinnen klarer derfor trolig ikke å legge seg eller stå opp uten assistanse. Om ektemannens seng liggende inntil kvinnens skaper dette ekstra arbeid for personalet ettersom de må flytte mannens seng hver morgen. Rommet paret deler er ikke stort nok til at en dobbeltseng kan rekkes fra begge sider. Her kolliderer to normsystemer. Ekteparet har gjennom livet hatt som norm å dele seng, mens institusjonen har som normfordeling med en person per seng. Ektemannen kommer trolig til å forsette sin kamp mot systemet for å få være fysisk nær sin kone. Institusjoners personal har muligens en forståelse for ekteparets situasjon, men med tanke på regler og ekstra arbeid føler at dem ikke kan ta hensyn til ekteparets ønsker.

Ved at det på institusjonen dannes et normsystem skaper det regler som skal følges. Gjennom denne skjulte sosialiseringen skapes det forventninger om at beboerne skal følge reglene, og tilrettelegge normsystemet som eksisterer i det sosiale rommet. Eksempler på dette er hvordan måltider skal utfolde seg. I eldreomsorgens institusjoner samles beboerne ofte til måltider. Under sitt feltarbeid i helsevesenet studerte Kostopoulos (2007) blant annet når beboerne

samles til måltider. Hun fant fort ut at nye beboere etter hvert innfant seg hva som var de sosiale normene på de forskjellige bordene. Det ene bordet var satt sammen av en gruppe eldre kvinner som vanligvis spiste måltidene sine i stillhet. Under feltarbeidet hennes kom der en ny beboer og skulle dele bord sammen med denne gruppen. I begynnelsen forsøkte den nye kvinnen å snakke med de andre bordmedlemmene, men etter flere måltider med korte og avvisende svar måtte hun gi opp. Ut fra individuelle samtaler med bordmedlemmene oppdaget Kostopoulos (2007) at de andre medlemmene oppfattet kvinnen som uhøflig ettersom de var vant med at måltider skulle utføres i stillhet. Den nye kvinnen på sin side oppfattet de andre som uhøflige ettersom de var avvisende. En kan dermed argumentere for institusjon som konfliktfulle arenaer. Hva mennesker ser på som sosiale normer er påvirket av sin egen oppvekst. Det skapes derfor konflikter når mennesker fra ulike familier samles sammen rundt et bord.

Goffman (1961) argumenterer for at mennesker i det moderne samfunnet har tendenser av å sove, leke og arbeide på forskjellige steder. På institusjoner er ikke dette skillet like separert. Institusjoner for eldre mennesker består hovedsakelig av mennesker som er pensjonister. Med nedsatt mental og kroppslige funksjoner vil det være problematisk for beboerne å forlate institusjonen på egenhånd. I eksemplet om kvinne som ønsket å dra hjem var dette tydeligvis problematisk for henne ettersom ytterdørene var blitt låst av personalet. Dørene var trolig blitt låst med hensyn til *beboerens beste*. Gaunt & Lantz (1996) påpeker at hjemmet kan regnes som privat og personlig, mens institusjoner er offentlige om. Om man følger teoriene deres vil institusjoner aldri kunne regnes som hjem, men de skriver videre at «*För människor som bott länge på en total institusjon blir hospitaliseringen en del av den egna identiteten*» (1996:11). En total institusjon er institusjoner hvor all alt skjer innenfor institusjonens strukturelle rammeverk. Beboerne bor der, spiser der, og oppholder seg der i løpet av hele dagen. Eksempler på dette er institusjoner for mentalt syke, og fengsler. For mennesker med mobilitetsproblemer vil institusjoner for eldre som eldreheim og oppfattes som totale institusjoner ettersom de ikke kan komme og gå som de selv ønsker. Det blir da som de to kvinnene i sofaen diskuterte om at institusjonstilværelsen ikke var normal. Institusjonstilværelsen passer derfor ikke inn under Goffmans (1961) teorier om mennesket i det moderne samfunnets bruk av separate rom og steder for ulike handlinger. Beboere på institusjoner har ikke alltid muligheten til å gjøre som de måtte ønske. Bakgrunnen ligger mye i samhandlingen som foregår innenfor institusjonenes strukturelle rammeverk. Skillet mellom

det offentlige og det private er derfor langt mer diffust enn hva Goffman (1961) vil ha det til, og dermed skaper store konsekvenser for beboerne på institusjoner. En konsekvens kan være normkonflikter som resulterer i enkeltpersoners interesser ikke blir tatt hensyn til. De kan føle at deres meninger blir satt til sides for *fellesskapets beste*.

Blunt & Dowling (2006) kritikk av det ideelle hjemmets fremstillinger gir rom for at institusjoner skal kunne fungere som hjem. Forestillinger om hjem som et sted for heterogen kjernefamilie passer ikke inn under institusjonslivet. Boliger som kategoriseres ut fra andre kriterier enn den generelle oppfattelsen av hva et hjem innebærer kan av beboeren fortsatt oppfattes som et hjem argumenterer Blunt & Dowling (2006) for. I sin doktoravhandling om omsorgsbustander skriver Trond Bliksvær om en av sine informanter;

«Unn har møblert leiligheita med møblar og ting frå husa ho har budd i tidligare, gjanstandar som ho har eit nært personleg forhold til. Unn har med andre ord lukkast i å utforme ein heim ho identifiserar seg med innanfor grunnstrukturen til omsorgsbustanden» (2005:203).

Hva Bliksvær ikke tar med i sin tekst er om Unn føler seg hjemme på omsorgsboligen, noe som kan ha mye å si for hvordan hun opplever å bo i den nye leiligheten. For andre er institusjonstilværelsen et rent mareritt. Ann Varley (2008) opplevde at hennes far ble diagnostisert med Alzheimers. Etter hvert som tilstanden hans ble mer alvorlig overførte Varley han til en institusjon. Selv om faren etter hvert glemte store deler av sitt liv, lengtet han hele tiden hjem. Varley skriver om situasjonen;

“Dad hasn’t stopped wanting to go home. My ideas of taking him out when I visit have turned to be pipe dreams: I can’t torment him by getting his hopes up that I’m driving him home. That’s what he thinks I’m there to do every time I visit... We’ve spent hours going through the same exchange; “Let’s go home.” “No, Dad, we can’t do that.” “Why not?” “Because you’re not well enough.” “Let’s go home.”

Sometimes he swears and shouts at me that he doesn’t care what I’m doing; he’s leaving right now. He gets as far as the door or just into the corridor and then he comes back, grabbing my hand, crying. “I’m pleading with you.” And then he gets angry again; shouts at me again; leaves again and comes back again to start all over again.” (2008:57).

I sammenheng med teksten til Varley kommer det tydelig frem at faren har et sterkt ønske om

å forlate institusjonen til fordel for huset han forbinder med hjem. Goffman hevder spenningen for institusjonsbeboere ikke ligger i tanken om at de er innesperret, men skillet mellom *the home world* and *the institutional world* (1960:24). Institusjonsbeboerne fokuserer på institusjonstilværelsen og hjemmet utenfor som to forskjellige verdener. For faren til Varley oppleves situasjonen trolig som en krenkelse og at han har blitt fratatt retten til å være hjemme. Hjem har og flere betydninger for menneskers identitet som et sted for sosiale relasjoner og nær intimitet hevder Finnbakk (2004). Hun skriver at «*Hjemløshet er en konstruert kategori som uttrykker informantene savn og sorg over tap av deres opprinnelige hjem*» (2004:5). Datainnsamlingen til Finnbakk viste at informantene på institusjonen for eldre mennesker ikke betraktet institusjonen eller deres private rom som hjem. Dette kommer også frem i Alvsvågs (2008) arbeid om å føle seg hjemme i egen bolig eller på et sykehus. For dem befant hjem seg nærmest i en annen verden enn institusjonen.

4. Metodologiske valg og refleksjoner

4.1 Kvalitativ metode

For å skaffe best mulig datamateriale falt valget på bruk av kvalitativ metode. Bakgrunnen for dette metodevalget lå i oppgavens tematikk og fokus på følelser om hjemmet. Følelser blir etter min mening best reflektert gjennom nærhet til informantene, og dermed passet denne metoden langt bedre en kvantitativ. Det finnes ulike metoder en forsker kan bruke for å utføre et kvalitativt forskningsarbeid. Aase og Fossåskaret (2007:21) viser til en figur hvor de deler opp metodene etter hvilken grad forskeren involverer seg i forskningsarbeidet. For minst mulig grad av kontakt med informantene finnes det spørreskjema, deretter gradvis mer involvering gjennom strukturerte intervju, halvstrukturerte intervju, eksperiment, feltsamtaler, observasjon og stor grad av kontakt gjennom feltarbeidet hvor forskeren utfører deltagende observasjon. Jeg valgte å bruke de fleste metodene for å skaffe datamaterialet til oppgaven. Unntaket var spørreskjema ettersom jeg følte dem ble for kvantitativt, og fordi jeg hadde muligheten til å utføre et lengre feltarbeid blant mine informanter. Spørreskjema blir ofte forbundet med kvantitativt datamateriale hvor skjemaene legges sammen til en generalisert konklusjon. Innen kvalitativ metode bruker enkelte forskere spørreskjema for å støtte funnene som de har tilegnet seg gjennom andre metoder, eller når de skal få informasjon ut fra større masser med informanter. Faren med bruk av spørreskjemaer er at spørsmålene kan bli for ledende, og mangler muligheter for endringer. Her menes det at forskeren ofte ikke får muligheten til og utforske spørsmål som kan dukke opp under informantens besvarelse. Intervju er en metode forskeren bruker for å tilegne seg muntlige opplysninger fra individer om spesifikke tema, hevder Widerberg (2001). Hun viser også til at intervju ikke kan regnes som kvalitative om forskeren ikke møter informantene ansikt til ansikt. Fontana & Fey (2003) viser til at intervju blir brukt av alle mennesker til daglig som en kilde for å skaffe informasjon. Intervju kan i seg selv utføres i mange ulike strukturelle grader. Høyt strukturerte intervju reflekterer et spørreskjema med forhåndsbestemte spørsmål i en bestemt rekkefølge. Her er det ikke snakk om utkrysninger av svarene, men mulighet for å komme med utfyllende svar på spørsmålene. Semi-strukturerte intervju (halvstrukturerte) er intervju innenfor et rammeverk preget av forhåndsbestemt tema, men at forskeren ikke følger en punktvis liste med intervju spørsmål. Relativt ustrukturerte intervju (eksperimenter) består av samtale uten et bestemt fokus, men som eksisterer fordi forskeren ønsker informasjon

(Crang & Cook 2007). Feltsamtaler blir av Aase & Fossåskaret (2007) beskrevet som en hverdagslig dialog som ikke er forhåndsbestemt, men som kan gi forskeren svar på spørsmål som han/hun egentlig ikke hadde tenkt på, men som kan være relevante for en bestemt tematikk.

Gjennom observasjon får forskeren informasjon om informantens liv i perioder. Ikke alle sidene til informanten åpner seg, men forskeren kan tilegne seg informasjon om ulike handlinger informanten gjør i løpet av det hverdagslige. Informasjonen kan skaffes gjennom direkte observasjon av informantene, eller indirekte gjennom intervjuer eller skriftlige kilder. Observasjon som en metode inneholder både hva forskeren kan se og hva de kan høre hevder Aase & Fossåskaret (2007). Her menes det at observatøren lytter til samtaler uten at en selv tar del i dem. Widerberg (2001) viser og til at dialoger mellom andre mennesker er en del av informasjonen forskeren kan tilegne seg gjennom observasjoner. Hun hevder blant annet at ved bruk av observasjon studerer, registrere og tolker forskeren menneskelige handlinger gjennom kroppsspråk og talebruk. Deltagende observasjon er når forskeren ofte må utføre en dobbeltrolle som både observatør og tilskuer. Crang & Cook (2007) argumenterer for at deltagende observasjon (og intervju) er av de mest primære måtene forskeren tilegner seg informasjon fra feltarbeidet. Andre måter å skaffe datamateriale er gjennom feltarbeidsdagbok. Emerson m.fl (1995) viser til feltarbeidsdagbok som et viktig virkemiddel under deltagende observasjon. Dagboken består av hva forskeren skriver ned jevnlig gjennom hele feltarbeidet. I boken noteres det hverdagslige, ting som blir observert, hva som læres i feltet og de daglige rutinene til de forskeren omkranser seg med i feltarbeidet. Funksjonene til en feltarbeidsdagbok blir dermed som en skriftlig oversikt over forskerens observasjoner, opplevelser, og analyserer. Aase & Fossåskaret (2007) på sin side setter strengere krav enn Crang & Cook (2007) i sin beskrivelse av deltagende observasjon. De hevder at forskeren kun kan utføre deltagende observasjon når forskeren selv er en av aktørene som observeres. Dessverre er det ikke like enkelt for forskeren å ta del i alle sidene av hverdagslivet til informantene, noe Aase & Fossåskaret er oppmerksom på. De viser blant annet til at det nest beste en forsker kan gjøre er å ta på seg en nærliggende rolle til informantene. Eksempelvis å ta på seg rollen som pleier for eldre om de skal studere de eldres hverdag, eller lærer om en vil studere studenter.

Roller blir av Aase & Fossåskaret (2007) beskrevet som en sosial posisjon som er tilknyttet

rettigheter og plikter. Roller er også knyttet opp mot flere uformelle normer. Disse uformelle normene skaper rolleforventninger i form av oppførsel og handling. Rolleforventningene er med på å hjelpe mennesker å forutsi hverandres reaksjoner. Erving Goffman (1991) bok *Vårt rollespill til daglig* har blitt en klassiker innenfor forskerens rolle i feltet. I boken bruker han betegnelsene *frontstage* og *backstage* når han snakker om forskerens rolle, og dermed tilgang til feltet. Frontstage er når forskeren blir tilskuer til aktørenes handlinger, noe som er den rollen forskeren som regel først får tildelt. Backstage er drømmen for de fleste forskere. Her får forskeren tildelt mer lokale roller og blir mer som en medspiller enn en utenforstående som ønsker å ta del i deres hverdagsliv. En annen måte å fokusere på forskerrollen er gjennom å være en *insider* eller *outsider*. Mullings (1999) skriver blant annet at det eksisterer en diskusjon om hva som er fordelaktig av de to. Hun viser til en oppfattelse av å være insider vil si at forskeren studerer en gruppe de selv tilhører. Ved å bruke sin førkunnskap om gruppen vil de kunne tilegne seg mer intime detaljer fra informantene. Å oppfattes som en outsider vil derimot tilsi at forskeren ikke tilhører gruppen som han eller hun studerer. Mullings argumenterer for at denne generaliserte delingen er misvisende. Hun viser til inndelingens ignoranser av inkluderingen av tid og rom aspektet som og utspiller seg under et feltarbeid. Ingen kan regnes som kun insider, og kun få oppfattes som evige outsider. Forskeren på sin side vil aldri kunne plasseres i kun den ene kategorien.

Ved bruk av kvalitative metoder kan informantene nærmest oppfatte forskningsprosjektet som en invasjon i menneskers privatliv, hevder Dowling (2000). Intervjuer kan være relatert til ømfintlige temaer, og noen mennesker mistrives for eksempel å bli observert. Når forskeren utfører deltagende observasjon kan det oppfattes som om informantene aldri får helt fri fra forskeren. Forholdet mellom informanter og forsker videreutvikles seg dermed gjennom hele feltet. Ved å tilbringe mye tid sammen med informantene blir dem for forskeren mer enn et navn på et papir. Forskeren knytter bånd hvor de lærer mer om informantene på det personlige planet, og informantene lærer å kjenne forskeren bedre personlig. Widerberg (2001) argumenterer for at forskeren får best resultat ut fra noe hun kaller *observasjonsoppfølgingsintervju*. Her sikter hun til fordeler forskeren har om han eller hun får muligheter til å følge opp observasjonene med nye intervjuer. I sitt eget prosjekt som Widerberg blant annet skriver om i boken *«Historien om et kvalitativt forskningsarbeid»* (2007) fikk hun ikke muligheten til å følge opp med flere intervjuer. Noe som hun trodde kunne være nyttig, men hun og medforskeren følte de ikke hadde ressurser til å utføre. Hun

konkluderte med dette selv om hun var oppmerksom på at det kunne endre forskningsresultatet i noen grad.

4. 2 Forberedelser og tilgang til feltet – etiske utfordringer

Som forsker må en alltid være oppmerksom på at forskning er knyttet opp mot makt og kunnskap, og vil derfor alltid være politisk. Dette kan resultere i at forskeren må muligens levere inn et formelt skjema om forskningsetikk i de tidlige stadiene av forskningsprosessen. Norge har flere nasjonale forskningsetiske komiteer som arbeider med å formulere retningslinjer for forskningsetikk. De kan også vurdere enkeltprosjekter om hvordan etikken skal utføres i de aktuelle feltene (Aase & Fossåskaret 2007). I mitt tilfelle måtte det utfylles et skjema til Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD). Skjemaet inneholdt spørsmål og krav relatert til prosjektet, informantene og etikk. NSD satte krav om anonymitet av informantene, begrenset tilgang til datamaterialet for utenforstående, krav om ødeleggelse av datamateriale etter mastergradsoppgavens innlevering, og hvordan informasjonsskrivet som ble utsendt til informantene skulle se ut. Skrivet må godkjennes av eksterne aktører som en del av en formell prosedyre. I første omgang kan slike skjemaer være velment i den forstand at de skal sette rammeverk for beskyttelsen av informantene, men de setter også retningslinjer for hvordan arbeidet bør utføres, og hvordan det skal bli gjort bra (Crang & Cook 2007). Dette er et fint eksempel på hvordan institusjonell politikk skaper etiske standarder i forskerens arbeid. Dowling (2000) viser til at eksistensen av slike skjemaer ligger til grunn for å ivareta informantens privatliv. Komiteer som arbeider med opprettholdelsen av forskningsetikk skal fokusere på hvordan informantenes privatliv ikke blir allment offentliggjort. Informasjonsskrivet bør inneholde informasjon om deg som forsker, hva du skal forske på, og hvilken institusjon du tilhører. Annen relevant informasjon i brevet er forespørsler om avtaler/møter, hvordan intervjuene skal dokumenteres, og om nødvendig, anonymisering av informantenes informasjon. Ved å forsikre informantene om anonymitet kan forskeren i større grad oppmuntre informantene til mer åpne og detaljerte diskusjoner hevder Crang & Cook (2007) videre. Jeg sendte et informasjonsskriv til enhetslederen (Vedlegg 1) som hun videreformidlet til de potensielle informantene. I mailen til enhetslederen ble det også gitt informasjon om at jeg kommer til å være i regionen påsken 2011, og om noen av beboerne, de pårørende eller noen av de ansatte ønsket et møte i denne perioden kunne vi sette opp en avtale. Hun sendte meg en mail tilbake om informantenes

ønske om å høre mer utfyllende om arbeidet. Jeg reiste derfor til bokkollektivet den påsken for å snakke sammen med alle beboerne og mottok underskrifter til seks av syv beboere, alle kvinner. To av beboerne klarte ikke å skrive under på informasjonsskrivet på egenhånd og fikk hjelp av en ansatt i det ene tilfellet, og i det andre av en datter. Innen feltarbeidet mitt startet, omtrent to måneder senere, var to av beboerne flyttet og jeg sto igjen med fire informanter. I løpet av sommeren flyttet det inn en yngre kvinne i sekstiårene. Hun skulle bo på kollektivet grunnet avlastning og ble der under store deler av mitt feltarbeid. Etter å ha informert henne om min dobbeltrolle som forsker og assisterende pleier sa hun seg enig i å ta del i prosjektet jeg arbeidet med. En av bakgrunnene til hvorfor jeg informerte beboerne om mine kommende roller lå blant annet i etiske retningslinjer som Crang og Cook (2007) viser til. De hevder at forskeren skal informere informantene om formålet, metoder og mål, samt hva deres deltakelse i arbeidet resulterer i. Forskeren må også informere om risiko og farer knyttet til deltakelse av forskningsprosjektet. Å utsette informantene for risiko er noe forskeren bør unngå. I bakgrunn av dette er det viktig at forskeren anonymiserer informantene om det er ønskelig, eller i tider nødvendig. I sammenheng med denne mastergradsoppgaven anonymiseres informantene for å beskytte mot gjenkjenning. I oppgaven endres ikke personens livshistorier for å oppnå en mer autentisk fremstilling. Det er dermed ekstra relevant å være oppmerksom på at informantenes deltakelse er frivillig, og må av respekteres av forskeren (Crang & Cook 2007, Dowling 2000, Silverman 2009).

Crang & Cook (2007) viser til to måter man skal vurdere det som er etisk riktig i sammenheng med feltarbeidet. Den første er å gjøre hva som føles riktig, og den andre er å tilegne seg en forståelse for hva som er det rette fra starten av arbeidsprosessen. Panelli (2004) beskriver etikk ved at forskeren må evaluere og fokusere på hva som er moralsk riktig. Hun viser til at det innen forskning har det kommet regler for hvordan forskeren skal gå frem etisk i sitt arbeid når det gjelder design og måten utførelsen av arbeidet. Et eksempel på dette er informasjonsskrivet jeg nevnte ovenfor. Dowling (2000) på sin side viser til forskningsetikk i form av at det gir forskeren ansvar og obligasjoner for de involverte i forskningen. Dette gjelder både informanter, sponsorer og den generelle offentligheten. Innenfor akademisk forskning påpeker hun at etiske retningslinjer er til for å gi forskeren en bedre forståelse for hva man skal og ikke skal gjøre. Ettersom jeg fokuserer på et følsomt tema for informantene i tillegg til at de er underlagt spesielle forhold (pleieavhengige) var dette et langt mer etisk styrt oppgave enn mange andre. Bokkollektivets beboere var hovedsakelig en sammensetning av

mennesker som ikke var i stand til å være bosatt i sine tidligere hjem. Ettersom det i tillegg var snakk om eldre mennesker som ikke nødvendigvis var i fysisk eller psykisk *toppform* måtte jeg ta hensyn til dette under intervjuet, og senere når jeg skulle analysere materialet. Jeg valgte å ikke inkludere i stor grad de helsemessige sidene til beboerne ettersom dette føles etisk feil, selv om dette kunne ha en sterk innvirkning på hvordan tilværelsen på bokollektivet oppfattes for beboerne. De fysiske nedsettelsene kan, som nevnt i tidligere kapittel, resultere i at mennesker føler seg fremmed i sine egne hjem. Dette kunne gjøre institusjonstilværelsen lettere for dem enn for de av beboere som aldri har opplevd følelsen av å være fremmed i sitt hjem, selv om det ble invadert av hjelpeapparater.

4.3 Feltarbeidet på bokollektivet

Ettersom jeg ikke kunne inntre i stillingen som en eldre person bebodd på et bokollektiv valgte jeg å gjøre det nest beste, som Aase & Fossåskaret (2007) viser til i starten av dette kapittelet. Jeg inntok stillingen som assisterende pleier for beboerne. For å kunne se tilbake til hvordan jeg tenkte om beboerne, og livet generelt på bokollektivet brukte jeg en feltarbeidsdagbok. Her ble det de fleste sider ved hverdagslivet på bokollektivet noter ned i løpet av arbeidsdagen, eller senere på kvelden. I ettertid har dagboken vært et nyttig verktøy i analyseringsprosessen, og i hvilken setting de ulike intervjuene ble utført.

Under sommeren hadde jeg flere medarbeidere på bokollektivet, selv om det kun til vanlig bestod av to personer på dagvakt, og en på kveldsvakt. I begynnelsen samlet jeg inn datamateriale fra flere av de ansatte, men valgte å ekskludere deres meninger i løpet av prosessen. Det finnes flere bakgrunner til denne avgjørelsen. Flere av dem jeg arbeidet sammen med i løpet av sommeren var ansatt gjennom hele året, men ofte med bare en helg i måneden. Når sommersesongen kom pleide flere av dem å ta på seg ekstra arbeid. Disse kjente beboerne på rundt det samme nivået som meg. Et annet aspekt var at vi på dagvakt kun var to ansatte. Med arbeidsoppgavene og mitt prosjekt ble det lite tid å utføre intervjuer av de ansatte i løpet av dagen. Pausene ble også delt sammen med dem i hjemmesykepleieren og ledelsen i andre etasje. Jeg ønsket ikke å utføre intervjuer med andre rundt. En annen viktig faktor fantes i skjemaet jeg sendte til NSD. Jeg oppga kun beboerne, og ikke de ansatte, som mine kommende informanter. Med hensyn til dette oppfattet jeg det som etisk feil å inkludere de ansatte. Den siste faktoren var at jeg fryktet de ansattes innvirkningskraft på meg

og informantene. Hva som menes med dette er påvirkningen ansatte kunne ha på meg når det gjaldt beboernes handlinger. Jeg ønsket å observere informantene med minst mulig påvirkningskraft. Det er selvsagt umulig å utføre et kvalitativt forskningsarbeid uten påvirkning utenfra, men jeg hadde som mål å begrense dette til en viss grad. Med hensyn til at jeg var ansatt fellesferien gikk de jeg arbeidet den første måneden ut i ferie, og kom ofte ikke tilbake før mitt feltarbeid var over. Dem som hadde tatt ferie den første delen av sommeren kom etter hvert tilbake til arbeid når jeg hadde vert der i rundt en måned. Det var derfor litt ekstra hektisk på noen vakter ettersom de fast ansatte ikke alltid hadde kontroll over vanene til de nye beboerne som kom mens de var borte. Heldigvis for min del var dette noe som de var vant med, og de ansatte var raske med å innhente informasjon om endringene. Om behovet skulle oppstå kunne ansatte som arbeidet inne på bokollektivet kontakte en av hjemmesykepleierne som var på vakt om vi trengte ekstra hjelp. Hjemmesykepleieren kunne og kontaktes om vi hadde behov for noen med mer konkret utdanning innenfor helsetjenesten med hensyn til helsen til beboerne.

4.3.1 Rollen som pleieassistent

Før feltarbeidet sommeren 2011 kunne utføres måtte jeg gå gjennom flere prosesser. Til å begynne med kontaktet jeg enhetslederen for omsorgsdistriktet jeg ønsket å utføre feltarbeidet i. Med hensyn til tiden som var ønsket i å bruke på feltarbeidet spurte jeg enhetslederen om tillatelse til å utføre deltagende observasjon. Enhetslederen sa seg positivt til å ta del i min mastergradsoppgave og tilbydde meg stillingen assisterende pleier for sommeren. Hun syntes det var ekstra positivt ettersom det ga beboerne noen å snakke med om emner utenom det vanlige. Tidligere hadde jeg vært ansatt som ferievikar på dette bokollektivet gjennom flere år, og var dermed kjent med både boligen, medarbeidere og de fleste av beboerne. Av den grunn slapp jeg unna opplæringsvakter, og kunne konsentrere meg om selve feltarbeidet fra dag en og hjelpe de som var bosatt der.

Feltarbeidet ble utført i en øykommune på norskekysten. Med hensyn til anonymitet har jeg valgt å bruke fiktive stedsnavn. Tradisjonelt sett har de fleste i denne kommunen livnært seg gjennom fiske og småbruk. Øy-identitet var og er sterk, og en av de første tingene beboerne spurte meg når jeg begynte mitt arbeid var hvilken øy jeg tilhørte. Det var viktig for dem å avklare hvilken øy de, og de andre beboerne tilhørte. Om de identifiserte seg etter hvor de hadde startet sitt eget hjem kom det ofte innskudd fra de andre beboerne at det var kanskje der hun giftet seg, men opprinnelig var hun fra den og den øyen. Jeg måtte etter hvert tegne et

kart med forklaringer om hvor beboerne var født, hvor de giftet seg, og nå bosatt for å få en skikkelig oversikt, selv om jeg hadde få informanter. Hver øy har en egen betegnelse for deres institusjoner for eldre. Fauske hadde *hjemmet* (som var bokollektivet jeg studerte), Gudøya og Simaøya hadde *aldershjem* og Vilaøya *sykehjemmet*. De eldre i kommunen ble flyttet litt om hverandre etter deres behov for assistanse. Kollektivet hadde ingen fast nattevakt gjennom hele natten, og dermed måtte beboeren være i relativt god fysisk og psykisk form for å kunne være bosatt der. Om beboernes tilstand endres ble de enten flyttet over til noen av aldershjemmene, sykehjemmet eller sykehuset i nabokommunen. Disse ulike beskrivelsene for bosteder for eldre mennesker kan være mange, men selv om de har ulike navn på folkemunne betyr de det samme. De er bosteder for mennesker som har flyttet fra hjemmene sine.

Flere av de eldre kjente de ansatte på bokollektivet gjennom slekt ettersom de fleste bodde lokalt. Av mine medarbeidere var det flere som kunne komme innom å hilse på beboerne på fridager om det var spesielle anledninger. På kjøleskapet var det oppsatt en liste over bursdagene til beboerne. Ved å bruke denne listen ble det bestilt inn kake til bursdagsbarnet. De fikk et flagg og tent lys ved sin bordplass til frokosten. På torsdager var der en aktivitør tilstede. Med en ekstra ansatte tilstede ble arbeidsoppgavene enklere og vi fikk bruke mer tid sammen med beboerne. Dessverre var det denne sommeren ikke mange aktivitetsdager ettersom aktivtøren ikke hadde muligheten til å være der i den grad som hun vanligvis var i løpet av resten av året. Det er relevant å påpeke at alle de ansatte denne sommeren tok godt vare på brukerne, og delte fra sine liv med beboerne.

Utdrag fra feltarbeidsdagbok 07.08.2011;

Flere av brukerne spør når jeg skal ut i ferie, noe jeg ikke skal med hensyn til skolen. Dem sier at jeg må få tid til å hvile meg og få litt farge i kinnene. Det er litt rart at jeg som ung og oppegående skal bekymre de eldre. De, som jeg [gjør] om dem, bekymrer seg om helsen til arbeiderne/[ansatte]. Det er et gjensidig *arbeid*. Når vi spør om deres dag, så spør de ofte tilbake om våres helse, familiemedlemmer, og slik. Man er ikke avgrenset fra brukerne, arbeiderne er og en del av familien [på kollektivet].

I en litt forenklet sammenheng vil det til tider oppfattes at de ansatte, og institusjonen nærmest tar over ansvaret for familien over de eldre menneskene i samfunnet som ikke lenger klarer

seg uten assistanse. Gjennom arbeidsdagen var det tydelig at personalet ikke bare har tatt over ansvaret når det gjelder fysisk krevende oppgaver, men og å tilbringe tid sammen med beboerne.

Familiemedlemmer kom og besøkte beboerne mens jeg var der. Noen pårørende kommer mer enn en gang i uken, mens andre brukere fikk langt sjeldnere besøk. Av andre ansatte fikk jeg informasjon om at sommersesongen var den perioden hvor beboerne får langt mer besøk enn resten av året, bortsett fra julen. Jeg hadde tidligere vært ansatt kun i ferieperioder, og har dermed ikke opplevd bokollektivet i stor grad utenfor disse periodene annet enn når jeg har kommet på besøk i korte perioder. Det var tydelig gjennom å arbeide med de eldre at besøk fra familie og andre bekjente er sterkt etterlengtet. Det livet opp hverdagen på bokollektivet. Noen av beboerne hadde vært der i flere år, mens andre ble overført til andre omsorgsavdelinger eller sendt hjem. Alt i alt skulle der være totalt syv bosatte (åtte i kriser). Originalt av de syv rommene skulle ett fungere som avlastningsrom, mens resten skulle fungere som *hjem* for lettere pleietrengende. Bare uker før mitt feltarbeid på bokollektivet flyttet en av de faste brukerne, og romfordelingen ble endret til fem fastbeboere og to avlastningsrom.

I løpet av arbeidsdagen som assisterende pleier på bofellesskapet var mine oppgaver å tilbringe tid med beboerne i form av å holde samtaler med dem, hjelpe dem med dagligdagse oppgaver, re sengen, tilberede mat og ta oppvasken, vaske og legge på plass klær, vanne planter, og hjelpe beboerne med hygien morgen og kveld. De ansatte vasket rommene og byttet på sengen til dem som hadde vaske- og dusjedag. Når det kom nye brukere måtte ansatte vaske ned rommene fra tidligere beboere. Noen fra ledelsen kom som regel ned fra andre etasje hvor kontorene befant seg for å ta imot de nye beboere. Lederne ga informasjon om hva de nye beboerne kunne forvente ut av oppholdet, og introduserte dem ofte for de andre brukerne. Vi fikk i oppgave å assistere dem med å pakke ut og finne seg til rette. Ettersom jeg manglet medisinkurs hadde jeg ikke noe med medisineringen av beboerne. På kveldsvakten måtte hjemmesykepleieren komme innom for å distribuere medisinen til brukerne. Om jeg hadde tid til overs på dagvakten, og været tillot det, pleide jeg av og til ta med meg en bruker på korte utflukter i nabolaget. Det var langt fra alle beboerne som ønsket å dra utenfor bokollektivet, mens andre var veldig takknemlig for tilbudene. Ettersom der til tider kun var fem beboere hadde jeg ekstra tid til overs. Denne tiden ble blant annet brukt til steking av vafler som dem fikk til kaffen. Et av beboerne var ekstremt glad i dette. Hun

uttrykket at lukten minte henne om hyggelige stunder hjemme. I en periode (før min tid) mottok bokollektivet halvstekte brød slik at de skulle stekes ferdig på kjøkkenet, og at brødduften skulle sive ut fra ovnen og ut til fellesrommene. Dessverre ble denne ordningen avskaffet. En annen ting jeg gjorde var å sitte sammen med kvinnene mens jeg strikket. De syntes det var hyggelig å se en person på min alder strikke. Dette resulterte i flere samtaler om andre temaer enn de mest vanlige om været og middagen. Enkelte av beboerne gikk inn på rommene sine under slike diskusjoner for å finne frem duker og andre håndarbeid de hadde laget i fortiden. Stolt viste brukerne frem håndarbeid som de hadde laget tidligere og diskuterte hvem som hadde klart å hekle duker med tynnest tråd. Beboerne komplimenterte hverandre med hva de har laget, og mimret ofte over den gangen de fikk til å lage slike produkter. I dag er det kun en av beboerne som drev med håndarbeid, den andre hadde fått for svake hendene eller hadde for dårlig syn til å gjøre håndarbeid som de tidligere pleide å gjøre nærmest til daglig.

4.3.2 Rollen som forsker

«Du, med din utdanning kunne funnet noen mer interessante personer å snakke med fremfor uvitende gamle damer som vi».

-Under et intervju med en informant.

Under feltarbeidet brukte jeg feltsamtaler flittig. Til tider ble de utført ubevisst ettersom det var en del av jobben å snakke med beboerne, og andre ganger ble det mer bevisst i håp om å få noen nye ideer eller informasjon som kunne være nyttig i forhold til mastergradsoppgaven, og som jeg tok opp i senere intervjuer. Feltarbeidssamtalene ga meg informasjon om beboernes helse og humør. Til tider uttrykket beboerne et ønske om å få litt privatfred, mens andre ganger var det tydelig at de følte for å slå av med en prat. Intervjuene som ble utført foregikk for det meste inne på beboernes rom, bortsett fra flere intervjuer med Bjørg ettersom hun ofte satt alene på stuen. I seg selv var det ytterst sjeldent et intervju hadde en varighet lenger enn en halvtime. Bakgrunnen til dette lå i det faktum at jeg hadde forpliktelser til mitt arbeid på bokollektivet, og at beboerne ofte mistet tråden på tematikken eller de uttrykte tegn på at de begynte å gå lei samtalen. Feltarbeidsdagboken min ble hovedsakelig brukt i to perioder. Den ene etter jeg forlot bokollektivet etter en arbeidsdag, og på kveldsvakten etter beboerne hadde lagt seg for å sove. På kveldsvakten var det, som tidligere nevnt, kun en

ansatt på bokollektivet. Etter hvert som brukerne hadde lagt seg (alle de fastboende var somregel i seng før halv ti på kvelden), og jeg var ferdig med de obligatoriske arbeidsrelaterte oppgavene pleide jeg å sitte på personalrommet og noterte ned dagens hendelser og observasjoner. Nattevakten dukket somregel opp rundt klokken ti på kvelden.

Det er viktig, som forsker, å være oppmerksom på at en deltar i andre samfunnsgrupper enn den de tilhører originalt i under forskingsarbeidet (Crang & Cook 2007). Jeg kan ikke forestille meg hvordan det vil være å bo på et kollektiv uten muligheter til å velge medbeboere, og hvordan være avhengig av andre for å klare nødvendige hverdagslige handlinger. Som forsker kunne jeg prøve å forestille meg hvordan deres situasjon var, men med min rolle som ung, høyt utdannet og ansatt gjorde dette det umulig. Jeg valgte derfor heller konsentrere meg om hva de forteller og hvordan de selv oppfatter sin tilværelse. Flere av beboeren satte spørsmål ved hva de kunne fortelle som ville være nyttig for meg med tanke på mastergradsoppgaven. Et av de største problemene jeg hadde under feltarbeidet var å få kvinnene til å fortelle om sine liv. Beboerne ytret seg sin bekymring for nytten av hva de hadde å fortelle. Deres motvilje kunne også ha en sammenheng med rolleforventningene de satte til meg som ansatt, forsker og ung med høy utdanning. Til meg som en ansatt ønsket de ikke å fortelle noe som kunne sette ansatte eller bokollektivet i et negativt syn. Når jeg gikk mer i detalj inn på hvorfor jeg var på bokollektivet, og oppgaven jeg kom til å skrive om refleksjoner av deres oppfattelse av tilværelsen på bokollektivet, oppfattet de seg selv ikke som viktige nok for et slikt prosjekt. En av mine informanter fortalte når jeg spurte om hun ville la seg intervjues «*Jamen, jeg kan da ikke komme med noe interessant*». Av hensyn til dette begynte jeg systematisk å unngå begrepsbruk som *mastergradsoppgave* og *intervju*. Jeg valgte heller å formulere setninger ved å spør om de hadde mulighet til å slå av en prat om prosjektet jeg holdt på med. På forhånd hadde jeg avklart tydelig opp til flere ganger hva jeg egentlig drev med, og hva formålet mitt var. Det viste seg at når jeg nedprioriterte faglige begrep fløt intervjuene langt bedre, og intervjusubjektene oppførte seg langt mer komfortabel i løpet av prosessen.

Ved å studere et felt forskeren har følelsesmessige tilknytninger til kan resulterer i at forskeren oppleve problemer med å se alle sider ved feltet hevder Kitchin & Tate (2000). De beskriver det som at forskeren alltid kommer med *bagasje* når de skal ut i feltet. Hva

forskeren har med seg inn i feltet av seg selv og erfaringer kan påvirke om de oppfattes som en insider eller outsider av informantene. Mullings (1999) teorier om at forskeren aldri vil være det ene eller det andre vil jeg si stemmer godt med min situasjon under feltarbeidet mitt. Jeg ble aldri helt insider ettersom min rolle som ung og forsker ikke passet inn under kravene for å være bosatt på institusjonen, jeg hadde heller aldri opplevd å måtte være bosatt på en institusjon over lengre tid. Selv med dette vil jeg argumentere for at jeg ikke direkte var en outsider heller ettersom jeg tilbrakte store deler av min tid på kollektivet, og tok del i alle hverdagslige ritualer som eksiterte der. I henhold til beboerne var jeg en outsider når det gjaldt å være beboer, men delvis en insider ettersom jeg av og til fikk fortrolig kunnskap om brukerne.

Før et feltarbeid begynner kan en forsker ha forventninger til hvordan prosjektet skal utspille seg og resultere i. I mitt tilfelle var selve feltarbeidet delvis styrt av mine tidligere opplevelser av å ha arbeidet på bokollektivet tidligere. Jeg var interessert i å studere om beboerne oppfattet bokollektivet som hjem ettersom det var der de fleste av dem var boende. Det er dermed viktig å påpeke at ulike aspekter ved feltarbeidet kan skape problemer for forskeren. Kitchin & Tate (2000) trekker blant annet frem elementer som; datamaterialet du ble lovet ikke kommer eller er manglende, og at mottagelsen av respons var lavere enn forventet. Feltarbeidet mitt ble utført i en institusjon hvor de som bodde der ble enten overført til sykehus eller sykehjem, eller de ble sendt hjem igjen. Av hensyn til beboerne med korte opphold valgte jeg å ekskludere dem ettersom deres opphold på bokollektivet ikke hadde som hensikt å fungere som hjem, men et avlastningssted de flyttet fra relativt raskt. Unnataket til dette var den ene kvinnelige beboeren som var der over en måned. I forkant av feltet bekymret jeg meg over om hva jeg skulle gjøre dersom en av beboerne skulle dø under mitt feltarbeid, heldigvis for meg døde ingen av mine informanter. En annen kvinne som var bosatt der på avlastning døde dessverre brått. For meg personlig ble det litt vanskelig å intervjuer om hjemfølelsen like etter kvinnens dødsfall, men de andre beboerne nevnte det nesten ikke. På forhånd hadde jeg planlagt å ta med noen av beboerne til sine tidligere hjem slik jeg fikk sett hvordan de hadde skapt sine egne hjem. Uheldigvis ble dette ikke mulig ettersom to av beboerne hadde solgt sine hjem, og tre av dem kunne ikke flytte på seg av helsemessige årsaker. I ettertid ble jeg oppmerksom på at det ikke nødvendigvis var alle som ønsket å besøke sine tidligere hjem. Det ville dermed også være etisk vanskelig å kunne besøke beboernes tidligere bosteder. Under min tid gikk jeg tur med flere av beboerne, to av brukerne

hadde eid, eller eide hus like i nærheten. Hun som solgte huset sitt hadde ikke et ønske om å gå forbi det, og den andre kvinnens hus gikk vi tur forbi flere ganger, men av helsemessige årsaker kunne hun ikke gå opp trappen til inngangspartiet.

I henhold til feltarbeidets tidsbruk på rundt to måneder sommeren 2011 møtte jeg informantene i gjennomsnitt rundt fem dager i uken. Med hensyn til dette følte jeg at semi-strukturerte intervju passet best mitt formål. Noe som er den mest brukte intervjuformen under deltagende observasjon hevder Mullings (1999). I praksis viste det seg at jeg også utførte en del ustrukturerte intervju. Disse ble utført ettersom jeg både hadde tid til det, og at informantene skulle få muligheten til å føre en samtale de følte kunne være relevant. Jeg mener samtidig at som forsker lærer man mer gjennom å høre på informantenes historier fremfor å geleide dem gjennom et strukturert intervju. I flere tilfeller avbrøt jeg intervjuer for å gjøre arbeidsrelaterte oppgaver, for så å ta opp igjen intervjuene etter arbeidstid. I vaktskiftet fra dag til aftensskiftet ble kaffe og kaker servert. Enkelte av beboerne valgte å ta kaffen på rommene sine. Ved flere anledninger ble jeg sittende inne på deres private rom med mitt eget kakestykke hvor vi fortsatte intervjuet etter min arbeidsdag var over.

4.4 Refleksjoner rundt feltarbeidet og datamaterialet

Som forsker må en være oppmerksom på at intervjuene pågår i en sosial setting som kan påvirke hva som kommer frem under prosessen (Dowling 2000). Under feltarbeidet til denne mastergradsoppgaven var jeg ansatt som pleieassistent for beboeren. Flere av beboerne har møtt meg tidligere ettersom jeg hadde arbeidet på bokollektivet ved en annen anledning. På forhånd hadde jeg kunnskaper om beboerne, de ansatte og selve boligen. Med hensyn til dette var det mulig at enkelte aspekter ved feltarbeidet har sider jeg ikke oppfattet ettersom dette er et tema og sted nært mitt hjerte. På den andre siden vil jeg argumentere for ettersom jeg hadde tidligere investert mye tid på stedet brenner jeg langt mer for temaet, og kunne utføre et langt mer detaljrikt feltarbeid.

I begynnelsen var det nesten et problem at alle deltagerne informerte meg om hvor godt det var å være bosatt på bokollektivet. Noe som jeg tror jeg var påvirket av min rolle som ansatt på kollektivet. «*Vi kunne ikke hatt det bedre*» som ei kvinne informerte meg om. Etter hvert

som tiden gikk begynte beboerne å endre inntrykk fra ansatt til meg, en person de kunne snakke med. Dette gjaldt også forholdet mellom beboerne og de fleste ansatte ettersom mange av dem hadde arbeidet på bokollektivet over lengre tid. Tid, og lokalkunnskap var en viktig faktor til å komme nært inn til beboerne. Ettersom jeg brukte mange timer utenfor arbeidstid sammen med beboerne føler jeg at dette var med på å fremme beboernes inntrykk av meg i en positiv retning. Med hensyn til ansettelsen med dag og kveldsvakter fikk jeg muligheten til å gå gjennom intervjuene på fridager for å se om der var noe jeg ønsket å vite mer om. Noen av beboerne kunne oppfatte intervjuene som krevende og de orket ikke lengre sekvenser. Det var derfor en stor fordel at jeg hadde muligheten til å ta opp igjen tråden på et senere tidspunkt. Med oppstykingen av intervjuer og min rolle som deltagende observatør fikk jeg muligheten til å utføre observasjonsoppfølgingsintervju. Noe som jeg føler styrket mitt datamateriale. Tidlig i prosessen merket jeg min misnøye med å avbryte informantene om samtalen forlot fokuset. Etter hvert ble jeg innforstått med at jeg til tider slet med å få fortelleren til å endre fokuset tilbake til hva jeg lurte på i sammenheng med prosjektet. En av grunnene til mine manglete avbrytelser lå i min frykt for å oppfattes som uhøflig. Når jeg tilbrakte hele sommeren med disse menneskene ønsket jeg å bli likt slik at hverdagen min, og deres skulle utspilles med minst mulig problemer.

Et av mine mål var at min dobbeltrolle som ansatt og forsker ikke skulle gå på bekostning av mine medansatte eller andre beboere som hadde behov for hjelp. Dag to på kollektivet (23.06.11) skrev jeg i feltarbeidsdagboken;

Etter hva jeg føler på meg selv så går prosjektet litt i bakgrunn av selve arbeidet på bokollektivet. Originalt hadde jeg planer om å dele pausene mine med de eldre fremfor medarbeidere, etter kun to vakter føler jeg at den avslapningen jeg får av å snakke med medarbeidere gjør hverdagen bedre. Om jeg skulle tilbrakt tid med de eldre har jeg en følelse at jeg kommer til å bli mentalt utmattet før prosjektet er over. Man trenger de fysiske og mentale pausene for å kunne opprettholde følelsen av positivitet om arbeidet man utfører. Dette tenkte jeg ikke over når jeg skulle tre inn i rollen som forsker, selv om jeg har hatt jobben flere ganger tidligere.

I rollen som pleieassistent følte jeg fra starten av at arbeidsdagen min gikk etter planen. Rollen som forsker ble mer fremtredende etter hvert. I begynnelsen ble jeg sliten etter arbeidsdagen, og følte jeg virkelig trengte de pausene som ble gitt. Senere, når jeg ble mer

komfortabel med arbeidsrytmen, kunne jeg ta på meg rollen som forsker mer tydelig, både under og etter arbeidstid. Jeg utført mine arbeidsoppgaver samtidig som jeg hadde tid til å fokusere på feltarbeidet. Et av de elementene jeg fryktet før prosessen skulle begynne var hvordan kombinere rollen som ansatt og rollen som forsker. Feltarbeidsdagbokinnlegget fra 29.06.11 som blir vis til under er et tydelig eksempel på hvordan de to rollene gled litt over i hverandre i tankegangen.

I dag valgte jeg å diskutere interiør med beboerne. Originalt var planen å ta for meg tre av beboerne ettersom jeg hadde planlagt å tilbringe tid på bokollektivet etter arbeidstid. Lettere sagt enn gjort!

Jeg valgte først å intervju Olga fordi hun var den jeg følte ville ha mest historie relatert til interiøret. Intervjuet pågikk i over to timer, og når dette var over orket jeg ikke å begynne med de andre beboerne i dag ettersom jeg var sliten etter en lang arbeidsdag og dette ene intervjuet. Dagens feltarbeidsdagbokinnlegg fokuserer på mine opplevelser fremfor selve intervjuet som ble notert ned der og da. Det første inntrykket som stadfester seg når jeg ser rommet hennes er at det er overfylt. I ettertid må jeg medgi at det var og fortsatt er det, men dette er *påvirket i relasjon til hva*. Barndomsrommet mitt for eksempel har i sin tid vært langt mer fylt opp av ting enn Olgas rom på bokollektivet. Rommet til Olga virker bare ekstra fullt i forhold til de andre beboernes rom. Jeg vil egentlig anslå at Olgas rom er langt mindre institusjonalisert enn de andre rommene. Det mest merkbare er at hun fortsatt har sin egen seng, mens de andre beboerne har institusjonssenger... Når en først ser inn gjennom dørkarmen ligner rommet hennes nærmest som en gammel finstue, med sengen gjemt bak en vegg slik den ikke er synlig fra døren (i motsetning til de andre beboernes senger).

Sommeren for noen år siden, når Olga flyttet inn på bokollektivet husker jeg at jeg var utrolig lettet for at jeg ikke hadde vakter når hun tok med seg alle møblene og gjenstandene fra huset. Familien hjalp til med innflyttingen, men jeg vil anta at personalet og har måttet hjelpe til med opphengingen av bilder og lignede. Når jeg tenker tilbake husker jeg godt lukten som befant seg i sofaen og stolene hennes. De var sterkt preget av å være innestengt over en lengre periode. Det tok lang tid med sterk lufting før duften forsvant. Under dagens intervju kom jeg på dette. Møblene var tydelig veldig gamle, men likevel i god stand. Bordet som hun kjøpte med sin første lønning hadde nesten ikke spor av tiden. På en måte virket det ikke som Olga gjensker det dagligdagse hjemmet, men finstuen. På gulvet har hun en tynn, høy vase med plastikkblomster i. Hver kveld når vinduslyset hennes skal slukket må pleieren bøye seg ved denne vasen, for å nå tak i en kontakt bak en stol. Jeg har ved flere anledninger vært redd for å komme bort i vasen slik den tipper over og knuser. For å være ærlig syntes jeg det er et underverk at den ikke har blitt knust. Gulvet er preget av et stort mørkt teppe, og hjørneskapene er fylt med utallige små figurer. Opp på de ene skapet har hun på utstilling noen små lys, porselensfigurer,

lysestaker og noen bilder. Hver gang det er vaskedag må en være oppmerksom på at alt skal settes tilbake på sin rette plass etter rengjøring.

I skrivestilen kommer det tydelig frem at selv om jeg skriver et innlegg i min feltarbeidsdagbok relatert til min rolle som forsker, har inntrykk som min rolle som assisterende pleier også kommet frem. Jeg hadde to roller å utfylle, og ettersom disse to kunne være problematisk å skille valgte jeg heller å skrive som meg. Her ilegger jeg betydningen meg som en sammensnøring av mine opplevelser og observasjoner både som en masterstudent og som en ansatt.

Med hensyn til at vi var så få ansatte på arbeid fryktet jeg til tider at mine medarbeidere skulle oppfatte det som jeg slurvet med mine arbeidsoppgaver. Dette var fordi jeg brukte tid på å utføre intervjuer i løpet av arbeidsdagen. Ettersom det på bokollektivet i en periode kun var fem beboere oppfattet jeg det nærmest som hell i uhellet. Jeg fikk færre informanter, men mer tid til hvert enkelt intervju uten at det gikk på bekostning av mine arbeidsoppgaver. Under arbeidstiden var det en spesiell relativt lang periode hvor enkelte beboerne ofte sov middagslur. Flere av mine medarbeidere røkte, og vi delte opp disse tidspunktene oss i mellom. Når en medarbeider hadde røykepause kunne jeg arbeide med klesvasken eller kjøkkenet, og når jeg utførte intervjuer kunne den andre påta seg disse oppgavene. Om den som arbeidet trengte hjelp ble dette selvsagt prioritert fremfor røykepauser eller mine intervjuer. I løpet av arbeidsdagen satte jeg nesten utelukket min rolle som ansatt fremfor rollen som forsker. Bakgrunnen for dette valget var at jeg hadde tid til det, og fordi det passet bra sammen med min egen etikk. Min mastergradsoppgave skulle ikke gå på bekostning av beboernes opplevelse av institusjonen som et bosted. Jeg valgte derfor å arbeide i de tidsepokene hvor behovet tilsa at det var nødvendig, og bruket flere av de rolige periodene (som originalt pleide å bli brukt til samtaler med den andre ansatte over kaffe) til å utføre intervjuer, studere rommene på bokollektivet, og ta fotografier. Med hensyn til de periodene med få beboere jeg fikk jeg langt mer tid til å arbeide med mitt forskingsprosjekt enn hva jeg på forhånd hadde forventet. Ettersom jeg skulle tilbringe lang tid på bokollektivet den sommeren følte jeg at det ville være unødvendig å avtale intervjuene langt i forveien. Dette hang også sammen med det faktumet at gjester kunne dukke opp uanmeldt, beboerens helse var ikke alltid på topp og de trengte ekstra hvilepauser, og enkelte dager ble det ekstra

slitsomt på vakt på grunn av ulike hendelser. Da ønsket jeg heller å dra hjem for å hvile meg selv.

En av hovedreglene innenfor forskning er at forskeren skal beskytte informantene, og dermed sette deres mening fremfor hva forskeren ønsker å skrive i sin rapport. Gjennom hele forskningsprosessen må forskeren reflektere over hvordan prosessen designes, gjennomgås og hvordan den blir foretatt slik integriteten og kvaliteten av arbeidet opprettholdes. I sammenheng med ansettelsen på en institusjon måtte jeg skrive under på en taushetserklæring. Ut fra samtaler med enhetslederen ville denne ikke skape problemer for meg i skriveprosessen om jeg tok hensyn til anonymitet til bokkollektivet og beboerne. Til tider var det problematisk å anonymisere under og etter forskningsprosessen. Problemer jeg hadde relatert til anonymisering var at feltarbeidet ble utført i en liten kommune, og innenfor omsorgsdistriktet hadde jeg mange medarbeidere som lurte på hvorfor jeg ofte satt å skrev i en bok. Jeg fortalte dem om feltarbeidsdagboken, og flere av dem har ytret et ønske om å lese oppgaven når den var ferdig. Noe som trolig vil hindre anonymiteten av stedet og dens beboere. Et annet problem kom frem i samtale med enhetslederen. Vi kom frem til at jeg ikke skulle bruke stedsnavnet, men vi er begge innforstått at dersom noen velger å grave i papirene mine ville dem mest sannsynlig finne det aktuelle bokkollektivet. Jeg gjorde beboerne oppmerksom på dette, men ingen valgte å trekke seg som informant.

Når det gjelder oppgavens overførbarhet til andre lignende situasjoner vil jeg si at oppgaven i seg selv ikke nødvendigvis er overførbar, men at mitt resultat kan lære andre om hvor komplisert situasjonen faktisk er for beboerne på institusjoner. Det er flere grunner til hvorfor mitt forskningsresultat er problematisk å generalisere slik at det er gjeldende for annen forskning. For det første er hjem og institusjonstilværelsen i seg selv ekstremt kontekstbetinget. Institusjonens interiør og lokalisering, de andre beboerne, muligheten til å omkranse seg med sine egne private gjenstander og de ansattes holdning spiller alle inn på hvordan beboerne oppfatter institusjonen som sitt bosted. Det andre poenget mitt er at jeg hadde et lite utvalg informanter, kun fire fastboende, og ei som var der på avlastning. At disse fem skal kunne utgjøre en generell oppfattelse av hvordan institusjoner fungerer som hjem er helt missivisende. Alle opplever institusjoner forskjellig.

Det siste poenget mitt er at alle informantene mine var kvinner. Ettersom hjemforståelsen er veldig preget av samfunnets oppfattelse, og dermed også kjønnsroller i hjemmet vil det være umulig å komme med en antydning til at min masteravhandling skulle kunne være overførbart. Faktisk arbeidet jeg kun sammen med kvinner, alle som var fra ledelsen var kvinner, og alle de faste i hjemmesykepleieren som kom innom var kvinner. De eneste mennene som arbeidet eller hadde pause på bokollektivet var mannen som kom med middagen og andre matvarer, samt vaktmesteren som klippet gresset en sjelden gang, og en svensk legestudent som arbeidet som ferievikar i hjemmesykepleieren. Det er likevel nyttig å bemerke at kvinner tilhører et stort flertall av eldre som er bosatt på institusjoner (Hauge & Jacobsen 2008, Garsjø 2008, Tuntland 2005, Smebye & Karoliussen 1986), og tydeligvis arbeider der også. Kvinnene på kollektivet var for eksempel veldig opptatt av at maten som ble servert var god, og tre av dem uttrykte at det var positivt at de slapp å lage middagen. Alle kvinnene hadde i sin fortid måttet ta et stort ansvar for familiens husarbeid. Om beboerne på bokollektivet hadde måttet tilberede sin egen mat kunne dette muligens påvirke hvordan de oppfattet kollektivet som sitt hjem. Selv med alle disse motargumentene for oppgavens overførbart vil jeg likevel argumenterer for at oppgaven min har en nytte. Alle informantene mine viste at selv om de var bosatt under et tak var ikke deres opplevelser nødvendigvis sammenfattet. Selv med dette lille utvalget av informanter var det store forskjeller dem i mellom, noen lengter hjem mens andre oppfattet hjem som en del av fortiden. Oppgaven kunne hjelpe andre med å skape en forståelse for kompleksiteten av hjembegrepet, og hvordan institusjonstilværelsen kunne oppfattes for eldre mennesker. Med tanke på at jeg hadde få informanter, men likevel mye tid til sammen med dem, kom jeg langt mer inn på deres stedsforståelse enn hva mange andre forskere tidligere hadde gjort. Denne oppgaven viser blant annet at stedspektivet er viktig i sammenheng med hvor eldre blir plassert på institusjoner. Feltarbeidet ble utført i en øy-kommune, hvor der var et fysisk og psykisk skille mellom øyene. Det fysiske var at øyene var skilt av havet, mens det psykiske var mer rettet mot hvordan beboerne valgte å identifisere seg selv. Jeg argumenterer for at eldre mennesker foretrekker å være bosatt i lokalsamfunn som de kjenner, og at det hjelper på deres tilværelse.

Et av de viktigste elementene med denne oppgaven er at ting ikke nødvendigvis er hva de først ser ut til. Prosessen fra å være en student som satt på forelesninger, til å velge et tema som jeg skulle arbeide med i over et år har i seg selv vært en lang prosess. Feltarbeidet i seg selv gikk ganske bra etter min mening, bortsett fra at det ble få informanter. Likevel vil jeg

hevde at rollen som forsker og rollen som ansatt var problematisk å skille. På forhånd var jeg innforstått at jeg hele tiden kom til å fylle to roller på bokkollektivet. I praksis viste det seg derimot at jeg sjonglerte litt på hvilken rolle som var mest fremtredenen. Feltarbeidsdagboken min ble flittig brukt gjennom hele prosessen, mens intervjuene ofte ble utført i perioder. På en uke kunne jeg utføre intervjuer daglig, mens uken etterpå konsentrerte jeg meg mer om å gjøre ekstra ting til beboerne som å plukke roser fra hagen, gått tur med beboerne eller lage vafler. I ettertid oppfattet jeg at den ekstra tiden jeg tilbrakte sammen med beboerne styrket min tilgang til informasjon. De små tingene i hverdagen kunne gjøre underverker for selve fremgangen i prosjektet. På en måte følte jeg at beboerne oppfattet mitt engasjement til kollektivet og de som beboere, og dermed oppfattet de at jeg kunne være en fortrolig. Ikke bare en ansatt som de ga de klassiske svarene om at de ikke kunne ha det bedre på kollektivet, men noen de kunne dele sine personlige meninger med.

Et av de tingene hele prosessen har lært meg er å ikke ta ting for gitt. Før jeg begynte selve feltarbeidet skrev jeg blant annet i min feltarbeidsdagbok et innlegg om mine forventninger av feltet;

Av tidligere erfaringer forventer jeg at minimum en av beboerne oppfatter det som et hjem. Om jeg * ikke husker feil omtaler flere av de beboerne jeg har møtt før bokkollektivet som sitt hjem...Tiden får vise om jeg har rett.

Blant de siste dagene mine på bokkollektivet skrev jeg som følger;

Det er nærmest trist. Flere av beboerne snakker om hjem, om å føle seg hjemme. De omtaler kollektivet som hjemmet [som også blir brukt av personalet], og når de snakker om sine tidligere hjem beskriver de det som hjemme. Det virker nesten ikke som noen av beboerne opplever å være hjemme på bokkollektivet.

Det er samtidig viktig å påpeke at en ikke kan fokusere hundrede prosent på prosjektarbeidet uten at en blir litt utbrent. Rundt tretti timer i uken i to måneder bare i arbeidstid på bokkollektivet sammen med informantene, hvor jeg også utførte intervjuer på fritiden, og gikk gjennom og skrev notater på kvelden, ble i perioder alt for mye for meg. I perioder gikk jeg nærmest lei selve prosjektet. Jeg kunne rydde på lageret og kaste tomme pappbokser på

aftenvaktene når jeg arbeidet alene. Ryddingen kunne ta mellom fem til femten minutter, men det gjorde underverker for min psyke. Lagerrommet var ikke langt fra hvor beboerne oppholdt seg, og man fikk der en oversikt om beboerne flyttet på seg eller har bruk for hjelp. For å være ærlig ble jeg nesten stolt over hvor systematisk de ulike hygienerelaterte artiklene var stablet i hyllene. Små avbrekk i hverdagen min på bokkollektivet var nok til at feltarbeidet mitt gikk bedre enn jeg hadde håpet.

5. Bokollektivet på Fauske

5.1 Øy identitet

Feltarbeidet jeg gjorde til denne mastergradsoppgaven ble utført i en liten kystkommune bestående av fire bebodde øyer. I dag henger øyene sammen ved hjelp av tunneler og bruer, men tidligere var det ikke slik. For generasjonen jeg skriver om skjedde sammenknytningen av øyene ikke før dem alt kunne regnes som eldre. De hadde derfor ikke i sine yngre dager opplevd å kunne enkelt kjøre fra en øy til en annen. I de årene de forflyttet seg mest måtte man bruke båt for å forflytte seg fra øyen de bodde på. Kommunen var strekt preget av å være et fiskersamfunn, med enkelte småbruk. De fleste småbrukene er nå nedlagt, og fiskeridentiteten svekket. Å være fisker var nå ikke en nødvendighet for å overleve, men en inntektskilde eller hobby.

Etter flere intervjuer med brukerne på bokollektivet oppdaget jeg relevansen av hvordan beboerne identifiserer seg med hvilken øy dem tilhører originalt. Å identifisere seg gjennom hvilken øy de originalt tilhører hadde med hvordan dem oppfatter seg selv og stedene de kom fra. Dette vil bli vist til i senere avsnitt hvor jeg går mer inn i dybde om hver beboer. Beboerne snakket ofte om de forskjellige øyene som om det skulle være ulike land. Dette selv om øygruppen var nærliggende, og flere av brukerne hadde giftet seg med sine respekterte ektefeller til en annen øy.

5.2 Byggets historie

Bokollektivet var opprinnelig en stor og gammel bolig, testamentert til kommunen fra en eldre herre. Kravet til donasjonen var at kommunen skulle benytte bygningen til eldreomsorg. Med gaven fulgte også en rekke personlige eiendeler. For eksempel en gammel bestefarsklokke som slår hver hel og halvtime inn. Denne klokken måtte trekkes med jevne mellomrom for at den skulle fungere korrekt. Veggene var prydet av diverse kunstverk med tematikk relatert til lokalsamfunnet. Noen hjemmelagede bilder hang også på veggene. Disse

hadde enten blitt vevd eller sydd i korssting. Gamle møblement med utskjæringer, bokhyller fylt med eldre bøker og pyntegenstander finnes på stuene. Til minne av boligens tidligere eier henger der et gammelt maleri i gangen av giveren. Dette er bare noe av inventaret som boligen inneholder, men etter å ha besøkt flere institusjoner i mitt liv vil jeg hevde at bokollektivet var mer personpreget enn gjennomsnittet. Utenfor boligen var der en hage med en plen, og et blomsterbed fylt i rosebusker. På altanen og i gjesteinngangspartiet fantes det hagemøbler slik at beboerne kunne nyte solen. Inne i bokollektivet var der mye blomster på sommerstid. Blomstene var enten gaver gitt til institusjonen og dens beboere, eller at dem som arbeider der hadde tatt med seg potteplanter hjemmefra.

De to øverste bildene er fra lillestuen, de to i midten fra spisestuen og de to siste er fra hovedstuen.

5.3 Bokollektivet i dag

På det meste rommet boligen sytten brukere fordelt på to etasjer. Under min tid på kollektivet var der plass til syv beboere (men er i stand til å huse åtte i krisesituasjoner). Alle beboere hadde sine private rom, og felles oppholdssteder i første etasje.

Teori fra Garsjø (2008) og Smeby og Karoliussen (1986) viser til at institusjoner for eldre har et høyt flertall av kvinnelige beboere. Faktorer som påvirker denne fordelingen ligger i at kvinner gifter seg med eldre menn, og blir dermed oftere enker. Kvinner har også en høyere levealder. Dette ble bekreftet gjennom datamaterialet som ble innsamlet i sammenheng med denne mastergradsoppgaven. Institusjonen hadde ansvar for å holde bokollektivet i gang gjennom blant annet økonomi, innkjøp av mat, og annet nødvendig utstyr. Beboerne på sin side hadde blant annet rett til å være med på beslutninger som kan ha konsekvenser for deres liv, og ytre sine egne meninger. For å kunne få plass på bokollektivet måtte beboerne sende inn søknad om ønsket boplass. I søknaden måtte det utfylles informasjon om dem ønsker langtids eller korttidsleie, hvem de nærmeste pårørende var og helseopplysninger. I skjemaene ble brukerne spurt om spise- og drikkevaner, vaner relatert til avføring, søvn og hvile, syn/hørsel/tale, og mobilitet. Skjemaene hadde også spørsmål relatert til brukerens psykiske og fysiske tilstand. Husleien var satt til kr 5 377 per måned. Avlastningsbeboerne betalte kr 121 per døgn inntil seksti døgn hvert kalenderår. Over sekstien dager tilsa langtidsopphold. I tillegg til skjemaene som ble sendt ut til de kommende beboerne ble det også lagt til en huskeliste. Denne huskelisten minner kommende beboere på at de måtte ta med seg

hygieneartikler, medisin/dosett, resepter, klær med nevnermerke, og inkontinentutstyr. Dynner/puter, lintøy, håndduker og vaskekluter følger med rommene på bokollektivet. Selv om dette er oppført i huskelisten kom flere av beboerne med egne sengesett. Jeg spurte en av avlastningspasientene som hadde med seg sitt eget sengesett om hvorfor hun gjorde dette. Hun svarte at hun egentlig ikke hadde en forklaring, men å sove i sitt eget sengesett *føles riktig*.

Inventar som seng, nattbord, stol og bord var inkludert i tillegg installasjoner som toalett, vaskeservant og dusj. Brukerne skulle selv betale for hygieneartiklene. Disse ble ofte kjøpt inn av familiemedlemmer, men de kunne også benytte seg av de tradisjonelle merkene ansatte kjøpte inn til beboerne. Hjelpemidler beboerne trenger til daglig måtte også tas med når de flytter inn på bokollektivet. Rullator, rullestol og lignende hadde brukerne mottatt etter å ha sendt inn bestilling til Hjelpemiddelsentralen. Hver beboer måtte alltid bruke en trygghetsalarm på nattetid som var tilknyttet bokollektivet. Brukerne måtte betale kr 169 for alarmer hver måned. En trygghetsalarm ble i papirene til omsorgstjenesten beskrevet som en varslingsjeneste, hvor brukerne kunne tilkalle kommunal hjelp i form av hjemmesykepleier. Formålet med trygghetsalarmer var å skape følelsen av trygghet og sikkerhet for brukerne. Beboerne hadde ved hjelp av alarmer mulighet til å tilkalle hjelp i akutte situasjoner hvor de ikke har mulighet til å tilkalle hjelp over telefonen. Alarmknappen skulle i følge reglene festes i en snor rundt håndleddet eller halsen til brukerne. Det var aftenvaktens oppgave å sjekke at alle beboerne hadde på seg alarmer før de gikk av vakt. På dag- og kveldstid bruker ikke beboerne denne trygghetsalarmer ettersom personalet var tilstede. Om personalet ikke var tilstede når beboerne trenger hjelp fantes der alarmer på både rommene og badene til alle beboerne. For å utløse alarmer på rommene trengte beboerne kun å dra i en snor og en svak pipelyd ville utløses i boligen. I gangen var der et lysskilt i taket som blinker med romnummeret til hvor alarmer hadde blitt utløst. Det fantes også et lignende skilt i pauserommet slik at de ansatte kunne se romnummeret under pausen eller når dem bretter sammen klær. For å avbryte alarmer måtte ansatte gå inn på rommet der den ble utløst for å slå den av.

Beboerne hadde private rom, stor stue, spisestue, en mindre stue og altaner som de kunne oppholde seg på. Dem som arbeidet på kollektivet hadde tilgang til samme de fasilitetene som

beboerne i tillegg til kjøkkenet, vaskerommet, pauserommet, lageret, og kontoret. Selv om det ikke eksisterte fastsatte regler var der uskrevne regler for hvor beboerne kunne gå. Disse ble for det meste holdt, men enkelte brøt grensene. Noen ansatte ergret seg for eksempel over at enkelte brukere til tider kom inn på kjøkkenet eller pauserommet. Kristina Kostopoulos (2007) opplevde lignende situasjoner under sitt masterfeltarbeid sosialantropologi innenfor helsetjenesten. Hun viste til at det var mange uskrevne regler innenfor helseyrket mellom beboere og ansatte som en lærer seg gjennom praktisk arbeidet. I begynnelsen av feltarbeidet mitt var der en ny bruker på bokollektivet som kom inn flere ganger på pauserommet. Hun forklarte at hun syntes det var mye hyggeligere der enn å tilbringe tid på stuen sammen med dem hun bodde sammen med. Hun fikk streng beskjed om at området var kun for personalet. På mine kveldsvakter kom noen av beboeren enkeltvis inn på kjøkkenet. Jeg oppfattet at kvinnene kun ønsket å ha noen å kommunisere med, og fant ikke noe galt i at de holdt meg med selskap når jeg tok oppvasken.

Beboerne fikk ikke ha åpent vindu om natten med hensyn til beskyttelse. Alle rommene var i første etasje og ettersom det var en gammel bygning fantes det ikke sterke låser på vinduene. Spesielt med tanke på at bokollektivet hadde mye medisiner, som kunne være fristende for noen typer, måtte det utøves ekstra forsiktighet. En av mine medarbeidere hadde tidligere opplevd at en lokal kjenning hadde forsøkt å bryte seg inn under hennes vakt. Hun måtte tilkalle politiet for å få ham bort. Med hensyn til dette ble alle ytterdører låst slik at ingen fremmede kunne ta seg inn i huset når beboerne sov.

Ettersom bokollektivet var en offentlig arbeidsplass var det forbudt å røyke innvendig, og kun på tilviste plasser utenfor. Ingen av de faste beboerne røykte, men en av avlastningspasientene gjorde det. Avlastningspasienten godtok uten problemer at det ikke var tillatt med røyking innvendig. Heldigvis for avlastningspasienten var hun plassert nærmest den ene ytterdøren, og kunne enkelt flytte seg fra soverommet til et sted ute hvor hun kunne røyke. Den som hadde aftenvakten fikk beskjed fra ledelsen om at lighteren skulle samles inn hver kveld for å hindre henne å røyke i løpet av natten. Lighteren ble deretter gitt tilbake til brukeren neste morgen.

På dagtid var alle dørene åpne, dette lå blant annet i at mennesker gikk inn og ut fra bygningen nesten hele tiden. Beboerne fikk besøk, hjemmesykepleiere/hjemmehjelp kom innom flere ganger i løpet av dagen, og varer ankom i form av utstyr og mat. Middagen ble

blant annet tilsendt fra en annen institusjon, men ellers smørte de ansatte på brødkiver til frokost og aftens. Beboerne komplimenterte nesten alltid middagen, og påpekte flere ganger under mine intervju at maten var av de beste elementene ved å bo på institusjonen. Når det gjaldt frokosten og aften ble disse tillaget litt forskjellig ut fra hvem som var på arbeid. Noen ansatte valgte å sette frem et stort fat med brødkiver og pålegg, slik at beboerne kunne velge selv. Andre valgte å lage til brødkivene helt ferdig påsmurte. Somregel gikk dette bra, ettersom beboerne ofte var vanemennesker. Spesielt ei kvinne skulle til alle brødmåltider ha brødkiver med rød sylte (enten jordbær eller bringebær) og banan. En annen beboer ville alltid ha pålegg av en eller annen form for fisk, enten sild eller makrell i tomat. Men hvilket fiskeprodukt brukeren ønsket varierte, og det var ikke alltid vi hadde nøyaktig hva beboerne ønsket. Matlisten ble fylt ut en uke i forvegen og sendt til storkjøkkenet. Om de ansatte bestilte for lite av et produkt kunne de ikke bare gå på butikken å kjøpe det. Det var derfor til tider mangel på enkelte pålegg, eller en type melk. Mer enn selve maten var det viktig for beboerne hva de skulle drikke til maten. Til frokost og kvelds var det en utdeling av surmelk, søtmelk, appelsinjuice, kaffe, og eplenektar. Det virket ofte som kaffen var hva beboerne verdsatte mest om morgen.

Utdrag fra feltarbeidsdagbok 20.08.2011;

Et av høydepunktene i løpet av selve dagen er ikke måltidene, men lengselen etter en god kopp kaffe... Når Eline står opp om morgen spør jeg ofte hva hun ønsker til frokost. Hun svarer [nesten alltid] at hun ikke er sulten, men *en god kopp kaffe hadde vært godt*. Bjørg [på sin side] skryter daglig over hvor god kaffen er.

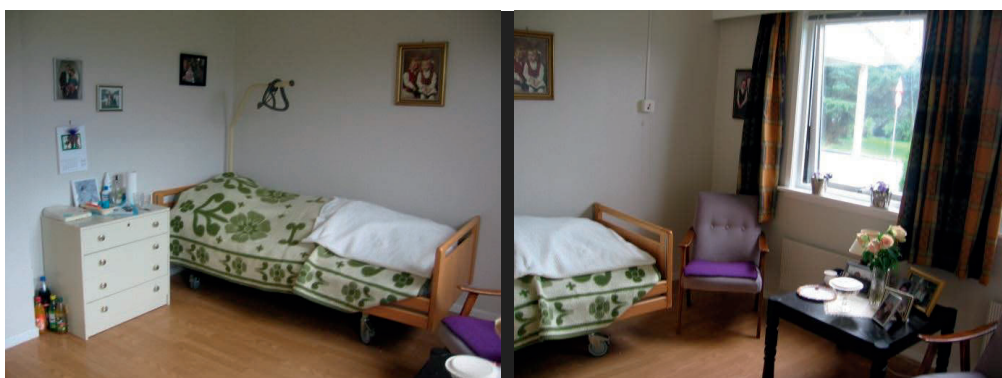
Noen beboere var veldig bestemte på hva de ønsket å spise og drikke, mens andre valgte bare å drikke hva de ansatte holdt i hånden der og da. Under middagen ble det stort sett bydd husholdningssaft, men dette varierte etter hva som var til middag. Om det for eksempel var potetball til middag var det ønskelig med surmelk for flere av beboerne. Til helgene fikk beboerne brus til middag om de ønsket det. På lørdager var det alltid grøt til middag, og gjerne pizza eller gryterett som aftensmåltid. For noen falt dette i smak, hos andre gjorde det ikke, og de ba om å få brødkiver i stede for lørdagskosen.

5.4 Beboerne

De fleste beboerne på bokollektivet var kvinner i nittiårene. Jeg besøkte bokollektivet i påsken 2011 før feltarbeidet for å snakke med beboerne om min oppgave. Innen jeg kom tilbake kommende sommer som ferievikar hadde flere av de faste beboeren blitt overført til sykehjem eller andre institusjoner. Dermed var der plutselig to rom som ble brukt til avlastning fremfor ett som tidligere var vanlig. Ingen av rommene hadde lik planløsning, men alle hadde eget bad. Noen hadde stor plass mens andre litt mindre. Originalt ble det minste rommet brukt som avlastningsrom, men med hensyn til endringer av beboere i ulike tider var dette rommet nå brukt av en fastbeboer og to av dem større rommene ble brukt til avlastningsrom. Dem som bodde på avlastningsrommene oppholdt seg vanligvis på bokollektivet fra en uke til over en måned etter behov. Avlastningsrommene inneholdt få personlige eiendeler ettersom beboerne ikke ble der over lengre tid. For de mer faste beboerne varierte innholdet i rommene langt mer.

Jeg vil nå gå gjennom de fem kvinnene jeg brukte som hovedinformanter mest under mitt feltarbeid på bokollektivet.

5.4.1 Bjørg

Beboeren som hadde vært på kollektivet lengst var Bjørg. Hun hadde denne sommeren vært bosatt der i over fire år. Hun var enke, med både barn, barnebarn og oldebarn. Tidligere hadde

hun vært husmor og hatt vaskejobb på den lokale flyplassen. Familiehuset var stort, med en leilighet som hun etter hvert flyttet inn i når hun ble enke. Den ene datteren overtok etter hvert familiehuset med sin ektemann. Originalt var Bjørg fra Vilaøya, men flyttet til Simaøya etter hun giftet seg. Under intervjuene når jeg spurte hvor hun kom fra pleide hun å identifiserer seg si med Simaøya. Det var ikke før jeg intervjuet en av de andre brukerne at jeg fikk vite at Bjørg var født og oppvokst på Vilaøya. Dette bekreftet hun selv når jeg spurte henne ved en senere anledning. Selv om Bjørg hadde vært bosatt på bokollektivet i flere år inneholdt rommet få personlige eiendeler. På den andre siden fikk hun ofte besøk av døtrene. Under sommeren giftet det ene barnebarnet hennes seg. Bjørg dro aldri i vielsen, men brudeparet kom innom bokollektivet for å hilse på henne like etter ekteskapsinvielsen. De andre beboerne fortalte henne flere ganger hvor heldig hun var. Det ble nesten en status å få besøk blant beboerne.

På rommet var det som tilhører Bjørg personlig for det meste klær, noen fotografier av familiemedlemmer, og en kommode. I kommoden pleide hun å gjemme godteri og frukt som hun fikk av besøkende. For mange av de andre beboerne sto gaver på utstilling, mens Bjørg på sin side valgte å gjemme hva hun fikk med gjester. Hun kunne gjerne dele frukt og kjeks med gjester, og personalet, men kamferdropsene beholdt hun for seg selv. Dropsene fulgte med henne de fleste steder, og om morgen når sengen hennes ble oppredd fant ansatte ofte deler av drops i sengeklærne. Under intervjuene kom det frem at hun ikke hadde noen spesiell tilknytning til gjenstandene på rommet som var hennes. Det var den ene datteren hennes som hadde tatt med seg noen bilder hjemmefra. Bjørg hadde to ting hun verdsatte veldig høy, men disse to befant seg ikke på rommet hennes. Hun hadde dem konstant på seg. Det ene var en gullklokke hun fikk av ektemannen, og det andre et gullarmbånd hun fikk i gave fra foreldrene til konfirmasjonen. De eneste gangene hun tok av seg gullklokken var når hun skulle dusje, armbåndet skulle alltid være på. Bjørg hadde dårlig syn og klarte ikke å lese tiden på armbandsuret, men hun fortalte meg at klokken var noe hun måtte ha på seg. Den var viktig for henne og av langt mer personlig betydning enn den materielle. Møblene og blomsterpottene på rommet tilhørte for det meste kollektivet. Hun tilbrakte lite tid der inne utenom på natten. På dagtid satt hun for det meste i en bestemt stol i fellesstuen. På lik linje med de andre beboerne og deres faste stoler er denne uoffisielt hennes. Bjørg fortalte at hun ikke hadde et sterkt behov for å kommunisere med andre, men hun likte at hun hadde å ha muligheten. Hun påpekte også at hun *synes stuen er koseligere enn alternativet.*

Bjørg var en kvinne som frøs mye. Når hun sov ville hun gjerne ha et teppe på føttene. På dagtid om sommeren gikk hun ofte både med genser og en strikkejakke. Om morgen når jeg spurte hva hun ønsket å ha på seg sa hun som regel at hun kunne ta på seg det samme som dagen før. Om klærne var skitne spurte jeg om det er noe spesielt annet hun ønsket å ha på seg, da svarte hun vanligvis at jeg bare kunne finne noe annet i klesskapet hennes. Jeg gjorde dette, men tok med meg flere genser eller topper slik hun kunne velge selv. Hva Bjørg var mest opptatt av under morgenrutinen var å bruke deodorant og at hun skulle børste håret. Hun ble ekstra takknemlig om pleieren hjalp henne med dagkrem og fjerning av hårstrå fra klærne. Om Bjørg skulle noe spesielt ønsket hun at håret hennes skulle ruller opp dagen før. Hver kveld etter at hun hadde lagt seg, rundt halv åtte, pleide hun alltid å si «*takk og ære*» da jeg forlot rommet hennes. Hun var alltid veldig takknemlig for hjelpen hun fikk, og jeg har nesten aldri sett henne irritert på noen, unntaket var om maten var forsinket eller noen satte opp et vindu.

Ettersom familiehuset ble tatt over av en slektning ga dette henne muligens et større håp om å kunne flytte hjem sammenlignet med beboerne som hadde solgt husene sine til fremmede. Under et av intervjuene påpeker Bjørg at hun «*føler seg hjemme, men har lyst hjem igjen*». Hun «*...vil ha eget hus, med fred og ro,*» men «*...vi har hatt, og har det koselig*» på bokkollektivet. Selv om hun hadde vært gift og hadde nær familie, hadde hun i tiden før bokkollektivet vært vandt med å tilbringe mye tid på egenhånd. På bokkollektivet fikk hun ikke de samme mulighetene. Flere av beboerne på bokkollektivet hadde dårlig hørsel og satt derfor fjernsynsapparatet på et høyt volum. Bjørg på sin side viste ikke interesse for fjernsynet, men satt i stolen på stuen uansett. Dette gjorde at hun ble utsatt for diskusjoner mellom de andre beboerne og fjernsynet. Om dem som fulgte med på fjernsynet gikk, spurte Bjørg til tider ansatte om de kunne skru av fjernsynet ettersom «*Der var ikke noe å se på*».

5.4.2 Eline

Eline var en kvinne som aldri giftet seg, og fikk heller aldri barn. Hun arvet familiehuset etter foreldrene, og eide det fortsatt. Det er flere år siden hun flyttet fra huset, men hun tok fortsatt godt vare på det. Det ene tantebarnet hennes pleide å stelle med rosebuskene som var foran huset, og Eline leide en av de lokale guttene til å klippe plenen. Hun fortalte meg en gang vi gikk tur forbi huset hennes at «...selv om hun ikke bodde der, så trengtes det ikke å vises». Ettersom hun fortsatt eide boligen hadde hun fortsatt et håp om å kunne flytte tilbake, men hun var innforstått at hun ikke kunne bo der slik den fysiske tilstanden hennes var nå. Hun hadde svake knær og klarte ikke å gå i trapper. Hjemmet hennes hadde hovedinngang i andre etasje, noe som skaper store problemer for henne. Eline flyttet originalt hjemmefra i en alder av tjuesju år, og bodde i den nærliggende byen på hybel i førti år mens hun arbeidet som kontordame. Hver helg pendlet hun med båt hjem til foreldrene for å hjelpe moren med det praktiske. Elise ble lært opp tidlig i forskjellige husrelaterte oppgaver ettersom hun var den eneste jenten av seks barn. Brødrene var fiskere og hun følte at de fortjente å slappe av når de var hjemme. Hver søndagsmorgen laget hun frokost og serverte den til brødrene på sengene. Middagen hjalp hun moren med. Den ble servert mellom tolv og halv ett hver dag hun var hjemme. Hun trivdes langt bedre med å tilbringe tid hjemme med familien fremfor hybellivet i byen. «Vi kranglet så klart, men det kan kalles som søskenkjærighet». «Til tider var det nesten for travelt hjemme» når jeg ba henne om å utdype fortalte hun at dem pleide å få mye besøk. Ettersom hun hjalp til med matlagingen og ryddingen ble det ofte ekstra mye arbeid for henne og moren når huset var fylt av gjester. Etter hvert giftet brødrene seg, og flyttet ut fra

hjemmet. Likevel samlet familien seg nesten hver helg i huset til foreldrene. Dem hadde felles middag, og underholdt hverandre med musikk. « *Dette var den lykkeligste tiden i mitt liv*» fortalte Eline under et intervju.

Eline trivdes veldig godt på rommet på bokkollektivet, og likte at hun hadde mulighet til å trekke seg tilbake. Hun sa selv;

«Jeg har alltid vært enslig, alltid vært alene. Derfor er det uvanlig med bofellesskap, men siden jeg har eget rom så trives jeg... Her er det for mange å bo sammen med. Dette er kun et bokollektiv, jeg kunne ikke tenke meg å være her resten av livet mitt. Om jeg kunne så hadde jeg flyttet hjem igjen!».

Originalt kom hun til bokkollektivet som en avlastningspasient. Tilstanden hennes ble ikke forbedret og hun fikk etter hvert fast plass. Med hensyn til at hun i starten ikke skulle ha fast plass hadde hun heller ikke pakket med seg mange personlige eiendeler. Et tantebarn hentet etterhvert ut noen gjenstander fra huset til rommet hennes på bokkollektivet. Fotografiene hun hadde på rommet var av familien og tre venninner hun hadde hatt hele livet. Hun hadde fjernsyn, cd spiller og radio. Eline innrømte at det var fjernsynet som ble flittigst brukt. Det er nesten som om CD-spillere kun er en pyntegenstand påpekte hun under et intervju. Blomstene hun hadde på rommet var gaver. «*De er veldig vakre, men jeg skulle ønske jeg ikke fikk flere*». Da jeg spurte muntlig hvorfor, svarte hun; «*jo du skjønner, de gangene jeg får planter er når jeg er syk*». Møblelementet hun hadde hjemme var for det meste for store til at hun kunne ta dem med seg. Eline kjøpte derfor bordet og stolene som hun syntes passet fint inn på rommet, og som ikke var i veien for henne når hun brukte rullestolen. Puten i stolen på venstre side av fotografiet (vist til over) var en gave hun fikk til jul. På puten var det avbildet to barn som Eline likte å tenke på som sine barnebarn. På bordet hadde hun en skål som alltid hadde frukt eller twist i seg. Disse pleier hun å kose seg med i løpet av dagen, og tilbydde gjerne til personalet når de var innom. Ellers hadde hun hatt med seg noen småbord hjemmefra som er plassert i rommets hjørner, lamper og blomsterpotter preger disse småbordene. I løpet av dagen ble vinduet hennes åpnet og lukket flere ganger. Når hun først sto opp om morgen ønsker hun å lufte inn frisk luft. Senere ble det muligens litt kjøligere og hun ønsker å lukke vinduet når hun skulle ta seg en middagshvil. Etter middagshvilen skulle vinduet lukkes opp igjen, og ut på kvelden skulle de lukkes igjen. For henne betydde en stor

klokke hun hadde på veggen ganske mye personlig. Klokket hadde hun fått i gave fra ektemannen til ei venninne. Han hadde laget den personlig til henne, noe hun er veldig takknemlig for. Av beboerne var Eline den eneste som hadde kjøleskap. Her lagret hun brus og kjeks. Brusen var spesielt viktig for henne, og hun hadde alltid en flaske stående på eller ved siden av nattbordet. Denne måtte ikke være hardt skrudd igjen, fordi det skulle være mulig for henne kunne åpne den på egenhånd. Bakgrunnen for dette var at Eline ikke likte smaken av vann. Det var derfor viktig at en pleier hjalp henne med å skru opp kroken på nye flasken. De måtte også informere henne når hun snart var tom i kjøleskapet slik hun kunne be pårørende om å kjøpe mer brus.

Når Eline studerte i rommet under et intervju konkluderer hun med at det meste hun eier av gjenstander var gaver, møbler hun har kjøpt til rommet eller ting fra foreldrenes hus. En liten telysholder med en engel var den eneste figuren hun kunne huske at hun har kjøpt selv. Under samtaler kommer det frem at hun likte å lage mat, men var glad hun slapp å planlegge den nå når hun bodde på bokollektivet. Hun hadde aldri vist interesse for *innviklet håndarbeid eller lignende*. En svakhet hun hadde var lesing av sladderblader. Eline abonnerte både på Se og Hør og Her og Nå. Når hun skulle legge seg på kvelden ønsket hun alltid ha et blad liggende like i nærheten slik hun kunne lese om kvelden om hun ikke fikk sove. Disse leste hun fra start til slutt opp til flere ganger. Andre abonnementer Eline hadde var den lokale avisen.

Et av de største hverdagslige konfliktene på bokollektivet omhandlet eierskap av avisen. Den andre dagen på bokollektivet skrev jeg følgende i feltarbeidsdagboken;

Problemer med aviser. Her kommer to [eksemplarer av] regionalavisen, en som tilhører selve boligen, og ei som en beboer [Marianne] har abonnement på. Problemet er at flere hevder dem er eier av avisen. Lokalavisen får vi to eksemplarer av. Ei tilhører Eline, og en til boligen... Olga hevder hun har abonnement, men Eline tar med seg avisen inn på rommet.

Når det nærmet seg slutten av feltarbeidet pågikk fortsatt kampen om avisen. Den 08.08.2012 skrev jeg;

En av avlastningspasientene tok med seg avisen inn på sitt rom. [Et av de fastbeboerne] eksploderte.

De andre beboerne gikk inn på rommene sine på grunn av at de *ikke ville høre på all sytingen...*

Dagen etter denne episoden skrev jeg videre;

[Fastbeboeren] som ble irritabel i går tok i dag alle aviser så fort [beboeren] oppdaget dem om morgen. De ble lagt i rullatoren, og der lå de mens [brukeren] spiste frokost.

For beboerne var behandlingen avisen en av de viktigste uskrevne normene som fantes på bokkollektivet. De fleste hevdet de hadde enerett til avisene, men ettersom bokkollektivet ikke fikk flere delte beboerne på avisen, bortsett fra de som kunne bevise de hadde eneretten (slik som Marianne på regionalavisen og Eline på lokalavisen). Det er mulig avlastningsbeboeren som tok med seg avisen inn på rommet ikke visste om disse reglene, men hun ble fort informert om det fra de andre beboerne. Heldigvis kom avisen i to til tre deler og beboerne bytter på hvem som lese hvilken del. Eline var av dem som ikke høylytt krangler, men var rask til å ta til seg avisen. Ettersom det eksisterte en uoffisiell regel at beboere ikke kunne ta med seg avisen inn på rommene var avislesningstiden nesten det eneste Eline gjorde når hun var i de offentlige rommene. Når hun var ferdig dro hun ofte inn på sitt rom igjen, for så og dukke opp senere på dagen og lese de mindre viktige sakene som hun ikke hadde lest tidligere på dagen.

Eline brukte nesten alltid klær som var turkise. Hun fortalte meg en gang at hun likte fargen, og dermed kjøper alle turkise klær til henne. Beboerne fikk ofte klær i gaver. Dette gjelt spesielt Eline ettersom hun satt i rullestol og dermed kunne ikke dra ut for å kjøper klær selv. Til tider ble hun lei fargen og ba ansatte lete etter plagg som ikke var turkise. Dette kunne være et problem ettersom nesten alt hun eier av jakker, genser, topper, tunikaer, og bukser var turkise. Eline hadde to sølvringer som hun gjerne ville bruke til daglig. Disse lå i nattbordet slik hun lett kunne legge dem i skuffen når hun la seg. På siden av kommoden hang der et hvitt perlesmykke, og to i plastikk som var lilla og blå på en knagg. Hver dag valgte hun ut hvilket smykke som passer best til de ulike antrekkene. Eline var den eneste av beboerne som bruker parfyme daglig. En gang jeg hjalp henne med dusjen fortalte hun meg at selv om hun ikke kjente duften selv, vil hun at andre skulle mene at hun luktet godt. Hun ønsket derfor at jeg skulle bruke duftsåper fremfor de nøytrale som beboerne ellers hadde. Andre ting hun

rettet sin oppmerksomhet mot var håret. Hun gikk fast rund med en kam, og om man leter kunne en finne flere inne på rommet hennes. Hver morgen kammet hun seg fremme for så å be om hjelp til å gre håret bak i nakken. Deretter inspiserte hun håret raskt i et speil som hang i høyde med hodet når hun satt i rullestolen. Hennes daglige samtaler om morgen omhandlet ofte håret hennes. Gjerne at det var tørt, og at hun alltid hadde hatt *fryktelig tykt hår*. Eline hadde dårlig syn, men valgte kun å bruke briller når hun leste. Ansatte fikk derfor ofte forespørsel fra Eline om de kan gå på rommet hennes å hente brillene når hun satt inne på stuen med morgenavisen i hånden. Uansett hvor Eline gikk skulle hun ha med seg vesken sin. På reimen hadde hun laget en knyte og hang vesken rundt halsen slik hun kunne bruke armene til å flytte på rullestolen. I vesken pleide hun alltid å ha minimum en kam, mye papirlommetørkle, lomdeboken, mobilen eller den trådløse telefonen hun hadde. Til tider også et av de mange briller parene hun eide. Om kaken eller desserten var for stor, men hun liker den, pleide hun til tider å pakke inn kakestykke i noe papir hun hadde i vesken for å nytes ved en senere anledning.

Eline ble alltid glad om hun fikk tilbudet om å dra på trilletter. For sikkerhets skyld, i tilfelle det skulle begynne å blåse eller regne, tok vi med en turkis regnjakke til henne. Eline på sin side syntes det både var behagelig med sol, og med en vind var det *bare ekstra friskt*. I løpet av min tid på bokollektivet vil jeg tro vi nesten gikk rundt hele øya til sammen i distanse. Hun likte å se hvordan området hadde endret seg med tiden, og fortalte om hvordan det var før. Hun peket ut et hus hvor et av brødrene hadde bodd, snakket om hvordan det var å gå på den lokale skolen, hvor butikken hadde vært, og hvilke egenskaper menneskene som tidligere bodde i husene før hadde hatt. «*I det huset bodde der en god syerske*» og «*...der pleide det å være en kafe hvor jeg pleide å kjøpe kaffe og vafler*». Hun ble alltid litt forskrekket over hvor mange nye hus som hadde kommet, og sukker ofte over at hun ikke lenger visste hvem alle var lenger. Et av favoritttemaene hennes var å kommentere hagene til de andre menneskene; «*se de fine rosene*» eller «*disse bør fikse hagen sin*». Under turene pekte hun ut områder hvor hun og venninnene hadde pleiet å leke. «*Over den marken har jeg sprunget flere ganger*» og «*nede i fjøresteinene hadde vi alle en favorittstein*». Under gåturene ble vi nesten alltid stoppet av mennesker vi møter på vegen. Plutselig kunne en bil stoppe opp på siden av oss og et vindu rulles ned «*Nei, er det du Eline som er ute på tur og nyter sola?*». Andre ganger møtte vi mennesker som satt på altanene sine og så oss komme forbi. Under våres turer var det spesielt en ting Eline ønsket vi skulle dra forbi, den lokale kirken. For henne var det viktig

at hun fikk se den av og til. Jeg hadde flere ganger foreslått at vi skal forlate vegen og dra inn på kirkegården, men det ville hun aldri. En gang sa hun «*Jeg trenger ikke det enda fordi det er dit jeg skal om ikke så lange uansett*».

5.4.3 Olga

Olga var av dem som hadde bodd på kollektivet i et par år. Bakgrunnen for at hun fikk rommet var fordi tilstanden til svigerinnen hennes som bodde der originalt forverret seg, og hun måtte flytte til et sykehjem. Olga fikk tidligere hjelp fra hjemmesykepleieren, og siden hun bodde alene, og nærmet seg hundrede år fikk hun tilbud fra ledelsen om å overta rommet. Olga sa seg etter hvert enig, og flyttet inn på bokollektivet. Hun hadde vært enke i nesten førti år, og etter mannen døde tok hun vare på svigerfaren i femogtyve år frem til han døde av kreft. På grunn av ansvaret hun følte overfor svigerfaren hadde hun kun arbeidet lokalt. Tidligere hadde Olga arbeidet både som telegrafens og på den lokale matbutikken. Når butikken ble nedlagt valgte hun å være hjemme med svigerfaren på fulltid. Olga og ektemannen fikk aldri barn, men den ene søsteren hennes døde tidlig, og Olga oppdro hennes datter fra hun var konfirmant.

Denne eldre kvinnen var opptatt av å ta vare på utseendet sitt. En dag jeg hjalp henne etter en dusj ba hun meg om å finne frem vekten. Hun ønsket å vite hvor mye hun veide. Jeg gjorde

som hun sa og sammen målte vi vekten hennes til sekstien kilo. Hun ble forskrekket og sa at hun måtte slanke seg ettersom hun hadde gått opp en kilo. Hun hadde de siste årene holdt seg på seksti og det skulle ikke endres. Noe hun klarte innen uken etter når vi målte vekten hennes igjen.

Nesten hver morgen de ansatte kommer til bokollektivet for å få morgenrapporten fra nattevaktene hadde Olga alt dratt opp gardinene, og åpnet det ene vinduet nærmest sengen. Hun var en morgenfugl og hadde somregel valgt frem klærne hun hadde planer om å bruke på den aktuelle dagen. Stort sett hadde hun begynt med morgenstellet eller satt i en stol mens hun venter på at personalet skulle komme og hjelpe henne. Sengen skulle res opp daglig og dekket med et tykt grønt og hvitt sengeteppe for så å plassere seks store pynteputer oppå sengen. Olga trengte ikke mye assistanse, men hadde med årene blitt svak i fingrene og behov litt hjelp blant annet med å knappe igjen knappene på skjortene. Selv om hun ikke klarer å knappe igjen var dette en klesstil som hun alltid har hatt, som hun ønsket og fortsatte å bruke. Olga brukte mer tid enn noen av de andre beboerne til å kle seg om morgen, ikke fordi det var vanskelig å kle henne, men fordi hun ville at alt skulle passe helt riktig sammen. Ettersom hun hadde dårlig syn ønsket hun også at de ansatte skulle undersøke om det var flekker på klærne hennes. Hvis man fant en liten flekk måtte man bytte ut klærne hennes og de ble lagt til vask. Både fasong og fargesammensetninger var viktig for henne. Hun brukte skjørt, bluser og gjerne en cardigan over om det var kjølig. Skoene var alltid finpusset og med en liten hæl. På søndager hadde hun på seg de fineste plaggene hun eide, og et par sko hun hadde liggende i skinnposer i bunnen av klesskapet. Selv om Olga var opptatt av bekledningen kjøpte hun ikke nye klær ofte. Hun hadde plagg som er flere tiår gamle, men som så like fine ut som den dagen de var nye.

Olga gikk fortsatt med giftingen (som mange av de andre enkene), og hadde alltid på seg flere smykker. Et smykke var spesielt viktig for henne. Etter ektemannens død fikk hun laget et smykke ut av giftingen hans. Smykket hang på et langt kjede, med et anheng laget av ringen med en stein i midten. Til tider når hun satt og tenker så jeg henne ved flere anledninger holde rundt dette anhenget.

Olga var originalt fra Simaøya, men giftet seg over på naboøya Fauske. Hun hadde brukt mye av tiden sin til å hjelpe familien, og dermed følte hun aldri hadde hatt tid og muligheter til å utvikle en sosial omgangskrets. Huset hun bodde i før hun flyttet inn på bokollektivet var det

samme hun giftet seg. Først sammen med svigerforeldrene og ektemannen for å bo der alene etter at de døde. Olga solgte huset når hun flyttet offisielt inn på bokollektivet, og ga bort det meste som slekten ønsket, men *«noe måtte jeg jo ha selv»*.

De ansatte hadde delt opp vaske- og dusjedager for beboerne hver ukedag. Med syv brukere på fem ukedager var det en selvfølge at to og to må dele vaskedager noen ganger i uken. Det ble av de ansatte endret på de originale listene slik at Olga fikk en dag alene. Dette var ikke fordi hun trengte ekstra hjelp til hygiene, men ettersom pleierne skulle rekke å tørke støv av gjenstandene hun hadde på rommet. Rommet til Olga hadde utrolig mange gjenstander og møblement. Hun hadde på en gammel grønn treseter med to matchende stoler på rommet. En tredje stol sto ved salongen og var dekket i saueskinn. Etter middag pleide hun ikke å legge seg i sengen som de fleste andre beboerne. Olga satte seg i den ene grønne stolen og la føttene opp på stolen med saueskinn. Hun var veldig påpasselig med at hun ikke sov middag, men at hun *trekker seg tilbake for å hvile seg*. Når det var tid for kaffen i to- tre tiden ønsker hun ofte at den skulle serveres inne på rommet slik hun kunne nyte den i stillhet. Når kaffen skulle serveres spurte hun nesten alltid om hva som kommer med kaffen. Om det var kaker ønsket hun enten om å få kjeks til eller om å få servert et lite stykke. *«Jeg er ikke så glad i kaker, vet du, dessuten må man jo passe vekten»* Stolene, sengen og sofaen var dekket med fjorten pynteputer. Disse hadde hun for det meste sydd og brodert selv. I to av rommets hjørner hadde hun hjørneskap med glassdører som inneholder flere pyntegjenstander. Vinduskarmene var preget av flere blomsterkrukker og små pyntegjenstander mellom dem. De fleste gjenstandene hadde hun fått i gaver. Det Olga hadde gjennom livet kjøpt selv lå igjen til resten av slekten. Bakgrunnen til dette, hevdet hun, var fordi hun husker mennesker og episoder gjennom gaver og gjenstander. Mens vi satt inne på rommet hennes tok hun bordet fremfor oss som et eksempel. Stuebordet kjøpte hun for sin første lønning som telegraf. Bordet kostet hele lønning etter fjorten dagers arbeid. Duken som lå på bordet kjøpte hun av en bekjent som hadde vært i utlandet. Vasen var en gave fra søsknene hennes, og settet med lysestake og skål kjøpte hun med penger fra moren. Hun fant det hyggeligere å huske gamle minner av livet, venner og familie framfor at ting hun hadde kjøpt det selv på en dillebutikk. Olga brukte en kommode til å skjule sengen fra resten av rommet slik at gjester ikke skulle se den. Kommoden var preget av flere fotografier som hver kveld skulle legges ned. Hun begrunner denne handlingen med frykten for at bildene skulle falle ned om hun traff dem på kvelden når rommet var blitt mørkt. Når en eldre person flytter inn på bokollektiv som dette, får de tildelt en elektrisk seng som kan heves og senkes. Slike senger eksisterer til nytte for

både beboerne og for å gjøre arbeidet lettere for de ansatte. Olga gikk til ledelsen med et ønske om å kunne få bruke sin egen seng på bokollektivet. Av hensyn til Olgas bevegelighet ble dette gitt tillatelse til, men bare om sengen var en enkeltseng. Olga fikk dermed ha med seg sengen hjemmefra som hun hadde brukt de siste tjue årene. Eline som ligger rett over gangen fra Olga hadde på sin side måttet ta til takke med sengen som var på bokollektivet i bakgrunn av sengens funksjonalitet. Eline innrømet at institusjonens seng var god «...*men det er liksom ikke mi seng*». Når Olga først bestemte seg for å flytte inn på bokollektivet var det ting hun absolutt måtte ha med seg. Det ene var et stort speil som hun hengt over sofaen, og et bilde av Jesus som henger ved sengen hennes. Hun hadde flere generasjoner av fotografier på utstilling, fra hun selv var ung og frem til nylige bilder av andre personer. Alt i alt hadde hun tyvefire fotografier i rammer. Noen i farger, andre i sort hvitt. Olga fortalte meg at hun hadde plassert bildene på utstilling slik hun kunne føle at familien var rundt henne, noe som hjalp på tilværelsene. Under et av intervjuene fortalte hun meg at hun var opptatt av at rommet skulle gi inntrykk av at hun hadde det *kjekt*, og at det skulle være *synlig* at det var hun som bodde der. Stuen og de andre oppholdsrommene inneholdt ikke hennes personlige eiendeler og dermed måtte hun inn på rommet hun for å *føle seg hjemme*. Når en observerer fra dørkarmen til rommet hennes ser en ikke alt. Olga hadde bokser gjemt under sengen som inneholder alt av duker, sengeklær og gamle papirer. På badet hadde hun to store bokser stablet i høyden som inneholder enda mer papir og fotoalbum, og en høy hylle med skuffer hvor hun hadde kategorisert klær etter formål og enda mer gjenstander. Under min tid på bokollektivet observerte jeg at Olga nesten aldri tok med seg rullatoren inn på rommet, hun lot den stå igjen på gangen. Selv om jeg i første omgang syntes enkelte av stolene sto litt feilplassert inne på rommet hennes lærte jeg fort at for henne sto de riktig. Ved at dem var plassert slik dem var klarer Olga å bruke dem som støtter når hun beveger seg rundt i rommet. Personalet var redd hun skulle falle og slå seg uten rullatoren, men hun holdt fast på sitt og lot rullatoren stå igjen i gangen.

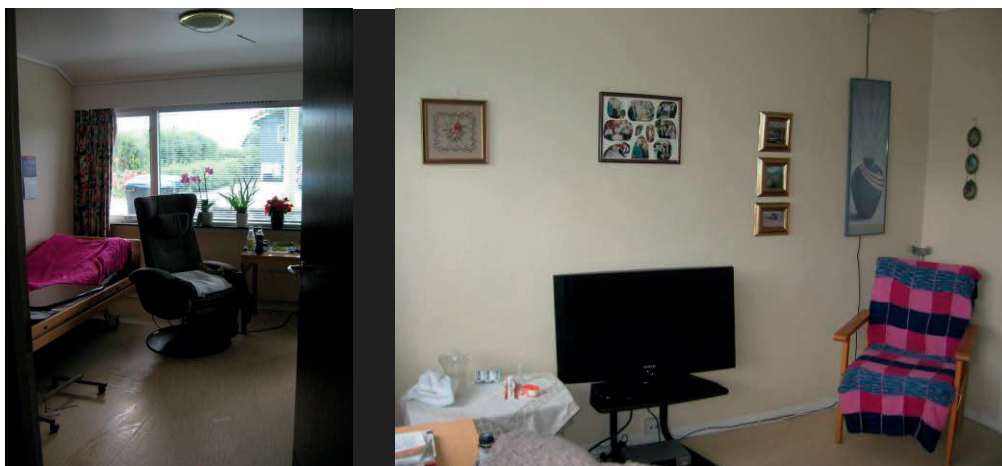
Olga eide både radioer og en CD-spiller. Disse ble ikke mye brukt mer, men tidligere hørte hun fast på søndagspreken på radio. Når hun ble nitti spleiset alle *barnebarna* hennes på et fjernsyn til henne. Dette fjernsynet sto i lillestuen på bokollektivet hvor alle beboerne kunne bruke det, men den som ville bruke det måtte ha hennes tillatelse. For å sikre seg om dette gikk hun fast rundt med fjernkontrollen i rullatoren. Under feltarbeidet ga jeg et innlegg den 08.07.2011 overskriften *Olga og TV'n*. Utdrag fra innlegget går som følger;

[Jeg] trodde fjernsynet som sto i gangen tilhørte allmenheten, det ble derfor et sjokk når en av beboerne tok opp [fjernsyn] kontrollen opp fra rullatoren. Jeg fikk forklart at hun hadde fått TV'n i gave fra alle barnebarna... Hun bruker selv ikke TV'n, og tok den [originalt] ikke med seg på kollektivet. Familien kunne ikke skjønne at hun ikke ville ha fjernsyn, og dermed tok hun med seg TV'n. Ettersom hun ikke bryr seg, og har dårlig syn spurte hun ledelsen om hun kunne ha TV'n på gangen. [Hun] fikk ja. Hun sier at TV'n står der for at andre skal kunne bruke den, men hun liker ikke at fjernkontrollene forsvinner og derfor har hun den i rullatoren...men at det bare var å ta kontrollene om vi skulle bruke TV'n.

Olga var opptatt av at luften skulle være ren og frisk. Hver morgen (hun ikke hadde dusjedag) åpnet hun vinduet på soverommet, og slapp inn den rene luften. Under mitt feltarbeid satt hun for det meste i lillestuen hvor dem kunne ha åpen ytterdøren om været tilsa det. Hun fortalte meg en gang at det er *for usunt på stuen*. Dette begrunnet hun med at det ble luftet alt for lite. Personalet hadde tidligere prøvd å lufte mer på hovedstuen, men med en gang et vindu åpnes argumenterte noen andre beboere for at det ble kjølig. Når Olga satt i lillestuen hadde hun muligheten til å åpne og lukke utgangsdøren etter behov. Hun holdt der også der en oversikt over alle som kommer på besøk, og fikk større mulighet til å snakke med ansatte som gikk frem og tilbake mellom stuene og soverommet.

Jeg gikk flere turer sammen med Olga under min tid på bokollektivet. Om hun var i form til det takker hun alltid ja til å bli med en kort tur. Under disse turne pleiede jeg å la beboerne få velge retning. På en av disse turene valgte Olga å følge en vei jeg visste kunne lede oss til huset hun bodde i før hun kom til institusjonen. I veikrysset like før vi nådde huset valgte hun en vei som gikk i motsatt retning, på dette tidspunktet hadde jeg utmerket utsikt over det gule huset hun hadde tidligere eid. Jeg spurte henne om hun ikke ville se huset. Hun svarte med at hun ikke hadde noe spesielt behov for å se huset ettersom det ikke lenger var hennes. Når vi kom tilbake fra turen diskuterte jeg turen med en annen ansatt. Medarbeideren ble sjokket over at vi i det hele tatt kom i nærheten av huset. Hun forklarte at beboerens hus *var et veldig ømfintlig tema*, og at Olga ikke hadde vært i nærheten av huset etter at hun flyttet der ifra.

5.4.4 Marianne

Lengst nede i gangen til høyre var rommet til Marianne. Hun var en liten og lett kvinne som oppholdt seg for det meste inne på rommet sitt alene. Med hensyn til tilstanden hennes spiste hun alle måltid inne på rommet, noe som hindrer store deler av sosialiseringssprosessene som de andre beboerne ble utsatt for. Hun var enke og hadde to barn, *en gutt og ei jente, som begge er i pensjonistalder*, som hun likte å spøke med. Disse hadde igjen gitt henne flere barnebarn og oldebarn. Hun var født og oppvokst på en gård på Vilaøya, og giftet seg senere over på en annen gård på den samme øya. På gården hadde de ulike typer dyr, og i sesonger dro mannen på fisketurer for å skaffe ekstra mat. *«Vi var ikke rike, men vi hadde nok til at det gikk rundt. Vi var for det meste lykkelige.»* Sønnen overtok familiegården, og hoveddelen av generasjonsboligen. Marianne hadde fortsatt bo-rettigheter på kårhuset hvor hun fortsatt hadde eiendelene sine. Marianne orket ikke tanken på å flytte hjem, ikke fordi hun ikke trivdes hjemme, men fordi *«...jeg hadde ikke klart meg»*. Ut fra flere intervjuer trakk Marianne gjentatte ganger frem nytten av tryggheten hun fikk ut av å bo på kollektivet. Hun følte at det var trygt både på natten og på dagen, samtidig som at kollektivet hadde et *fint inventar* og var *koselig*. *«Det er fint å bo her, god omsorg og mat»*. Under intervjuer kom det frem at hun trodde hun aldri ville kunne flytte tilbake til leiligheten, men hun orker ikke å slippe taket enda. Dette selv om hun ikke hadde vært utenfor bokollektivet på nesten et år. Når jeg spurte henne om hun ville gå tur med meg fortalte hun meg at det ikke var noe hun

våget. *Noe kunne skje*. Originalt ønsket hun å bo på en annen institusjon. Marianne følte selv at hun kunne hatt det hyggeligere sosiale, om hun var bosatt på sykehjemmet som befant seg like ved hvor familieboligen hennes var fremfor et bokollektiv på en annen øy. På sykehjemmet kjente hun flere av beboerne, og hun ville da befinne seg i langt mer gjenkjennelige omgivelser. Blant annet trekker hun frem at hun kunne se den lokale kirken både fra familiehuset og fra sykehjemmet. For henne var det viktig at hun skulle ende sine dager på samme øy som hun alltid hadde vært bosatt på. Med bokollektivet på en annen øy fryktet hun at dette muligens ikke skulle skje.

Marianne gikk for det meste i skjørt, med enkeltfaget topp. Om det var kjølig ønsket hun helst å ha på seg en strikket grønn cardigan, men Marianne var ikke av dem som pleide å fryse. Marianne gikk fortsatt med giftringen, og pleier ofte å ha på seg et enkelt perlekjede. Hun hadde en sminkepong, men brukte den hovedsakelig til å oppbevare børsten og en dagkrem. Fra hjemmet hadde hun tatt med seg få personlige eiendeler. Noen familiebilder, et fjernsyn, håndarbeid, en stol og et bord for å nevne de meste. Hun hadde alltid brusflasker stående, og når de var tomme brukte hun å fylle dem med vann slik hun kunne vanne plantene. Det hun likte best med alt hun hadde på rommet var *godstolen*. Mens vi utførte intervjuer satt alltid hun i stolen, og kjælte armlenene. Stolen hadde hun fått for noen år tilbake fått tildelt fra Hjelpemiddelsentralen. Hun fortalte at stolen var det viktigste hun skulle ha med seg fra hjemmet. Bakgrunnen for dette lå i at hun hadde problemer med å reise seg fra vanlige stoler. Nå kunne hun bruke fjernkontrollen for å tilrettelegge stolen slik hun lettest mulig kunne komme ut av den. Hun hadde i tillegg lagt en ekstra pute i stolen, og ofte et pledd slik den skulle være ekstra myk og behagelig, pluss at den ikke skulle bli tilgriset. Selv om hun hadde få personlige eiendeler «*er det nok til at jeg føler meg hjemme, men det er for tidlig til å kalle det et hjem*». Hva hun ikke eide personlig oppfatter hun som sitt mens hun brukte det. Selv om sengen var en institusjonsseng oppfatter hun den som behagelig og hennes. Hver kveld ønsket hun å legge seg halv ni. «*Det er det jeg har gjort hele livet mitt, og selv om jeg ikke arbeider på gården eller er hjemme er det ingen grunn til å endre på dette*». Hun la seg alltid med kroppen snudd, og ansiktet inn mot veggen. I denne stillingen kunne hun ligge og holde på alarmsmykket som hun hadde rundt halsen. Hun fortalte meg en gang at disse vanene beroliger henne, og sovestillingen var en hun alltid hadde brukt og den hjalp henne med å sove godt. Hun måtte også ha rullatoren stående foran sengen slik hun lett kunne nå tak i den. I motsetning til de andre beboerne fylte ikke Marianne rullatoren med snytepapir og

servietter, hun bruker den til oppbevaring av håndarbeidet som hun arbeider med. En fasttelefon sto på bordet slik at hun lett nådde tak i den når hun satt i stolen. Hun fikk ofte telefoner, og ringte gjerne andre. Datteren, som var bosatt i en annen del av landet, var på sommerstid flink å komme på besøk, og sønnen kom en gang i uken. Svigerdatteren kom annenhver gang. Marianne fikk også litt besøk av venninner. Med hensyn til dette følte Marianne at hun ikke hadde et behov for å dra utenfor bokollektivet. Selv om kjøleskapet på bokollektivet ofte var fullt kjøper familien henne ofte eget pålegg. Gjerne en type fårepølse eller en spesiell rekesalat. Disse ble lagt i døren på kjøleskapet og merket med Mariannes navn. Ettersom Marianne spiste alle måltider inne på rommet spurte de ansatte som regel hva hun ønsket å ha på skiven hver morgen. Om det var tomt for hva hun ønsket å spise, dukker ofte opp en slektning av henne og leverer noe pålegg innen et par dager.

Når jeg spurte Marianne om hva hun var mest stolt av viste hun meg en vegg med hjemmelaga barnebilder. Disse bildene hadde hun fått etter at hun flyttet til bokollektivet. Alt i alt hadde hun seks bilder laget i forskjellige tegneformer. Et i tusj, et i akvarell, og noen i fargeblyant. Bildene var tydelig laget av barn i forskjellige aldersklasser. Ingen av bildene passer sammen, de var heller ikke opphengt symmetrisk, men de ga en følelse av å være hjemme sa hun. Tegningene var et bevis på hva hun hadde utrettet i livet. Hun hadde åtte oldebarn, og på veggen var der seks bilder tegnet av oldebarna. Dem to som mangler hadde ikke laget et bilde enda, men hun håpet at veggen snart skulle bli fullstendig. Hun fortalte at hun ble stolt når hun ser på veggen fordi hun visste disse barna levde fordi hun eksisterte.

Stolen, fjernsynet og håndarbeidet hang delvis sammen ettersom hun daglig pleide å sitte foran fjernsynet i stolen og se på den tyske krimserien *Derrick* eller den amerikanske såpeoperaserien *Glamour* mens hun strikker. Rullatoren sto alltid foran eller på siden av godstolen. For henne var det viktig at hun alltid hadde den tilgjengelig i tilfelle noe skal skje. Hun fortalte at tiden i stolen foran fjernsynet var gleder ved å bli gammel. Ettersom hun tidligere hadde vært bondekone fortalte hun meg at hun ikke hadde hatt muligheter til nytelser som å sitte i en stol å se på fjernsyn når hun selv ville. For Marianne var muligheten til å utføre håndarbeid ekstremt viktig. «Hendene bare må bevege seg... vet ikke hva jeg skulle gjort uten håndarbeidet». Selv om hun til tider hadde hovene hendene stopper dette ikke henne fra å stikke eller å hekle. De ansatte prøvde en gang hun hadde hovne fingrer om å

stoppe håndarbeidet, dette nektet Marianne. Hun innrømmet for meg en gang at det hun frykter mest er ikke å dø, men når tiden kommer for at hun ikke kunne gjøre håndarbeid. Tiden hun tilbrakte utenfor rommet sitt, gikk hun alltid med rullatoren, som inneholder håndarbeid. Nesten med en gang hun hadde funnet seg en plass å sitte kom strikketøyet frem, bortsett fra på søndager. En gang jeg hadde kveldsvakt på en søndag tok jeg frem strikketøyet mitt mens jeg satt på stuen med de andre damene. Marianne ble forskrekket og spurte meg om jeg *turte å gjøre slikt*. Jeg forstod ikke hva hun mente, og hun forklarte videre at en ikke skal gjøre håndarbeid på søndager. Lignende episoder opplevde en av avlastningspasientene, Solveig, når hun ble utskjelt av en beboer fordi hun spilte kort på en søndag. «*Slikt skal ikke skje her i huset!*» fikk hun klar beskjed om, Solveig adlød ikke og overså de andre beboerne mens hun fortsatte å legge kabal.

5.4.5 Solveig

Under min tid på bokollektivet skilte en avlastningspasient ganske mye fra de andre. Solveig var i sekstiårene, og dermed aldersmessig minimum tjue år yngre enn de andre beboerne. Smebye og Karoliussen (1986) påpeker at eldre ofte blir oppfattet innenfor en kategori. Om man setter en sekstifemåring og en åttifemåring i den samme kategorien er det som å ikke skiller mellom ti- og tyveåringer hevder de. Dette kom spesielt frem i Solveigs oppførsel. Solveig var også enke, og bodde opprinnelig lenger nord i landet. Hun hadde ikke råd til å beholde familiegården på egenhånd og måtte derfor selge. Etter salget flyttet hun for å være nærmere datteren sin og hennes familie. Hun leide nå en kjellerleilighet på Gudeøya mens datteren bodde på Vilaøya.

Under tiden på bokollektivet spilte hun kort og tittet på TVNorge. Hun var ikke tunghørt, men snakket høyt. Både personalet og beboerne irriterte seg over det. Når Solveig ville ha kontakt med de ansatte, pleide hun å rope navnene deres høylytt slik at de skulle komme. Dette selv om hun selv var i stand til å flytte på seg. De andre beboerne fant oppførselen hennes til tider uhøflig og trakk seg i blant tilbake for å slippe å være i nærheten av henne. Et av elementene med Solveig var at hun hele tiden ville ha frisk luft. I starten av oppholdet satte hun opp flere vinduer på stuen for å skaffe gjennomtrekk. Dette likte de andre beboerne dårlig, og til tider ble det høylytte krangler mellom Solveig og en av de andre beboerne. Personalet måtte etter

hvert gå mellom disse to, og vinduene ble etter dette for det meste holdt lukket om denne beboeren oppholdt seg på stuen. Vinduet på soverommet til Solveig skulle derimot alltid være åpne på dagtid, og om de ble lukket før hun skulle legge seg klaget hun til den personen som hadde lukket det.

Bakgrunnen for Solveigs opphold som avlastningspasient på bofellesskapet var et resultat av at hun var blitt sjekket ut fra et lengre opphold fra sykehuset. Datteren hadde dratt på ferie med bankkortet og nøklene til leiligheten hennes. Planen var at hun kun trengte tilsyn, men siden ingen fra hennes familie befant seg i nærheten ble hun plassert på bokollektivet for rundt en måneds tid. Dette var hun ikke fornøyd med, og hun ga flere ganger uttrykk for sin misnøye. Hun fortalte meg under et intervju at bokollektivet «... er bedre enn på sykehuset, men det er fortsatt ikke hjemme». Hun lengtet til den dagen hun var tilbake til leiligheten sin. Ettersom dette ikke var et planlagt opphold hadde hun bare med seg de få eiendelene hun hadde fra sykehuset. Dette var for det meste noen få klesplagg og en liten bamse hun hadde fått til bursdagen hun feiret under sykehusoppholdet. Som tidligere nevnt hadde beboerne faste dusjdager. Dette nektet Solveig å følge. Når ansatte ville hjelpe henne med dusjing ble de avvist hver gang. En gang jeg var alene på vakt kom jeg inn på rommet hennes for å legge fra meg noen klær som var blitt ferdigvasket, hun var i full gang med å dusje seg. Hun hadde glemt håndduker, og ba meg om å hente noen, noe jeg gjorde. Noe annet av hjelp skulle hun *absolutt ikke ha*. En annen handling som skilte Solveig fra de andre brukerne var at hun ikke pakket ut tingene sine. En dag delte jeg vakt med en kvinnelig medarbeider som akkurat hadde kommet tilbake fra sin sommerferie. Hun ble forskrekket når hun fikk se Solveigs rom. Alt Solveig eide var plassert rundt om i rommet i plastikkposer. Denne pleieren brukte matpausen sin til å rydde Solveigs rom, og plasserte klærne hennes i klesskapet. Etter en stund merket Solveig hva pleieren hadde gjort. Hun tok det opp med pleieren ganske høyløyt og kalte henne en del uhøflige ord. Kort tid etter hadde Solveig plassert alle klærne sine tilbake i posene. Hun fortalte meg siden at hun ikke ville pakke ut fordi hun ikke skulle være der lenge. Hun skulle tilbake til leiligheten sin, *og det så fort som mulig*. Solveig ga flere ganger uttrykk for at hun lengtet hjem hvor hun kunne styre ting selv. Spesielt at hun kunne styre sin egen døgnrytme. Hennes døgnrytme passet dårlig sammen med rutinene på bokollektivet hvor alle beboerne skulle være til sengs før klokken ti på kvelden. Det er rundt den tiden alle kontakter til fjernsyn og lignende blir dratt ut, ettersom Solveig ikke hadde eget fjernsyn følte hun at

hun ble jaget inn på rommet sitt. Flere ganger måtte kveldsvakten gi opp, og Solveig ble sittende foran fjernsynet i fellesstuen når nattevakten kom.

6. Opplevelser av hjem og livet på et bokollektiv

6.1 Hva er et hjem for beboerne på bokollektivet?

Alle informantene mine var nordmenn, kvinner og lokalkjent. Unntaket var Solveig som flyttet til kommunen ganske nylig. Ettersom alle var født og oppvokst i Norge hadde de vært påvirket av den norske tankegangen om at hjem blir representert gjennom en fysisk bolig og omgivelsene rundt, som Hauge & Jacobsen (2008) og Balteskard (2008) hevder nordmenn er. Ettersom feltarbeidet mitt ble utført i ei øy- kommune, var det for beboerne viktig å vise til øyene de tilhørte. Det fysiske hjemmet var for brukerne regnet enten som barndomshjemmet eller hjemmet de skapte selv. Omgivelsene, og topografien hadde også utrolig mye å si for beboerne. Wergeland (2007) teoretiserer blant annet at enkelte eldre frykter mer institusjonstilværelsen enn døden. For mine informanter, som alt var bosatt på en institusjon, vil jeg argumenterer for hadde en annen frykt. Frykten for å dø på bokollektivet. Marianne ønsket hele tiden å reise tilbake til Vilaøyen ettersom det var der hun tilhørte både gjennom barndom, oppvekst og ekteskap. Hennes store skrekk var at hun skulle dø på feil øy. Andre beboere som var sterkt tilknyttet *sin øy* var Eline. Heldigvis for henne befant bokollektivet seg like i nærheten av familieboligen. Til nå hadde hun unnsloppet å havne i samme situasjon som Marianne. Likevel uttrykker Eline en frykt for at hun skulle dø på kollektivet, hun hadde et sterkt ønske om å kunne få dø hjemme. Marianne på sin side lengtet etter å bli overført på sykehjemmet på Vilaøyen. Dessverre for henne mente andre i omsorgssektoren at hun var for frisk for til å bli overført dit. I løpet av sommeren jeg utførte mitt feltarbeid var det snakk om at Eline skulle overføres til et av sykehjemmene. Bakgrunnen til dette lå blant annet i det faktum at på aftenvakten var det kun en ansatt på bokollektivet og Eline satt i rullestol. Det eksisterer dermed en sjanse for at Eline kunne bli overført til Vilaøyen, mens Marianne ble sittende igjen på Fauskeøyen.

Med teorier fra blant annet Thorsen (2008), som omhandlet hvordan hjem setter begrensinger og innhold for hverdagslivet til mennesker, kan en hevde at hjemfølelsen og hverdagslivet er nært sammenknyttet. Bjørg fortalte blant annet at hjem for henne var huset hun og ektemannen hadde sammen på Simaøya. Det var det stede hvor det meste av det tidligere

hverdagslivet hennes utspilte seg. Olga på sin side tilbrakte nesten hele sitt voksne liv i et hus på Fauskeøya. Hverdagslivet hennes hadde utspilt seg der og var et sted hvor hun hadde en struktur i hverdagen. Selv etter alle disse årene i huset på Fauskeøya opplevde hun dette aldri som sitt *ekte hjem*. Olga forbant dermed ikke hverdagslivet nødvendigvis med huset hun og ektemannen hadde sammen, men heller barndomshjemmet på Simaøya. Dette kan ses i sammenheng med Olgas tidlige enkestand og at hun aldri fikk biologiske barn. En kan dermed argumentere for at Lantz (1996) teorier om de tre hjemmene ikke nødvendigvis symboliserer individuelle menneskers oppfattelse av hjem, men heller tre boligfaser i menneskers liv. For det meste snakket beboerne kun om en bolig, eller sted de oppfattet som sitt hjem. Disse hjemmene hadde lite sammenheng med hvor lang tid beboerne hadde tilbrakt i dem. Eline bodde borte fra familiehuset i førti år, men hjem var fortsatt barndomshjemmet som hun fortsatt eide. Olga hadde på lik linje med Eline bodd lenge borte fra sitt barndomshjem. Faktisk hadde hun inntil nylig tilbrakt nesten hele sitt liv i huset ektemannens familie eide. Huset ble solgt for få år siden, men under intervjuene var det sjeldent hun omtalte det som sitt hjem. Hun fokuserte heller på barndomsårene på naboøyen. Det er mulig at Olga systematisk valgte å omtale barndomshjemmet som sitt hjem ettersom hun visste jeg hadde en del kjennskap til Simaøya, og hun trodde muligens det dermed var mer interessant for meg. Det kom og frem i samtale med et av mine medarbeidere at huset som hun solgte var et ømfintlig tema. En kan dermed anslå at hun følte en tilknytning til huset, men fremhevet barndomshjemmet ettersom de minnene var lenger bak i fortiden, og sårene hadde fått lenger tid til å leges.

For å beskrive hjem for mine informanter vil jeg hevde at hjem var noe som tilhører fortiden. Beboerne uttalte seg om tidligere hjem, om men i ulike faser av livet. Blunt & Dowlings (2006) teorier viser at hjem blir reflektert gjennom følelser relatert til trygghet og familiære bånd. Dette gjenspeiler de fleste av mine informanter. Eline drømmer om den tiden hvor familien var samlet i hjemmet. Den tidsepoken hun var lykkeligst, som hun forteller selv. Selv om hun eide boligen fortsatt, var foreldrene og brødrene hennes døde og hjemmet sto tomt mens hun var på bokollektivet. Marianne på sin side prioriterte mer trygghetsfølelsen fremfor familiehjemmet. Hun regnet ikke institusjonen som sitt hjem, men for henne var følelsen av trygghet en sterkere faktor enn å bo hjemme. Thorsen (2008) viser blant annet til at mennesker kan være så følelsesmessige tilknyttet til hjem at de ofte prioriterer å bo i hjemmet fremfor å ha familien rundt seg. Ettersom de fire fastboende var lokalfødte var også det meste

av slekten i nærheten. Eline og Olga fikk aldri barn, og var de eneste gjenlevende av søsknene. De hadde derimot noen tantebarn og deres barn som bodde lokalt. Bjørg hadde et nært forhold til begge døtrene sine som bodde lokalt, hvor den ene tok over familiehuset. Marianne på sin side har to barn. Sønnen som tok over gården, og datteren som valgte å stifte familie i en annen del av landet. Datteren var nå blitt pensjonist, og brukte leiligheten til Marianne når hun var på besøk. Disse fire kvinnene hadde ikke måttet oppleve å ta valget mellom å være bosatt i sitt hjem, eller å bo i nærheten av slektninger. Solveig befant seg i en annen situasjon. Etter mannens død hadde ikke Solveig økonomisk kapasitet til å ta vare på gården hun og mannen hadde sammen. I stede for å bosette seg i nærområdet, valgte hun å flytte til en helt annen del av landet slik hun fikk være i nærheten av sin datter og barnebarn.

Alderdom har mye å si for hjemfølelsen i bakgrunn av å bli gammel kan skape konsekvenser som funksjonsbegrensninger, som igjen resulterer i innskrenkninger av dagligdagse handlingsmønstre hevdet Avlund (2005). Dette gjenspeiles i datamaterialet mitt fra informantene. Noen hadde for eksempel problemer med å gå, mens andre hadde problemer med leddene sine. Alle disse plagene skapte problemer med å utføre hverdagslige oppgaver som bekledning uten assistanse. Man mister dermed delvis makt over eget liv, og i noen tilfeller må man flytte ut fra sine tidligere hjem og inn på institusjoner for å få den hjelpen en sårt trenger. Begrepet *institusjonaliserte hjem*, brukt av Bergh (1996), beskriver hjem som nærmest blir invadert av hjelpeapparater. Selv om dette ikke direkte var et relevant tema hensyn til at mine informanter ettersom de var bosatt på bokollektivet, var det derimot nyttig og bemerket at minimum to av de fire fastboende hadde opplevd institusjonalisering av boligen sin tidligere. Marianne mottok go-stolen fra Hjelpemiddelsentralen, og Olga hadde i tiden før hun flyttet til bokollektivet mottatt både hjelp i form av hjemmehjelp og hjemmesykepleie. Olga hadde ved flere anledninger uttrykt at hun ikke mottok hjelp før hun flyttet til bokollektivet. Hun *måtte klare seg på egenhånd*, som hun ofte sa. Dette stemmer ikke helt overens med hva flere av de ansatte på bokollektivet og i hjemmesykepleieren fortalte. De kunne bekrefte at de både hadde vasket hos henne og hjulpet henne med andre ting i hennes tidligere bolig opptil flere ganger i uken. Det var blant annet derfor de visste at rommet til Olga på bokollektivet ikke reflekterte hverdagsstuen, men finstuen som hun sjeldent brukte. Det kan nesten oppfattes som om Olga valgte å se bort fra hjelpen hun mottok ettersom det påvirket de mentale bildene hun hadde i hodet omkring hennes tidligere bolig.

Hun valgte å fremheve tiden i boligen (og kanskje hjemmet) før den ble utsatt for institusjonaliseringer.

Datamaterialet til Finnbakk (2004) (som også studerte institusjoner) støtter mitt argument om at beboere ikke oppfatter institusjoner som sine hjem. Alvsvåg (2008) viser blant annet at eldre på institusjoner ofte oppfattet stedet som en annen separert verden i motsetning til livet utenfor institusjonslivet. På en måte kan jeg argumentere for at der ligger noe i Alvsvågs tanker, men at virkeligheten på bokollektivet ikke var like skillbar. Informantene mine fikk ofte kontakt med omverden gjennom teknologi, de ansatte, besøkende og den daglige avisen. Likevel var det sjeldent de beveget seg utenfor bygningens fire vegger, og da alltid sammen med noen andre. Jeg fikk inntrykk av at alle beboerne ofte oppfattet sin tilværelse på bokollektivet som midlertidig. Noen håpet på å kunne dra hjem, mens andre var innforstått at tilstanden deres kunne forverres og dermed bli overført til et sykehjem eller sykehus. Bokollektivet var ikke, og skulle ikke være, deres endestasjon i livet.

6.2 Hva skal til for at beboerne kaller bokollektivet et hjem?

Jeg vil argumentere for at et av de viktigste virkemidlene for at beboeren skulle oppfatte bokollektivet som sitt hjem hadde en sammenheng med om de er bosatt der frivillig. Garsjø (2008) påpeker for eksempel at institusjonstilværelsen for mange var preget av et ambivalent forhold i den forstand at de skulle ønske at de var bosatt i sine tidligere hjem, men at de var oppmerksom på sin situasjon og hvorfor de var bosatt på institusjoner. Jeg vil egentlig fastslå at ingen av mine informanter var bosatt på bokollektivet i bakgrunn av at de virkelig har lyst til det, men fordi de oppfattet nødvendigheten. Mariannes situasjon var et godt eksempel på dette. En kan finne flere likheter mellom mine informanter og beboerne vi møtte i dokumentaren *Dei mjuke hendene* (1998). Kvinnene i dokumentaren gir uttrykk for at det var godt å være bosatt på institusjonen, men det beste hadde vært om de var i stand til å bo hjemme. Noe som jeg fikk inntrykk av gjaldt både Eline, Bjørg og Marianne. De som var mest fremtredende i sine ønsker om å dra hjem var Bjørg og Eline. Bjørg spurte meg flere ganger i løpet av feltarbeid om det var lenge til hun kunne dra hjem igjen. Dette selv om hun har vært bosatt på kollektivet i flere år. Avlastningspasienten Solveig derimot uttrykket ikke håpet om å *forlate institusjonen, hun skulle forlate den (og det så raskt som overhode mulig!)*.

Når det gjelder å skape følelsen av hjem på institusjoner hevdet Garsjø (2008) at ytterst få klarer det. Han viser til at institusjonslivet var preget av betalt arbeidskraft og at beboerne ikke var omkranset av sine familiemedlemmer. I sammenheng med datamaterialet jeg samlet inn stemte dette ganske bra. Fordelen med at det var et lite kollektiv i lokalsamfunnet gjorde at de fleste brukere visste hvem de andre beboerne var gjennom personlig kjennskap, eller slekts tilhørighet før de flyttet inn. De ansatte tok seg tid til å snakke med beboerne (det er faktisk en del av arbeidsoppgavene) og knyttet personlige bånd. Når ansatte var lokalbeboere hjalp det med fjerne litt av skillet mellom ansatt og beboeren. En av avlastningspasientene som var på bokollektivet i løpet av sommeren var faktisk søsteren til en av mine medarbeidere. Hva som skiller institusjoner fra hjem, som Garsjø poengterer, var elementer som måtte være tilstede for at institusjoner skulle kunne ha funksjonen som den eksisterte for. Geografene Blunt & Dowlings (2006) kritiske tilnærming til hjembegrepet skaper rom for at noen av beboerne en gang skal kunne oppfatte bokollektivet som sitt hjem. Mennesker som var bosatt på institusjoner gjennom store deler av sitt liv, kan i noen tilfelle regne stedene som sine hjem. Enkelte av informantene mine hadde vært bosatt på bokollektivet i flere år, likevel var det som Marianne poengterte, det hadde ikke gått lang nok tid til at hun kunne regne det som sitt hjem. Likevel utfører beboerne hjemmeproduserende praksiser i form at de hadde private eiendeler på kollektivet, og at de tok imot gjester. Noen valgte å tilbringe tid på fellesstuen sammen med sine besøkende, mens de fleste valgte å trekke seg tilbake til rommene sammen med gjestene. Informantene mine tok også med seg vaner fra sine tidligere hjem inn på institusjonen. Marianne valgte for eksempel å legge seg hver dag i uken klokken halv ni ettersom hun alltid har gjort det. Bjørg på sin side gikk fast rundt med kamferdropsene i rullatoren. Den ene datteren hennes fortalte meg at moren nesten alltid hadde kost seg med drops når hun hadde muligheten til det. En kan dermed argumentere for at det ikke nødvendigvis var de store tingene som gjorde hverdagen til brukerne behagelig, men de små gledene og vanene som de innførte lenge før sin tid som beboer på bokollektivet.

En måte beboerne skulle kunne oppfatte kollektivet som sitt hjem var gjennom å styrke sine tilknytninger til selve huset. De måtte begynne å identifisere seg selv som beboere ettersom det kunne styrke hjemfølelsen. Flere av informantene mine ønsket ikke å identifisere seg selv med institusjonen. Selv om Bjørg hadde vært beboer over en lengre tid eide hun likevel nesten ingenting personlig på rommet. De andre beboerne hadde for det meste egne møbler og flere

gjenstander. Bordet og stolene som Bjørg hadde på rommet ble brukt av en tidligere beboer før hennes tid på bokollektivet, til og med de falske blomstene som sto i vinduskarmene tilhørte institusjonen. Hun valgte å tilbringe minst mulig tid inne på rommet, og satt heller og sov i en stol på stuen fremfor å hvile seg inne på rommet. Unntaket til dette var når hun fikk besøk, tok en middagshvil, og når hun la seg om kvelden. Ettersom Bjørg tydelig ikke ønsket å identifisere seg selv som beboer på bokollektivet kunne dette ha en innvirkning på hvorfor hun hele tiden lengte tilbake hjem.

For beboerne var identiteten som hørte til de ulike øyene like viktig, om ikke viktigere, enn deres tidligere hjem. Lantz (1996) teoretiserer om at mennesker identifiserer seg selv etter tre ulike nivåer. For det første er *intimsfæren* hvor mennesker identifiserer seg selv etter kropp og utsmykning i form av klær og smykker. Armbåndet og klokken til Bjørg representerer hennes identitet i den forstand at dem symboliserer viktige hendelser. Olga på sin side var veldig opptatt i hvordan hun framstår for omverden. Hun gikk alltid i fine klær, med matchende tilbehør. *Personsfæren* som symboliserer eierskap var ikke like fremtredende hos beboerne, ettersom de ikke lenger var bosatt i en bolig de eide. Eline eide fortsatt familieboligen, og Marianne hadde fortsatt bo-rettigheter på gårdshuset hun tilhører. Likevel kunne de ikke være bosatt der. Hva som kom sterkest frem blant beboerne var *identifikasjonsfæren*. Dette nivået tor for seg identifiseringer langt utenfor beboernes eierskap eller person. Selv om alle beboerne var bosatt på Fauskeøyen, identifiserer de seg ofte ut fra tidligere bosteder. Jeg merket tidlige under feltarbeidet at øy-identiteten var sterk blant beboerne. Eline, som arbeidet i nabokommunen i førte fortalte at hun alltid lengtet tilbake til Fauskeøyen og familien som var bosatt der. Olga var født og oppvokst på Simaøyen, men giftet seg over til Fauskeøyen. Hun hevdet likevel at hun var ei ekte *sima-jente*. Bjørg og Marianne vokste opp sammen på Vilaøyen, men valgte å identifiserer seg etter forskjellige øyer. På grunn av giftemål flyttet Bjørg etter hvert over på Simaøyen, og hevder det er der hjemmet hennes er. Marianne giftet seg på Vilaøyen og tilbrakte hele livet sitt der frem til helsen henne tvang henne til å flytte.

6.3 Kan hjemfølelsen styrkes på bokollektivet?

Norske institusjoner fokuserer ofte på å fremme det hjemlige preget. Poulsen (2005) påpekte blant annet at små institusjoner resulterte i en mer hjemmekoselig atmosfære. Dette ble også

reflektert på kollektivet jeg studerte. Bokollektivet, med innholdet, ble testamentert i gave til kommunen for flere år siden. Boligen hadde derfor flere gamle bøker, bilder og smådetaljer som en ofte ikke tenkte over, men som gir det lille ekstra for å styrke hjemfølelsen. Det som skilte seg mest ut var det faktum at stuen hadde flere stoler enn hva som generelt oppfattes som normalt. Noe som Kostopoulos (2007) også bemerket under sitt feltarbeid på en institusjon for eldre. Der eksisterte en logikk i at der var flere stoler enn normalt. Alle beboerne hadde hver sin stol, men det skulle også være plass til personalet og de besøkende. Soverommene til enkelte av beboerne derimot reflekterte langt mer institusjonslivet enn oppholdsrommene (for eksempler se bildene i kapittel fem fra soverommene til beboerne). Beboerne opprettholdt følelsen av private og offentlige rom i den forstand at de ikke gikk inn på andres rom uten tillatelse. Med hensyn til at få av beboerne reiste utenfor kollektivet kom mye av det de trenger til dem. I løpet av min tid ble det holdt gudstjenester med den lokale presten, aktiviteter som bingo, frisør, og en fotterapeut kom innom.

Selv om Goffman diskuterte mentalinstitusjonsinnsatte i boken *Asylums* (1961), vil jeg hevde at det ikke bare var i slike situasjoner at gjenstander har en funksjon som identitetsutstyr. Informantene mine omkranset seg med gjenstander eller bilder som hadde noe å si for hvem de var. Klærne og smykkene fremhevet dette også. Et godt eksempel på dette var Olgas forespørsel og tillatelse til å bruke sin tidligere segn på institusjonen. Eline som ikke fikk ta med seg sengen sin derimot var oppmerksom på at hun ikke lenger sov i sin egen seng. Hun sov i en fremmed seng. Gjenstander fungerer ikke bare som identitetsutstyr, dem gir beboeren en reise i tid og rom hevder Swane (2005). Etter intervju med Olga var det tydelig at de fleste gjenstandene hun hadde på rommet var preget av tidligere minner. Hun husker hvordan hun hadde fått eller kjøpt de fleste av gjenstandene. Et av de elementene som skiller Olgas rom fra de andre beboerne var antall fotografier hun har på utstilling. Rose (2003) hevdet blant annet at fotografier hadde flere funksjoner. Dem var et bevis på hvordan mennesker i bildene så ut utseendemessig, de hadde en funksjon som et sannhetskriterium som kunne belyser tidligere hendelser, og de fremsto som en representasjon av personene i fotografiene. Olga viste meg stolt frem sine bilder, og under intervjuene fortalte hun meg deler av livshistoriene til de fleste som var avbildet. Ut fra alle fotografiene Olga hadde på rommet sitt fantes det kun ett av henne. Bildet var gammelt og fra den tiden hun var en ung kvinne. Dette fotoet representerer trolig hvordan hun selv liker å huske seg selv. Hun fortalte en gang at gjennom å ha fotografiene rundt seg følte hun seg ikke alene. Historiene hennes stemmer godt overens med

Roses (2003) funn om familiefotografiers funksjon. Eline på sin side hadde to relativt to store fotografier innrammet på veggen. Et portrett av henne som barn med familie fremfor huset, og et hvor hun ler sammen med noen venninner i en eldre alder. For Eline symboliserer bildene hyggelige stunder som hun hadde tatt del i. Dessverre var fotografiene også en påminnelse om at hun var den eneste som fortsatt er i live.

Personalet på kollektiv utførte flere handlinger i hverdagen for at beboerne skulle kunne trives bedre. Et av de mest fremtredende var begrepsbruket om bokollektivet. For det første kan jeg ikke huske at bokollektivet noen gang ble av ansatte beskrevet som en institusjon. Det ble omtalt som *hjemmet* eller *inne*. Disse begrepsformuleringene ble også brukt av beboerne. Det var ikke før jeg hadde utført flere intervjuer at jeg hørte informantene omtale bokollektivet som en institusjon. Jacobsen (2008) viste blant annet at personalet kunne strekke seg ekstra for at institusjonstilværelsen skulle bli mer preget av å være hjemmekoselig. Personalet og ledelsen utfører flere handlinger for å styrke hjemfølelsen. Bursdager ble feiret med både flagg og kake, mens høytider som jul ble fremhevet med julepynt. Følelsen av helg ble styrket med grøt til middag på lørdager, som var en praksis de fleste av beboerne hadde utført nesten hele livet, og kokt egg hver søndag til frokost. I løpet av sommeren pyntet ansatte bordene med friske blomster som ble tatt inn fra hagen. Dem som arbeider på kollektivet var flinke til å dele fra sine egne liv med beboerne, samtidig som de muligens hadde informasjon om personer som beboerne kjente personlig. Det er derfor et viktig element at institusjonen befant seg i lokalsamfunnet til beboerne. Ved at brukerne kjente til stedet før de flytter inn kunne gjøre overgangen langt mer behagelig. Selv om ansatte gjorde flere småhandlinger i hverdagen for å gjøre oppholdet mest mulig behagelig for beboerne var det en ting de ikke kunne endre på. Det faktumet av bokollektivet faktisk var en institusjon. Hjelpemidler som gåstoler, rullestol, spesialseng og en elektrifisert stol (go-stolen) var en del av bokollektivet av nødvendigheter.

Likevel kan det argumenteres for at bokvaliteten i form av styrket hjemfølelse kunne forbedres. Kostopoulos (2007) bemerket for eksempel at flere av de ansatte ikke banket på rommene til enkeltpersonene før de trådte over dørstokken. Under mitt feltarbeid oppdaget jeg det samme. Jeg må til og med medgi at jeg glemte det flere ganger. At vi som ansatte skulle tre inn i rommene ble nærmest som en selvfølge, det var en del av arbeidsdagen våres. Vi glemte på en måte at rommene faktisk hadde en funksjon som en privat sfære for beboerne. Finnbakk

(2004) beskrev for eksempel dørstokkens funksjon som et skille mellom det private og det offentlige. Bokollektivet jeg var på eksisterte det ikke noe som hinder for inntekt gjennom inngangsdøren på dagtid. Gjester og ansatte krysset inngangspartiet flere ganger i løpet av en dag, uten at beboerne kunne komme med innvendinger. Beboerne var de som ikke kunne gå ut ytterdøren på egenhånd.

Garsjø (2005) trekker frem kontinuitet og forutsigbarhet som noe positivt for mange beboere på institusjoner. Jeg vil hevde at mitt datamateriale gir et mer nyansert bilde av rutinene som eksisterte på bokollektivet. For noen var kontinuitet og forutsigbarhet en fordel, for andre en ulempe. Middagstidene på bokollektivet var for eksempel den samme som den tiden som Eline var vant med å spise fra tidligere. Om middagen var forsinket med noen minutter kunne Bjørg bli småirritabel ettersom hun var vant med at middagen skulle spises til faste tidspunkt. For andre var det mer problematisk å tilpasse seg institusjonstilværelsen ettersom institusjonens fastsatte tidspunkter ikke passer inn i deres tidligere rutiner. I begynnelsen ville ikke Solveig spise middagen sin i tolv-ett tiden, men hun kunne dukke opp på kjøkkenet i løpet av dagen for å spørre etter mat. Flere av de ansatte fortalte henne at hun måtte innrette seg etter systemet som alt eksisterte. De ansatte hadde ikke muligheten til å tilberede hennes mat separat fra de andre beboerne hele tiden. Etter rundt en uke innfant Solveig seg denne regelen, men ikke alle reglene. Fra den dagen til hun kom til den dagen hun dro fra kollektivet nektet hun å legge seg når de andre beboerne gjorde det. At de ansatte skulle dra ut kontakten til fjernsynet før de gikk fra jobb var også et problem. Flere av de ansatte måtte gå fra Solveig i stuen med fjernsynet på. Beskjeden ble levert videre til nattevakten, og det ble deres oppgave å få flyttet Solveig fra stuen inn på rommet hennes før de gikk fra bygget. Dette var egentlig ikke tillatt etter reglementet, men Solveig kunne bli veldig høyløyt i sine motargumenter og mange ønsket ikke å avslutte sin vakt med en krangel.

Selv om informantene var pensjonister mener jeg at de kunne tatt en større del gjennom aktiviteter på bokollektivet. Etter å ha vært bosatt på institusjonen ble brukeren vant med at husarbeidsrelaterte oppgaver var de ansattes ansvar. Jeg mener ikke at beboerne skulle stå for krevende oppgaver, men jeg oppfattet eksistensen av et skille mellom de som var fastboende og de som var der på avlastning. Solveig begynte blant annet å vanne planter, og bære brukte drikkeglass inn på kjøkkenet. Jeg fortalte Solveig at dette var oppgaver hun ikke trengte å

gjøre, men hun fortalte at hun måtte gjøre noe for å få tiden til å gå. En annen avlastningspasient satt sammen med meg (og flere av beboerne) når jeg en gang brettet sammen håndduker som var nyvasket. Denne kvinnen ga uttrykk for at hun ville hjelpe til med sammenleggingen, noe hun fikk. Informantene mine hadde alle forklart gjennom intervjuene at de var vant med husarbeid fra tidligere. Jeg mener ikke at beboerne skulle oppfatte det som et press å utføre slike handlinger, men det kunne resultere i at dem føler seg mer komfortabel med sin bosituasjon.

6.4 På hvilke måter er bokollektivet et hjem for beboerne?

Før jeg begir meg ut på å prøve å skape en forståelse for hvordan bokollektivet oppfattes som et hjem ut fra beboernes synspunkt ønsker jeg å poengtere, som Garsjø (2008) viser til, at det er problematisk å få et bilde om hvordan institusjonstilværelsen er for beboere. Med min posisjon i livet kunne jeg ikke ta del i brukernes hverdag som en av dem. Ved hjelp av den nest beste metoden til å studere eldre mennesker brukte jeg blant annet deltagende observasjon, (og ulike former for intervjuer) for å få en mest mulig holistisk forståelse for hvordan deres liv på bokollektivet var. I begynnelsen trodde jeg flere av beboerne oppfattet bokollektivet som sitt hjem med hensyn til at flere av brukerne fortalte at de følte seg hjemme der. Jeg antok automatisk at beboerne oppfattet kollektivet som sitt hjem med hensyn til teorier som omtaler at mennesker måtte føle seg hjemme for at en bolig blir et hjem. Hva jeg ikke tok hensyn til var at følelser og en bolig ikke nødvendigvis var nok til at kollektivet ble regnet som deres hjem. Følelsen av tilhørighet og familie var også viktige elementer for beboerne. Et annet aspekt som beboerne var oppmerksom på var at kollektivet ikke nødvendigvis hadde en funksjon som deres siste bosted. Den helsemessige tilstanden til beboerne var et viktig element i om de skulle være bosatt på kollektivet eller overført til en annen institusjon. Bjørg og Eline hadde fortsatt håpet om å kunne få dra hjem, selv om tilstanden deres ikke ga rom for tilbakekomst til tidligere hjem. Olga var den som gjorde mest ut av sin tilværelse på kollektivet. Hun fylte opp rommet med gjenstander og minner. I motsetning til Marianne og Bjørg kunne Olga ikke lagre gjenstander i tidligere boliger som har overtatt av familiemedlemmer. Olga befant seg også i en annen situasjon enn Eline ettersom hun ikke lenger eide en bolig.

Goffmans teorier om det moderne samfunnets praksis om at lek, arbeid og søvn blir utført på

tre forskjellige steder er like gjeldende i dag som den gangen han publiserte tanken i 1961. Men teoriene han er ikke universale. Informantene mine var pensjonister som hadde mobilitetsproblemer i ulik grad. Deres situasjon kunne reflekteres i Balteskards (2008) teorier om at eldre ofte oppfatter det som de ble *satt ut av spill*. De var avhengig av assistanse selv om de håper å endre sin situasjon slik de kunne bli mer selvstendig igjen. Goffman (1961) skriver videre om noe som han kaller totale institusjoner. Han beskriver totale institusjoner som steder hvor beboerne må gjøre alt innenfor institusjonens vegger. Goffman sikter i boken blant annet til mentalinstitusjoner og fengsler. Selv om mine informanter var bosatt på et bokollektiv, og kunne i teori dra på tur når dem ville, var det ikke alltid slik i praksis. Med mobilitetsproblemer kunne ingen av dem gå utenfor bygningen uten assistanse fra en ansatt eller pårørende. Om en beboer skulle på tur med pårørende ønsker ansatte gjerne å vite hvor de skulle, og når brukeren kunne forventes tilbake. Om de skulle bli sene advarte ansatte både brukerne og de pårørende om at ytterdørene låses på kvelden. Beboeren måtte derfor være tilbake senest halv ti.

En kan nesten sammenligne bokollektivet med et hushold ut fra Gullestads (1984) definering som poengterer at husholdsmedlemmer deler tak, måltider, budsjett og omsorg for hverandre. Forskjellen var at selv om alle beboerne betalte for både maten og bostedet gikk pengene inn i kommunene som igjen passer på at budsjettet ble holdt. Alle beboerne, med unntak av Marianne spiste i spisesstuen. Beboerne delte også omsorg i hverandre gjennom at de tilkaller hjelp for hverandre om en beboer skulle måtte trenge det, og delte sine problemer med hverandre. Om noen ikke møtte opp til måltider spurte de personalet om noe var galt med dem som ikke var tilstede. Personalet på sin side hadde ikke lov til å svare på spørsmål om andres helse ettersom det var brudd på taushetsplikten. I seg selv var bokollektivet veldig feminint rom. Alle mine informanter, og alle avlastningspasientene som var der i løpet av sommeren var kvinner. De ansatte inne på kollektivet var kun kvinner, og de som kom på besøk var for det meste kvinner. Menn var en sjeldenhet.

Jeg vil argumentere for media var med på å hindre institusjonsbeboerne hjemfølelse. Med mindre negativitet rettet mot institusjonstilværelsen ville deler av stigmaet som omkranser institusjoner forsvinne, og det ville bli mer akseptabelt å være bosatt på slike steder. Den ene kvinnen i dokumentaren forteller blant annet at det ikke var normalt å være bosatt på

institusjoner som den hun bodde på. Nå vil jeg ikke gå inn på en diskusjon om hva som kan regnes som normalt eller unormalt, men at det direkte var unormalt vil jeg argumentere ganske sterkt imot. Denne kvinnes hadde trolig opplevd at noen av hennes slektninger ble hennes ansvar før foreldreplikten ble opphevet i 1964 (Romøren 2001). Staten tok etter hvert over deler av ansvaret for eldreomsorgen. Dette resulterte blant annet at flere eldre får besøk av hjemmehjelp og hjemmesykepleieren eller blir overført til institusjoner enn tidligere. At eldre mottar støtte og assistanse utenfor familien regnes ikke lenger som en selvfølge i Norge, det er lovpålagt. Som beboer på en norsk institusjon har brukerne flere standardrettigheter som er nedskrevet i det norske lovverket. Disse paragrafene eksisterer for å forbedre livskvaliteten til de som bor på institusjoner. På institusjoner går somregel til *fellesskapets beste* fremfor de individuelle meningene. Garsjø (2008) beskriver blant annet institusjoner som en konfliktfull arena. Naboskapet er ikke valgt, og institusjonsbeboerne består av en gruppe mennesker sammensatt med ulike behov og personligheter. Datamaterialet jeg innsamlet viste tydelig spor på at små hverdagslige ting kunne irritere enkelte beboeren. For det meste innfant de fleste beboerne seg i de uskrevne reglene etter hver, men for nye kunne det være problematisk i begynnelsen. Under mitt feltarbeid var det to konflikter som kom tydelig frem; innestengt luft versus det kalde trekket, og hvem som hadde rettigheter til avisen. Bjørg, som nesten alltid satt på den faste stolen på stuen frøs ganske lett. Hun spurte de ansatte flere ganger om at de kunne sette opp varmen, eller lukke vinduene. Solveig og Olga på sin side argumenterte for at luften var alt for innestengt, og at det måtte luftes. I begynnelsen åpnet Solveig det hun kom over av vinduer. Etter flere heftige diskusjoner mellom henne, ansatte og andre beboere måtte hun slutte med dette. Denne avgjørelsen ble tatt med hensyn til *fellesskapets best*. Soveromsvinduet hennes skulle derimot få være åpent gjennom hele dagen. Avisen var et annet stort problem blant beboerne. Flere hevdet at de hadde rettigheter til lokalavisen som kom ukentlig, og den større regionalavisen som kom daglig. Kollektivet fikk kun to eksemplarer av den daglige avisen, og to eksemplarer av lokalavisen. Alle mente, bortsett fra Olga og Solveig, at de hadde råderett over avisen. Selv om jeg var på kollektivet over en lengre tid kranglet brukerne om avisen fra jeg begynte til jeg avsluttet mitt feltarbeid.

Mennesker kan ha et sted å bo uten at dem føler seg hjemme. På den andre siden kan man bo på en institusjon og føle seg hjemme der. I sammenheng med informantene mine vil jeg

argumentere for at ingen av beboerne oppfattet bokollektivet som sitt hjem. På den andre siden vil jeg anslå at flere av brukerne føler seg langt mer komfortabel på dette bokollektivet enn andre institusjoner. Beliggenheten var for eksempel veldig viktig for Eline. Hun kom seg ikke ut av bokollektivet på egenhånd, men når noen har muligheten til å hjelpe henne kom hun rett ut i et landskap som hun var vant med helt fra barndommen.

Goffmans (1961) teorier om gjenstanders funksjon som identitetsutstyr var ikke like sterkt fremtredende som først antatt. Olga som var den beboeren med desidert mest gjenstander kunne føle seg like hjemme på bokollektivet som Bjørg. Gjennom intervjuer fikk jeg inntrykk av at Bjørg ikke hadde et sterkt behov for mange gjenstander ettersom hun tilbrakte nesten hele dagen i fellesrommene. Andre måter å tilnærme seg Bjørgs mindre personpregede rom enn Olgas, kan ses i sammenheng med Bjørgs manglende ønske om å identifiserer seg som en beboer på kollektivet. Ut fra alle mine intervjuer var Bjørg den som snakkes mest om å kunne få dra hjem. Olga på sin side hadde fortalt flere ganger at alt hun eide var i rommet på bokollektivet. Hun snakket på sin side aldri om å dra hjem, hun tenkte heller tilbake til den gangen hun hadde et hjem.

7. Avslutning

Hjem og bolig lar seg vanskelig skille fra hverandre. De reflekterer ofte det samme stedet, og fungerer som et samlepunkt for hverdagslivet og familienærhet. Hva denne mastergradsoppgaven blant annet har ønsket å fremme er at hjem er noe langt mer enn en bolig. I seg selv et hjem er vanskelig begrep, og dermed problematisk å beskrive. Det er blant annet derfor denne oppgaven, som fokuserer på begrepet, mangler en konkret definering for hva hjem er. Denne oppgaven har hovedsakelig fokusert på hva som regnes som menneskers siste hjem, altså hjemmet i sluttfasen av livet. Mastergradsoppgaven er bygget opp av datamaterialet som ble gjennom et feltarbeid utført på et lite bokollektiv for eldre mennesker sommeren 2011. For å lære om boforhold og hjemfølelse falt valget på kvalitativ metode med hovedvekt på deltagende observasjon og intervju av beboerne. Ettersom flere av beboerne ikke kunne bevege seg utenfor bokollektivet ble de fleste intervjuene utført på rommene til beboerne med deres tillatelse. Rollen som både forsker og ansatt var til tider komplisert, men det var en del av læringsprosessen om hvordan jeg skulle håndtere de to rollene.

Hovedproblemstillingen for denne mastergradsoppgaven har vært; *På hvilken måte er bokollektivet et hjem for beboerne?* Med underproblemstillingene; *Hva er et hjem for beboerne? Hva skal til for at beboerne kaller bokollektivet et hjem? Og Kan hjemfølelsen styrkes på bokollektivet?* Alle spørsmålene var relatert til hvordan bokollektivet hadde en funksjon som bosted for beboerne, og som var med på å gi en forståelse av beboernes opplevelser av å være hjemme på institusjonen. Datamaterialet fra feltarbeidet viser at beboernes hjemfølelse ble skapt gjennom deres levde liv, normer og regler ved institusjonen, og tilknytninger til lokalsamfunnet. Det kan leses utav denne mastergradsoppgaven at informantene var sterkt preget av tanken om hjem som en bolig. Likevel var beboerne oppmerksom på skillet mellom det å ha et sted å bo og hvor de er hjemme. En av informantene eide for eksempel fortsatt familieboligen, og selv etter flere år som beboer på bokollektivet hadde kvinnen fortsatt et håp om å flytte tilbake.

For de fleste informantene var deler av institusjonstilværelsen problematisk. En må tilpasse seg normer og regler som gjaldt på institusjonen, og en måtte finne seg i at tidligere private

sider ved ens liv ble allmennkunnskap for ansatte. Å være beboer på en institusjon vil ofte ikke være helt frivillig. Datamaterialet mitt viste for eksempel at beboerne forstod de var der av en grunn, men om de hadde muligheten ville de vært bosatt i sine tidligere hjem. Blant mine informanter var det hovedsakelig aldersrelaterte plager som gjorde dem ute av stand til å kontrollere alle aspekter ved hverdagen. Dette kan oppfattes som et nederlag, men likevel en del av deres hverdag. Ut fra intervjuer ga informantene inntrykk av at de (for det meste) trivdes på bokollektivet. Personalet tok på seg ansvar for å fremme hjemfølelsen. De omtalte blant annet bokollektivet som *hjemmet*, og var oppmerksom på spesielle dager, og brukte mye tid sammen med beboerne i løpet av arbeidsdagen. Hjemfølelsen ble styrket, men selv om følelsen var der trengte bokollektivet ikke å oppfattes som et hjem. I begynnelsen trodde jeg flere av informantene oppfattet bokollektivet som sitt hjem ettersom de fortalte meg at de følte seg hjemme der. Likevel har de en forståelse av hjem som et sted med familien rundt seg. Ettersom bokollektivet ikke hadde denne funksjonen var følelsene om, og gjenstandene på bokollektivet ikke tilstrekkelig til at beboerne oppfattet institusjonen som hundrede prosent hjemme.

Beboerne var i en situasjon hvor de ikke lenger hadde kontroll over sine egne liv, og mottok assistanse fra ansatte i hverdagslige gjøremål. På institusjonen var beboerne i kontakt med betalt arbeidskraft. Brukerne delte bokollektivet sammen med andre som ikke var familiemedlemmer, og som var i samme situasjon som dem selv. Hjemfølelsen blir dermed svekket for beboerne. For flere av informantene var øy-identiteten en sterk faktor for deres hjemfølelse. Beboerne tilhørte originalt ulike øyer, og flere hadde gjennom ekteskap flyttet til andre øyer enn den barndomshjemmet var på. Beboerne valgte selv og identifiserer seg etter hovedsakelig kun ei øy. De gjorde dette selv om de i sin tid før bokollektivet muligens hadde vært bosatt på to øyer. En øy hvor barndomshjemmet befant seg, og en annen som de giftet seg over til. Enkelte av brukerne oppfattet at bokollektivet var på feil øy. Uansett hvor koselig bokollektivet var interiørmessig, og hvor mye arbeid de ansatte la i at beboerne skulle trives, skapte øy-tilknytningene et usynlig skille mellom hjem og institusjon. Usynlig menes i denne sammenhengen at deres tanker og følelser hvor brukerne identifiserer seg med ulike øyer som sine hjem skapte et hinder for tilknytninger til en ny øy.

Ett av målene med denne mastergradsoppgaven har vært å gi en dypere forståelse for hvordan det er å være bosatt på en institusjon. Hovedgrunnen til dette er at mennesker som arbeider

ved lignede institusjoner skal kunne få et innblikk i kompleksiteten som faktisk utspiller seg blant beboerne. Selv om en bor på en institusjon for eldre mennesker, som de jeg intervjuet, er ikke livet deres over. De forsetter med tidligere vaner, og opprettholder sin verdighet.

Hjemkomst

av Nils Collett Vogt, 1917

Saa dør det bort, det rappe sus av vinger.

I lyngen finder jeg en nyfældt fjær.

Ha tak, i graagjæs, for det bud, I bringer

paa vei mot syden, men mit hjem er her!

Jeg vet en makt, som skaanselsløs mig tvinger,

og det er viddens aand, hvis søn jeg er.

Aa, disse høstens siste, blanke dage

i ensom flakken paa det stride fjeld!

Jeg ser mig ikke klynkende tilbake,

ser ikke frem, men dypt ind i mig selv.

Og gaar i vindens puslen som en klage,

saa vil jeg tro, det end er langt til kveld.

Dog bak mig har jeg livet - det er levet.

Just derfor spænder nu mit blik saa vidt.

Jeg har betalt den pris, som blev mig krævet

Nu er jeg skyldfri. Jeg kan aande frit.

Min ungdoms høst! Og har jeg rotløst svævet

i skyers guld, saa er jeg rotfast blit.

Jeg drikker ind den høstblaa luft i lange,

befriende og strykefyldte drag:

De fløi ifra mig, mine siste sange,

men endnu lyder tunge vingers slag.

Jeg stanser . . . Hvorfor blir jeg nærsten bange,

og hvorfor mørkner det med ett idag?

Nu dør det bort, det rappe sus av vinger.

I haanden staar jeg med en liten fjær . . .

En brodd, som saarer! Noget hvasst, som stiger

i mindet om min ungdoms sterke veir!

Snart falder sneen . . . Mot mit hjerte klinger

drøm om en vaar i fjeldets røde skjær.

Referanser

Alvsvåg, H. 2008. Å føle seg hjemme- i egen bolig og på sykehjem? Hauge, S. og Jacobsen, F. (red.) *Hjem – eldre og hjemlighet*. Cappelen Damm AS. Oslo, 100-117.

Arbeidsdepartementet, 2011. Pensjonistreformen. (07.02.2012)

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/ad/kampanjer/pensjonsreform.html?id=86731>

Avlund, K. 2005. Funksjonsevnenes betydning i hverdagen. Tuntland H. (red.) *Aldring og livsvilkår*. N.W Damm & Søn. København, 114-129.

Baba, M. L. 2003. Working Knowledge Goes Global: Knowledge Sharing and Performance in a Globally Distributed Team. *Anthropology of Work Review*. Vol XXIV, 1-2, 19-29.

Balteskard, B. 2008. Hjem, tilhørighet og sted- den gamle, syke pasientens livsbetingelser. Hauge, S. og Jacobsen, F. (red.) *Hjem – eldre og hjemlighet*. Cappelen Damm AS. Oslo, 69-86.

Bergh, A. 1996. Vad döljs bakom «hemlighetens vind». Gaunt D., Lantz G. (red.) *Hemmet i vården- Vården i hemmet*. Gummessons Tryckeri AB. Falköping, 121-135.

Blaakilde, A, L. 2005. Ord skaper alder. Tuntland H. (red.) *Aldring og livsvilkår*. N.W Damm & Søn. København, 33-49.

Bliksvær, T. 2005. *I skuggen av reformene*. Doktoravhandling i sosialt arbeid og helsevitenskap. NTNU. Trondheim.

Blunt, A. 2009. Geography and the Humanities Tradition. Clifford, N. J., Holloway, S. L.,

Rice, S. P og Valentine, G. (red.) *Key Concepts in Geography*. SAGE Publications Ltd. Los Angeles, 66-83.

Blunt, A. & Dowling, R. 2006. *Home*. Routledge. London.

Brun, C. Under utgivelse. Home in temporary dwellings. Smith, S. (red.) *International Encyclopedia of housing and home*. Elsevier, Oxford.

Brun, C. & Setten, G. Under arbeid. Introduksjon.

Castree, N. 2009. Place: Connections and Boundaries in a Interdependent World. Clifford, N. J., Holloway, S. L., Rice S. P. og Valentine, G (red). *Key Concepts in Geography*. SAGE Publications. Ltd. Los Angeles, 153-172.

Craig, M. & Cook, I. 2007. *Doing Ethnographies*. SAGE Publications Ltd. Los Angeles.

Daatland, S., V. (red.) 1997. *De siste årene. Eldreomsorgen i Skandinavia 1960-95*. NOVA Rapport 22/97, Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. Oslo.

Danielsen, K. 2008. Hjem og hjemlighet gjennom livsløpet. Hauge, S. og Jacobsen, F. (red.) *Hjem – eldre og hjemlighet*. Cappelen Damm AS. Oslo, 35-48.

Dei mjuke hendene, Olin M. 1998. Scanbox Entertainment.

Dowling, R. 2000. Power, subjectivity and ethies in quslitative research. Hay, I. (red.) *Qualitative research in human geography*. Oxford University Press. Oxford, 23-36.

Emeson, R. M., Fretz R. I. & Shaw L. L. 1995. *Writing ethnographic fieldnotes*. University of Chicago Press. Chicago.

Finnbakk, E. B. 2004. *Usynlige engler og hjemløshet*. Hovedfagsoppgave i det medisinske fakultet, Universitetet i Oslo.

Fontana, A. & Fey, J. H. 2003. The interview: from structured questions to negotiated text. Norman, K., Lincoln Y. S. (red.) *Collecting and interpreting qualitative materials*. Sage publications Inc. California, 61-106.

Gaunt, D. & Lantz G. (red.) 1996. Et överblick. *Hemmet i vården- vården i hemmet*. Gummessons Tryckeri AB. Falköping, 5-17.

Garsjø, O. 2008 [2003]. *Institusjon som hjem og arbeidsplass*. Gyldendal Norske Forlag. Oslo.

Goffman, E. 1961. *Asylums*. Doubleday. New York.

Goffman, E. 1991 [1974]. *Vårt rollespill til daglig*. Pax forlag. Oslo.

Gullestad, M. 1984. Sosialantropologiske perspektiver på familie og hushold. Ingrid Rudie (red.) *Myk start - hard landing*. Universitetsforlaget. Oslo, 37 – 58.

Hamada, T. 1989. Perspective on Organizational Culture. *Anthropology of Work Review*, Vol. 10, nr. 3, 5-7.

Hauge, S & Jacobsen, F. (red.) 2008. Introduksjon. *Hjem – eldre og hjemlighet*. Cappelen Damm AS. Oslo, 8-12.

Herbert, S., Gallagher, J., & Myers G. 2005. Ethnography and fieldwork. Castree, N., Rogers, A. og Sherman, D. (red.) *Questioning geography*. Blackwell Publishing Ltd. Oxford, 226-240.

Hickey, M & Lawson, V. 2005. Beyond Science? Human Geography, Interpretation and Critique. Castree, N., Rogers, A. og Sherman, D. (red.) *Questioning geography*. Blackwell Publishing Ltd. Oxford, 96-114

Hillestad, A. H. 2008. Kroppen som utgangspunkt for å forstå hjemlighet. Hauge, S og Jacobsen, F. (red.) *Hjem – eldre og hjemlighet*. Cappelen Damm AS. Oslo, 134-146.

Hjort, F. P. 2005. Aldring og sårbarhet. Tuntland H. (red.) *Aldring og livsvilkår*. N.W Damm & Søn. København, 13-32.

Holt-Jensen, A. 2007. *Hva er geografi?* Universitetsforlaget. Oslo.

Hubbard, P., Kitchin, R., Bartley, B. & Fuller, D. 2005. *Thinking Geographically*. Continuum. New York.

Hylland- Eriksen, T. 2004 [1998]. *Små steder- Store spørsmål: innføring i sosialantropologi*. Universitetsforlaget. Oslo

Jacobsen, F. 2008. Intimitet, eksklusivitet og rytmer i norske hjem og sykehjem. Hauge, S. og Jacobsen, F. (red.) *Hjem – eldre og hjemlighet*. Cappelen Damm AS. Oslo, 87-99.

Katz, C. 2009. Social Systems: Thinking about Society, Identity, Power and Resistance. Clifford, N. J., Holloway, S. L., Rice S. P. og Valentine, G (red.) *Key Concepts in Geography*. SAGE Publications Ltd. Los Angeles, 236-252.

Kitchin, R. & Tate, N. J. 2000. *Conducting Research in human geography*. Pearson Prentice Hall. Edinburgh.

Kostopoulos, K. 2007. *Det er strengt tatt ikke vår jobb*. Masteravhandling i Sosialantropologi. NTNU, Trondheim.

Lantz, G. 1996. Människan, hemmet och tingen. Gaunt D., Lantz G. (red.) *Hemmet i vården- Vården i hemmet*. Gummessons Tryckeri AB. Falköping, 19-38.

Martisen, K. 1984. *Freidige og uforsagte diakonisser*. Aschehoug. Oslo.

Mullings, B. 1999. Insider or outsider, both or neither: some dilemmas of interviewing in a cross-cultural setting. *Geoforum* 30, 337-350.

Ngai, P. 2003. *Made in China. Women Factory workers in a Global Workplace*. Duke University Press. London.

Nilsen, H. F. 2005. Aldring og funksjonshemming. Tuntland H. (red.) *Aldring og livsvilkår*. N.W Damm & Søn. København, 173-179.

Nordmann, H. K. Hjemmeopplevelse hos personer med demenssykdom. Hauge, S. og Jacobsen, F. (red.) *Hjem – eldre og hjemlighet*. Cappelen Damm AS. Oslo, 147-160.

Ohlanders, M. 1996. Det goda livet i hemligheten. Iden om hemmet och gruppboende för dementa. Gaunt D., Lantz G. (red.) *Hemmet i vården- Vården i hemmet*. Gummessons Tryckeri AB. Falköping, 136-154.

Panelli, R. 2004. *Social Geographies*. Sage Publications. London.

Poulsen, I. 2005. Livsvilkår, pleie og omsorg. Tuntland H. (red.) *Aldring og livsvilkår*. N.W Damm & Søn. København, 157-172.

Poulsen, J & Hoff, M. 2005. Kropp, helse og alderdom. Tuntland H. (red.) *Aldring og livsvilkår*. N.W Damm & Søn. København, 195-208.

Romøren, T., I. 2001. Eldreomsorgen. Hatland, A., Kuhnle, S., Romøren T., I. (red.) *Den Norske Velferdsstaten*. Gyldendal Norsk forlag, Gjøvik, 160-179.

Rose, G. 2003. Family photographs and domestic spacing: a study case. *Transaction of the Institute British Geographies NS 28*, 5-18.

Silverman, D. 2009. *A very short, fairly interesting and reasonably cheap book about qualitative research*. SAGE Publications Ltd. London.

Smebye, K. L. og Karoliussen, M. 1986 [1985]. *Eldre, aldring og sykepleie*. Universitetsforlaget AS. Oslo.

Steen, H., H. jr. 2005 [1981]. Småsykdommer, utdrag fra boken Sett og Hørt. Kalvø, A. og Hope, C. (red.) *Norsk humor*. Det Norske Samlaget. Oslo, 330-332.

St.meld. nr 50 1996-97. *Handlingsplan for eldreomsorgen*. Helse og omsorgsdepartementet.

Sunde, Ø 2005. [1989]. Kjekt å ha. Kalvø, A. og Hope, C. (red.) *Norsk humor*. Det Norske Samlaget. Oslo, 249-251.

Swane, C. E. 2005. Gamle menneskers hverdagsliv. Tuntland H. (red.) *Aldring og livsvilkår*. N.W Damm & Søn. København, 210-226.

Tambs- Lyche, H. 1996 [1994]. India og Sør-Asia. Howell, S., Melhuus, M. (red.) *Fjern og nær*. Ad Notamm Gyldendal. Oslo, 352-378.

Thorsen, K. 1990. Hva skiller hjem fra en institusjon? Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring, NOVA. Norsk gerontologiske institutt. *GerArt* 3/90.

Thorsen, K. 2008. Betydningen av hjemmet i eldre år. Hauge, S. og Jacobsen, F. (red.) *Hjem – eldre og hjemlighet*. Cappelen Damm AS. Oslo, 15-34.

Turner, V. 1970 [1967]. *The Forest of Symbols: Aspects of Ndembu Ritual*, Cornell University Press. New York.

Varley, A. 2008 [2007]. A place like this? Stories of dementia, home, and the self. *Environmental and Planning D: Society and Space*, volume 26, 47-67.

Vogt, C. N. 1917. *Hjemkomst*. <http://dikt.org/Hjemkomst> 15.05.2012.

Wergeland, I. E. 2007. Sykehjem er et valgtema. *Aftenposten*. 25.05.2007.

Widerberg, K. 2001. *Historien om et kvalitativt forskningsprosjekt*. Universitetsforlaget. Oslo.

Aase, T. H. & Fossåskaret E. 2007. *Skapte virkeligheter*. Universitetsforlaget. Oslo.

Vedlegg 1

Trondheim 15.04.2011

Til: Informantene

Fra: Alexandra Valderhaug Rush

Gjelder: Mastergradsavhandlingen *Institusjonelle hjem: hvordan skape et hjem i et bofellesskap for eldre?*

Veileder: Gunhild Setten. Kontaktinformasjon; gunhild.setten@svt.ntnu.no

Dette prosjektet er relatert til min masteravhandling som masterstudent ved Geografisk institutt, NTNU, Trondheim. Avhandlingen skal leveres i mai 2012. I avhandlingen ønsker jeg å utforske nærmere forutsetningene for å skape et hjem ved en institusjon. Jeg har derfor et ønske om å observere og intervjuere deg/dere som bor på ----- Bokollektiv om hvordan institusjonen oppfattes som et hjem, og hva du/dere selv gjør for å skape et hjem. Situasjoner relatert til hva du/dere har på rommene, og dine/deres muligheter og begrensninger for innredning av rommene vil bli observert. Jeg vil ikke gå inn på detaljer for hvorfor du bor på bokollektivet.

Intervjuene vil ikke bli tatt opp på bånd, men det vil bli tatt notater. Det er viktig å understreke at du som informant blir anonymisert, noe som blir gjort innen slutten av skriveprosessen. Navn og direkte personopplysninger vil ikke gjengis i den endelige rapporten. Under arbeidsprosessen vil materialet bli oppbevart på en pc med passord.

Jeg skal arbeide på bokollektivet sommeren 2011 i en stilling som assisterende pleier. Pårørende vil bli gitt anledning til å være til stede ved intervjuet. Deltakelse er frivillig og du/dere kan når som helst trekke deg/dere fra prosjektet.

Kontakt meg gjerne om du har spørsmål om prosjektet.

Mvh

Alexandra Valderhaug Rush.

Mobil: 93060033

Kirkegata 5b

7014 Trondheim